

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra geografie

Bc. Jan ŠTĚPNIČKA

**Udržitelný cestovní ruch v Chráněné krajinné oblasti
Český ráj**

Sustainable tourism in the Český ráj protected landscape area

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Pavel KLAPKA, Ph.D.

Olomouc 2011

Tímto prohlašuji, že jsem zadanou diplomovou práci vypracoval samostatně pod vedením Mgr. Pavla Klapky, Ph.D, a uvedl jsem všechnu použitou literaturu, prameny i jiné zdroje použité při tvorbě diplomové práce.

V Olomouci, duben 2011

vlastnoruční podpis autora

Na tomto místě bych chtěl poděkovat především vedoucímu diplomové práce panu Mgr. Pavlu Klapkovi, Ph.D., z Univerzity Palackého v Olomouci za ochotné vedení práce a také za všechny odborné rady a připomínky. Dále bych rád poděkoval lidem, kteří poskytli potřebné informace a data, čímž umožnili vzniknout této diplomové práci.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Přírodovědecká fakulta
Akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jan ŠTĚPNIČKA**
Studijní program: **N1301 Geografie**
Studijní obor: **Regionální geografie**
Název tématu: **Udržitelný cestovní ruch v chráněné krajinné oblasti
Český ráj**
Zadávající katedra: **Katedra geografie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem diplomové práce je zhodnotit stav cestovního ruchu v chráněné krajinné oblasti Český ráj z hlediska udržitelnosti. Primární zájmem práce je analýza vztahu cestovního ruchu ke krajině. Analýza vyústí v syntetické hodnocení problematiky udržitelného cestovního ruchu ve zkoumané oblasti, včetně realistických návrhů řešení možných problémů.

Rozsah grafických prací: Podle potřeb zadání
Rozsah pracovní zprávy: 20 000 - 24 000 slov
Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

Doležal, T., Hošek, R., Nováková, E. (2000): Zásady TUR v cestovním ruchu. In: Moldan, B., Hák, T., Kolářová, H., eds. (2002): K udržitelnému rozvoji České republiky: vytváření podmínek - svazek III. CŽP UK, Praha. Eagles, P. F. J., McCool, S. F., Haynes, C. D. A. (2002): Sustainable Tourism in Protected Areas: guidelines for planning and management. IUCN, Gland and Cambridge, 183 s. Fennel, D. (2003): Ecotourism: an introduction. Routledge, London, 280 s. Filová, A. (2002): Trvalo udržitelný rozvoj vo vztahu k rozvoju cestovného ruchu. In: Acta facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae, Geographica 42, s. 81 - 88. Hall, L., Lew, A. A., eds. (1998): Sustainable Tourism: a geographical perspective. Prentice Hall, New York, 248 s. Pásková, M. (2001): "Udržitelný rozvoj" cestovního ruchu. Geografie - Sborník ČGS 106:3, s. 178 - 195. Shaw, G., Williams, A. M. (2002): Critical Issues in Tourism: a geographical perspective. Blackwell Publishing, Oxford, 371 s. Wood, M. E. (2002): Ecotourism: principles, practices, and policies for sustainability. UNEP, Paris, 62 s.

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Pavel Klapka, Ph.D.
Katedra geografie

Datum zadání diplomové práce: 26. listopadu 2009
Termín odevzdání diplomové práce: 10. dubna 2011

L.S.

Prof. RNDr. Juraj Ševčík, Ph.D.
děkan

Doc. RNDr. Zdeněk Szczyrba, Ph.D.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 26. listopadu 2009

Obsah

1 Úvod a cíle	7
2 Teoreticko-metodologický rámec	9
2.1 Cestovní ruch ve světě a v České republice	9
2.2 Definice cestovního ruchu	13
2.3 Geografie cestovního ruchu.....	15
2.4 Vlivy cestovního ruchu na přírodní a antropogenní prostředí.....	17
2.4.1 Vybrané vlivy cestovního ruchu na přírodní prostředí	20
2.4.2 Vybrané vlivy cestovního ruchu na antropogenní prostředí.....	23
2.5 Zásady, přístupy, vybrané koncepce a dokumenty udržitelného cestovního ruchu	26
2.5.1 Definice udržitelného rozvoje	26
2.5.2 Definice udržitelného cestovního ruchu	29
2.5.3 Principy a zásady udržitelného rozvoje v cestovním ruchu	33
2.5.4 Vybrané koncepce udržitelného cestovního ruchu	36
2.5.5 Monitorování udržitelnosti cestovního ruchu.....	40
2.5.6 Vybrané typy udržitelného cestovního ruchu	42
2.5.7 Mezinárodní, regionální a rámcové programy, dokumenty a strategie udržitelnosti cestovního ruchu.....	43
2.6 Metodika a rešerše literatury	48
3 Prostorová organizace potenciálu cestovního ruchu.....	51
3.1 Vymezení, poloha a základní charakteristika území	51
3.1.1 Vymezení a poloha území v systému sídel a dopravní sítě.....	51
3.1.2 Horninové prostředí a reliéf.....	54
3.1.3 Půdní pokryv.....	57
3.1.4 Vodstvo	58
3.1.5 Klima	60
3.1.6 Rostlinstvo a živočišstvo	61
3.1.7 Vybrané ekosystémy na území CHKO Český ráj	63
3.1.8 Kulturní krajina	64
3.1.9 Vybrané turistické atraktivity v CHKO Český ráj.....	67
3.1.10 Vyhlášení CHKO Český ráj	69
3.1.11 Ochrana přírody a krajiny CHKO Český ráj	69
3.2 Prostorová organizace potenciálu cestovního ruchu	73

3.2.1	Prostorová organizace přírodního potenciálu.....	73
3.2.2	Prostorová organizace kulturně-historického potenciálu.....	79
4	Prostorová organizace intenzity cestovního ruchu.....	85
4.1	Hodnocení současného stavu cestovního ruchu v CHKO Český ráj.....	85
4.1.1	Intenzita zatížení cestovním ruchem v CHKO Český ráj.....	85
4.1.2	Profil návštěvníků v CHKO Český ráj.....	104
4.1.3	SWOT analýza CR v CHKO Český ráj.....	108
4.2	Vybrané vlivy cestovního ruchu v CHKO Český ráj.....	110
5	Prostorová organizace konfliktních interakcí mezi přírodou a CR a vybrané návrhy udržitelného rozvoje cestovního ruchu.....	112
5.1	Konfliktní interakce mezi přírodou a cestovním ruchem.....	112
5.2	Vybrané návrhy udržitelného rozvoje cestovního ruchu v CHKO Český ráj.....	114
6	Závěr.....	120
7	Shrnutí, Summary.....	122
8	Seznam použité literatury.....	124
	Seznam použitých zkratk.....	130
	Seznam tabulek, obrázků a příloh.....	132
	Přílohy.....	134

1 Úvod a cíle

Cestovní ruch patřil během druhé poloviny 20. století k jednomu z nejrychleji rostoucích světových hospodářských odvětví a stal se tak doslova fenoménem posledních několika desetiletí. Počet turistů se během té doby zvýšil na téměř jednu miliardu a do budoucna bude nadále velmi rychle stoupat. S rostoucím počtem turistů však roste i zatížení životního prostředí cestovním ruchem. Konfliktních interakcí mezi rozvojem cestovního ruchu, který neustále zrychluje, a ochranou přírody a krajiny je tak stále více. Tím pádem se dnes zvyšuje zájem o řešení problematiky vlivů turismu na přírodní prostředí a okolní krajinu obecně. Do popředí zájmu se dostávají šetrnější formy cestovního ruchu. Tzv. udržitelný cestovní ruch je dnes velkou většinou odborné i laické veřejnosti vnímán jako jediná alternativa rozvoje cestovního ruchu. Usiluje totiž o optimální kombinaci mezi přínosy pro různé aktéry cestovního ruchu, jeho dopady na životní prostředí a jeho dlouhodobou ekonomickou perspektivou. Obecné koncepce věnující se udržitelnému rozvoji turismu jsou již zpracovány jak na mezinárodní, státní, tak i na lokální úrovni, ještě je však třeba zodpovědět spoustu otázek ohledně výzkumu, metodologie, technologie, konceptů, legislativy či ekonomiky udržitelnosti cestovního ruchu.

Primárním důvodem výběru zkoumání této oblasti je existující vysoké zatížení zájmového území cestovním ruchem a zároveň vysoké přírodní (krajinné a ekologické) hodnoty území. Vedlejším důvodem pak byla blízkost zvoleného regionu od bydliště autora, společně se znalostí místního prostředí a problémů souvisejících s intenzivním zatížením území cestovním ruchem a ochranou životního prostředí. Pojem Český ráj je znám už od druhé poloviny devatenáctého století, kdy byla tímto jménem nazývána krajina, kde jsou přírodní hodnoty umocněny historickými památkami, a již do této doby se datují počátky cestovního ruchu na tomto území. K rozvoji turismu napomohl zejména vznikající systém železniční dopravy v okolí, jenž umožnil přijíždět návštěvníkům i ze vzdálenějších míst. Se začátkem turismu v Českém ráji byly spojeny lokality, jako jsou Prachovské skály či lázně Sedmihorky, které byly založeny v polovině devatenáctého století. Právě z popudu hostujících osobností tehdejšího českého kulturního a společenského života vznikl název Český ráj pro tuto oblast. Díky velké koncentraci atraktivních památek na malém území, velkému přírodnímu bohatství a mimořádné členitosti krajiny s charakteristickými skalními městy, rostlinnými a živočišnými společenstvy vznikla první chráněná krajinná oblast v Československu v roce 1955 právě na území Českého ráje, jež patří dnes k nejnavštěvovanějším turistickým regionům v České republice. Patrně nikde jinde ve střední Evropě totiž nenajdete na tak malé rozloze tolik různorodých pohledů, ať už jsou to hluboká údolí,

přilehlé náhorní plošiny se soustavami vodních ploch a mokřadů, rašeliniště, skalní města, místa dalekých rozhledů z vrcholů okolních kopců a rozhleden, naleziště drahých kamenů a dalších výjimečných nerostů, nebo zaniklé sopky. Právě rozmanitost geologických hodnot na malém území vedla v roce 2005 k vyhlášení geoparku UNESCO na území Českého ráje.

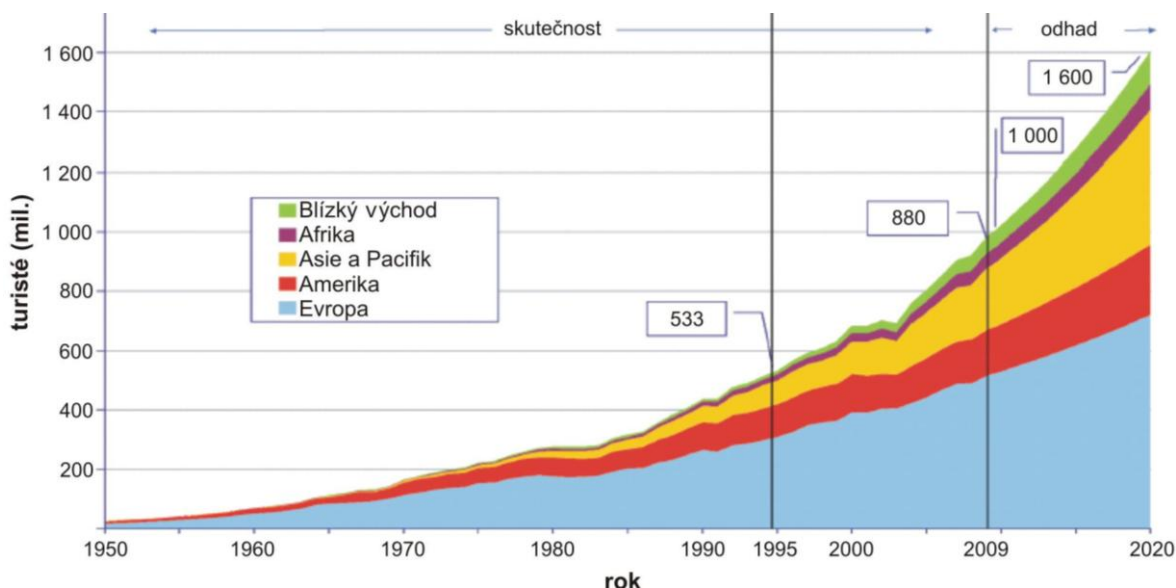
Dnes roste intenzita turistického a rekreačního zatížení regionu natolik, že se začínají v přírodě Českého ráje čím dál více projevovat negativní vlivy cestovního ruchu, především pak vlivem pěší turistiky, horolezectví nebo cykloturistiky, a to nejvíce ve skalních městech. Původní měkké formy turismu totiž postupem doby přerostly do současné masivní podoby. K negativnímu zatížení krajiny přispělo také budování velkokapacitních rekreačních zařízení, táborů, středisek atp., včetně jejich materiálně-technické základny.

Hlavními cíly diplomové práce jsou zhodnocení současného stavu cestovního ruchu v Chráněné krajinné oblasti Český ráj z hlediska udržitelnosti a dále pak zanalýzování vztahu cestovního ruchu ke krajině a syntetické zhodnocení problematiky udržitelného rozvoje turismu na tomto území. Na základě zjištěných problémů a konfliktů mezi cestovním ruchem a přírodním prostředím pak autor předkládá realistické návrhy možných řešení do budoucna podle zásad udržitelnosti. Vedlejším cílem práce je podání uceleného pohledu na problematiku cestovního ruchu v chráněných územích a uvedení i vysvětlení základních principů, přístupů a metod udržitelného rozvoje cestovního ruchu. Práce si též klade za cíl popsat a prostorově vyjádřit územní diferenciaci přírodního i kulturně-historického potenciálu cestovního ruchu v CHKO Český ráj a v návaznosti na atraktivitu potenciálu CR vyhodnotit oblasti s nejvyšší intenzitou zatížení návštěvníky a turisty, a to jak plošně, liniově, tak i bodově. Celá práce by pak měla přispět k lepšímu pochopení současného stavu turismu ve zkoumaném území a jeho vlivů na životní prostředí, včetně jeho prostorového rozmístění. Jedním z cílů práce je také potvrzení hypotézy, že přírodně nejvzácnější a nejvzácnější území Chráněné krajinné oblasti Český ráj jsou v současné době vystavovány nejvyšší intenzitě turistického zatížení, čímž může docházet k jejich poškození a degradaci. A v neposlední řadě je vedlejším cílem této práce otestování metodiky zkoumání problémových interakcí mezi potenciálem CR a krajinou, která byla inspirována územním systémem ekologické stability.

2 Teoreticko-metodologický rámec

2.1 Cestovní ruch ve světě a v České republice

Mezinárodní cestovní ruch se stal během 20. století, především pak v jeho druhé polovině, a na začátku století jednadvacátého jedním z hlavních odvětví světového hospodářství, pro některé státy dokonce nepostradatelným a někdy i jediným zdrojem příjmů či zaměstnanosti. Podle odhadů UNWTO turismus vytváří v současné době kolem 11 % pracovních míst, když ve vyspělejších zemích se to blíží 15 %, a podílí se na tvorbě globálního HDP téměř 13 %. Dnes mezinárodní cestovní ruch generuje čtvrtý největší export mezi odvětvími, po exportu paliv, chemikálií a automobilových produktech. Ve vyspělých zemích se stal turismus součástí životního stylu a dnes se týká všech vrstev společnosti, i rozvojových zemí, které jsou dnes vyhledávány především jako příjezdové destinace. Mezinárodní cestovní ruch má obrovskou dynamiku, která je reflektována například mezinárodními příjezdy, které od roku 1950 do roku 2008 vzrostly v celosvětovém rámci z 25 milionů až na 919 milionů, tedy více než 36krát. Podle odhadů UNWTO by v roce 2020 měl počet zahraničních turistů překročit 1 560 milionů. Což by byl od roku 1950 nárůst o více než 62násobek. Tento odhad Světové organizace cestovního ruchu je však možná trochu přehnaný, poněvadž UNWTO vyhodnocovala svůj odhad budoucího tempa růstu CR ještě před celosvětovou ekonomickou krizí, která turismus také zasáhla. Tento dynamický rozvoj, i přes řadu pozitivních prvků, jakými jsou například tvorba pracovních míst, má i svá negativa. Mezi nejvýznamnější patří: výstavba hotelových komplexů ničící krajinu, navýšení silniční dopravy, hluk, exhalace, poškozování kulturních i přírodních památek, ztráta kulturní identity, ztráta nebo degradace ekosystémů a biotopů či nesprávná rozhodnutí státních orgánů motivována podnikatelskými zisky, více v následující kapitole. (UNWTO, 2011)

Obr. 1: Vývoj a odhad počtu turistů ve světě v letech 1950 až 2020

Zdroj: UNWTO (2011): *UNWTO Tourism Highlights, Edition 2010*. [online]. c2011, [cit. 2011-02-16]. URL: <http://www.unwto.org/facts/eng/highlights.htm/>; vlastní úpravy

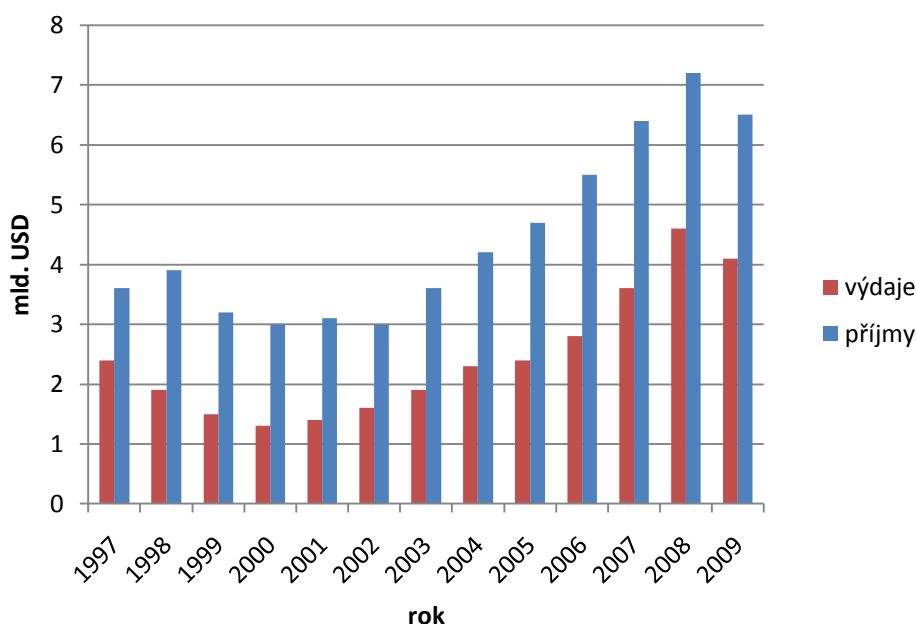
Ale i v České republice se velmi rychle zvyšuje počet návštěvníků a turistů. Podle české centrály cestovního ruchu, agentury CzechTourism, nabízí ČR turistům mnoho zajímavostí. Mimo jiné například 12 historických památek UNESCO, více než 200 hradů a zámků, více než 40 chráněných historických měst, 37 lázeňských míst, 80 golfových hřišť, 4 NP a 25 CHKO, 40 219 turistických tras, 37 tisíc cyklotras, 3 092 km běžeckých tras a sjezdovek či 1 800 km hippotras. Již tento stručný výčet turistických atraktivit naznačuje, že cestovní ruch a jeho vysoká intenzita na našem území nutně ovlivňují přírodní i antropogenní prostředí. (CZECHTOURISM, 2010c)

Jedním z důležitých vlivů turismu pro stát a jeho obyvatelstvo jsou příjmy z cestovního ruchu a také fakt, že příjmy rostou rychleji než návštěvnost. V České republice postupně návštěvnost a příjmy z aktivního cestovního ruchu kolísají. Příjmy z CR klesly například ze 4,1 mld. USD v roce 1996 na 3,0 mld. USD v roce 2002. Po vstupu naší země do Evropské unie se návštěvnost i příjmy zvedly, příjmy na 4,2 mld. USD v roce 2004 a v roce 2009 dosáhly příjmy 6,5 mld. USD. Důležité je i saldo mezinárodního CR a zejména pak podíl příjmů z cestovního ruchu na HDP, který v České republice postupně klesá, např. v roce 2009 byl příjem CR na hodnotě 3,4 % HDP ČR. Celkové příjmy z cestovního ruchu i s nepřímými efekty pak tvoří přibližně 13 až 14 % HDP České republiky a celková zaměstnanost včetně nepřímé se odhaduje na 12 až 13 % všech zaměstnaných osob. CR se na příjmech sektoru služeb podílí téměř jednou třetinou. (ČSÚ, 2011b; VYSTOUPIL, 2006)

Tab. 1: Příjmy z mezinárodního CR v České republice v letech 2005 až 2009

	2005	2006	2007	2008	2009
Příjmy z mezinárodního CR (mld. USD)	4,7	5,5	6,4	7,2	6,5
Výdaje na mezinárodní CR (mld. USD)	2,4	2,8	3,6	4,6	4,1
Podíl příjmů z CR na HDP (%)	3,7	3,9	3,6	3,3	3,4
Podíl příjmů z CR na vývozu (%)	6,0	5,8	5,2	4,9	5,7

Zdroj: CZECHTOURISM (2010): *Tourism in the Czech Republic - Facts&Figures*. [online]. c2010, [cit. 2011-02-27]. URL: <http://www.czechtourism.cz/statistiky-a-trendy/tourism-in-the-czech-republic-facts-figures/>

Obr. 2: Příjmy a výdaje z CR v České republice v letech 1997 až 2009

Zdroj: CZECHTOURISM (2010): *Tourism in the Czech Republic - Facts&Figures*. [online]. c2010, [cit. 2011-02-27]. URL: <http://www.czechtourism.cz/statistiky-a-trendy/tourism-in-the-czech-republic-facts-figures/>

Z grafu je patrné, že růst příjmů z CR koreluje s výdaji na CR, tudíž co do cestovního ruchu investujeme, se nám i vrací na příjmech. Saldo mezinárodního CR se v České republice pohybuje dlouhodobě v rozmezí od 1,2 mld. USD po 2,8 mld. USD.

I když se počet zahraničních turistů v České republice pohybuje v rozmezí od 6 do 7 milionů ročně a tento počet je relativně stabilní, klesá ale počet přenocování zahraničních turistů v HUZ, a to poměrně strmě, až o 15 % na hodnotu 17,7 milionu přenocování. Největší podíl turistů tradičně zaujímají Němci (23 %), dále obyvatelé Spojeného království (6,2 %), Itálie (5,9 %), Polsko (5,7 %), Rusko (5,4 %) či Slovensko (4,8 %). Podle podílu na celkovém počtu přenocování jsou na prvním místě taktéž Němci (27,3 %) a dále Rusové (9,4 %), Italové (5,7 %), turisté ze Spojeného království (5,4 %) či USA (4,2 %). (CZECHTOURISM, 2010c)

Rozvoj cestovního ruchu je závislý mimo jiné na důležité kapacitě hromadných ubytovacích zařízení v České republice, která v roce 2009 vypadala takto.

Tab. 2: Kapacita HUZ v České republice (2009)

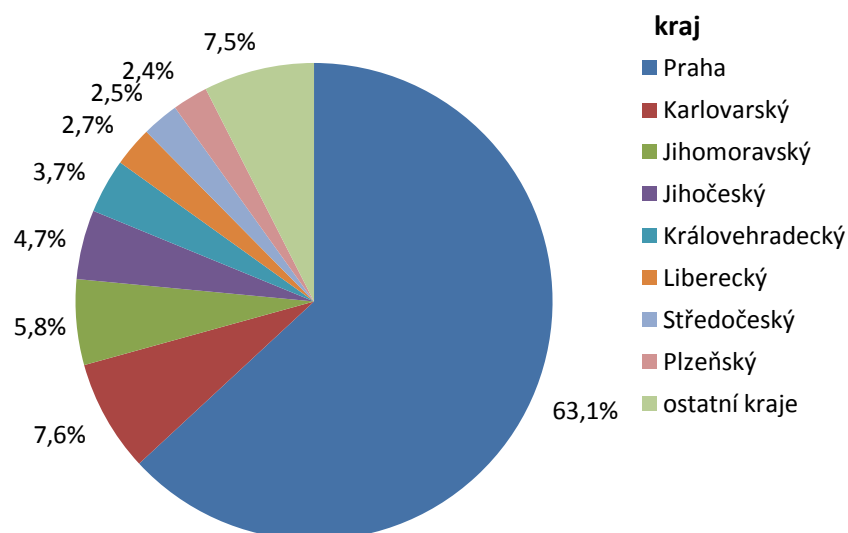
	ubytovacích zařízení	lůžek
hotely a podobná zařízení, celkem	4 469	260 736
v tom: hotely ^{****, ****}	471	70 701
v tom: ostatní hotely a penziony	3 998	190 036
ostatní HUZ, celkem	3 088	202 351
v tom: kempy	485	28 282
v tom: chatové osady a turistické ubytovny	892	53 524
v tom: ostatní HUZ	1 711	120 545
HUZ celkem	7 557	463 087

Zdroj: CZECHTOURISM (2010): *Tourism in the Czech Republic - Facts&Figures*. [online]. c2010, [cit. 2011-02-27]. URL: <http://www.czechtourism.cz/statistiky-a-trendy/tourism-in-the-czech-republic-facts-figures/>

I když z celkové kapacity HUZ tvoří hotely a penziony pouze 56 %, zahraniční turisté se v nich ubytovávali nejčastěji - bez mála 93 % noclehů. Nejpatrnější je tento trend u čtyř a více hvězdičkových hotelů, které tvoří podle počtu HUZ pouze 6 %, avšak zajišťovaly v roce 2009 nocleh pro skoro 52 % zahraničních turistů. Naopak nejméně zahraničních turistů se ubytovávalo v chatových osadách a turistických ubytovnách, pouze jeden z dvou set zahraničních návštěvníků.

V roce 2010 se v českých hotelích, penzionech a kempech ubytovalo celkem 12,2 milionu hostů, což je meziroční nárůst o necelá dvě procenta, a údaj o počtu strávených nocí také vzrostl, celkově však ani ne o půl procenta. Dohromady šlo o 36,81 milionu noclehů na území České republiky, tedy nárůst pouze o 0,4 %. Z 12,2 milionu hostů bylo 6,34 mil. turistů ze zahraničí, tedy necelých 52 %, což činí nárůst o 5 %. Největší nárůst zaznamenaly především luxusní pěti a čtyřhvězdičkové hotely hlavně v hlavním městě Praze. Tento růst byl způsobem zejména firemní klientelou a rostoucím počtem ruských návštěvníků. (CZECHTOURISM, 2010c; ČSÚ, 2011b)

Nejčastěji se zahraniční turisté ubytovávají v HUZ v Praze, přes 63 procent, a dále pak v Karlovarském kraji, Jihomoravském kraji nebo v Jihočeském kraji.

Obr. 3: Zahraniční turisté v HUZ podle krajů v ČR (2009)

Zdroj: CZECHTOURISM (2010): *Tourism in the Czech Republic - Facts&Figures*. [online]. c2010, [cit. 2011-02-27]. URL: <http://www.czechtourism.cz/statistiky-a-trendy/tourism-in-the-czech-republic-facts-figures/>

Podle očekávání nejvíce zahraničních turistů přijíždí do ČR v teplejších měsících, například od dubna do října je to celkem 69 %, a k hlavním důvodům návštěv uvádějí turisté rekreaci a zábavu (60,5 %), návštěvu přátel a příbuzných (18,4 %), služební cestu (16,1 %) či nákupy (2,3 %).

2.2 Definice cestovního ruchu

Jelikož cestovní ruch a rekreace obsahují široké spektrum individuálních i kolektivních lidských aktivit, setkáváme se často s nejasnostmi v oblasti definic, ale i např. s rozdíly mezi termíny, jako jsou volný čas, rekreace, cestovní ruch či turismus, avšak pojmy jsou velmi úzce spojené, a dokonce se částečně překrývají, proto se v poslední době rozdíly v jejich chápání stírají a nebudeme se jim v této práci dále věnovat.

Definovat cestovní ruch je však komplikovanější, a to především kvůli jeho mezioborovému charakteru, a proto se často účelově i oborově vymezuje. Tento přístup se jeví krátkodobě jako praktičtější, avšak dlouhodobě právě kvůli jeho roztržitosti nedokáže tak účinně řešit problémy udržitelného cestovního ruchu. Turismus definují různě i jednotlivé obory, zejména pak pro něj nejvýznamnější, jako jsou ekonomie, ekologie, geografie nebo sociologie, což způsobilo existenci mnoha paralelních definic zároveň.

Geografie vymezuje CR jako pohyb a pobyt lidí mimo jejich obvyklé prostředí, což je chápáno jako druh mobility s určitou cykličností, a to je hlavní rozdíl oproti nevratnému migračnímu pohybu. Dále se geografie zajímá o prostorové aspekty CR, např. o lokalizaci destinací

turismu, změny způsobené v krajinném rázu nebo územní plánování. Ekonomicky bychom cestovní ruch vymezili jako specifickou formu spotřeby, přičemž výdaje s ní spojené jsou uskutečňovány mimo místo bydliště. Ekonomie se zajímá především o nabídku CR, poptávku CR, zaměstnanost v CR, spotřební výdaje spojené s CR či dopady CR na rozvoj místních ekonomik. Ekologicky vymezujeme cestovní ruch jako jev, kdy člověk dočasně opouští své stálé prostředí a naopak periodicky navštěvuje prostředí jiných lidí či jiných druhů. Studuje hlavně dopady CR na ekosystémy v destinacích či problém ekologické stopy turismu. V sociologii mluvíme o cestovním ruchu jako o specifické formě uspokojování lidských potřeb, jako je odpočinek, poznání, seberealizace nebo společenský styk. Podle Maslowa jde o potřeby vyznačující se motivací vyššího řádu s měnící se hierarchií, z čehož vznikají rozmanité formy cestovního ruchu. Důležitý je vztah mezi rezidenty a návštěvníky, postoj místních obyvatel k rozvoji CR, chování turistů v cílové destinaci nebo zvyky a zvyklosti v cestování různých sociálních tříd. (PÁSKOVÁ, 2009)

Světová organizace pro cestovní ruch definuje CR jako aktivity osob cestujících do míst mimo jejich obytné, pracovní či studijní prostředí nebo pobývajících v těchto místech maximálně jeden rok za účelem trávení volného času, obchodní jednání či jiným účelem. Podle Páskové, 2009 lze CR popsat jako vysoce komplexní společenský jev, související s pohybem a pobytem lidí mimo jejich obvyklé prostředí, který představuje systém synergicky působících prvků a vazeb mezi všemi zainteresovanými a dotčenými aktéry zdrojových i cílových oblastí. Taková definice pak lépe slouží k pochopení komplexity cestovního ruchu a vzájemných vazeb v něm, ale i vlivů a dopadů cestovního ruchu na ekologické, ekonomické, institucionální, socio-kulturní, percepční či fyzické dimenze. Jednou ze známých definic cestovního ruchu na území České republiky je ta z roku 1983 od Petera Mariota, což je komplexní pohled s geografickým aspektem i ekonomickou a dopravní stránkou. „Cestovní ruch je společenskou aktivitou, která podmiňuje přemísťování obyvatelstva do částí krajinné sféry, charakterizované interakcemi krajinných prvků, schopných vyvolat dočasnou změnu místa pobytu.“ (MARIOT, 1983; UNWTO, 2004)

Cestovní ruch tak můžeme chápat jako společenský jev s velkou spoustou druhů, forem, trendů či společenských a technologických změn. Členění cestovního ruchu na jednotlivé formy je založeno na vymezování motivace a obsahu CR. Členění CR na jednotlivé druhy je naopak založeno na kritériích, jako jsou délka pobytu, místo pobytu, způsob hrazení pobytu a mnoho dalších, avšak vzhledem ke komplexnímu charakteru CR je jakákoliv jeho typologie velmi obtížná. Mezi dva základní druhy CR patří masový a individuální CR, když rozdíl mezi nimi je více než zřejmý. Masový turismus je zaměřen na kvantitu, ať už mluvíme o výstavbě, surovinách, atrakcích, suvenýrech či turistech samotných. Individuální turismus bývá zpravidla více prostorově i časově rozptýlen, a proto má menší vliv na přírodu i místní komunity. (MARIOT, 1983)

Turismus bychom mohli nazvat jako sociální jev s cyklickým charakterem, to znamená, že pohyb je vratný, opakovatelný. Výrazné zvýšení cestovního ruchu nastalo až s rozvojem a inovacemi v oblasti dopravy a se zvyšující se kvalitou života široké veřejnosti, což mělo významný vliv na změny formy CR, rozsah, intenzitu, geografické měřítko¹ a v neposlední řadě i vliv na okolní krajinu. Lidé se kvůli moderním civilizačním procesům, jako jsou industrializace, urbanizace nebo globalizace, více odcizili přírodnímu prostředí, a tudíž lze očekávat zvýšenou návštěvnost zejména ve zvláště chráněných územích, jako jsou národní parky či CHKO, s nedocenitelnou přírodní hodnotou. Podle Páskové tak lidé hledají ztracenou rovnováhu, kterou jim dříve estetické a léčivé účinky přírodního a později venkovského prostředí poskytovaly. To by vysvětlovalo i prvotní motivace k turismu, čímž byla psychická a fyzická relaxace v přírodním prostředí. Jednalo se tedy o jisté faktory, které vytlačují lidi z měst do přírody, tzv. „push“ faktory. Díky společenskému vývoji, změnou v hierarchii potřeb turistů či technologickými inovacemi se vyvinula druhotná motivace, která spočívá v poznávání odlišného prostředí a kultury. V tomto případě se jedná tedy o jisté faktory, které přitahují lidi k návštěvě daného místa, tzv. „pull“ faktory. Relativně nejvyšší náročností, zejména ubytováním, dopravní infrastrukturou či nutností výstavby různých komplexů, se charakterizuje nový vývojový trend CR, tzv. formy kontaktního cestovního ruchu. Mluvíme zde o různých veletrzích, kongresech, konferencích, seminářích, kulturních a sportovních akcích, služebních cestách, vzdělávacích kurzech či školeních. (PÁSKOVÁ, 2009)

Avšak právě kvůli turistům se často místa cestovního ruchu mění a tyto změny mohou mít vliv a dopad na místní kulturu nebo přírodní prostředí místního území. Pokud bychom se těmto změnám nevěnovali, mohlo by dojít k oslabení cestovního ruchu v dané lokalitě či k jeho úplné likvidaci v těch místech, kde je CR odkázán na aspekty místní kultury a přírodní krajinu, které se „masovým“ turismem degradují.

2.3 Geografie cestovního ruchu

Geografie cestovního ruchu po celém světě zkoumá zejména předpoklady a podmínky rozvoje CR, prostorovou distribuci jevů spojených s CR, environmentální a socio-kulturní dopady a konsekvence CR, prostorové modelování a plánování rozvoje CR, infrastrukturu potřebnou pro CR a její parametry, studium a hodnocení potenciálu, únosnost a atraktivitu krajiny pro CR, rajonizaci a klasifikaci oblastí CR, motivaci účastníků CR či územní vztahy mezi oblastí nabídky a poptávky. K základním výzkumům v oblasti geografie CR patří, za jakých přírodních a sociálních

---

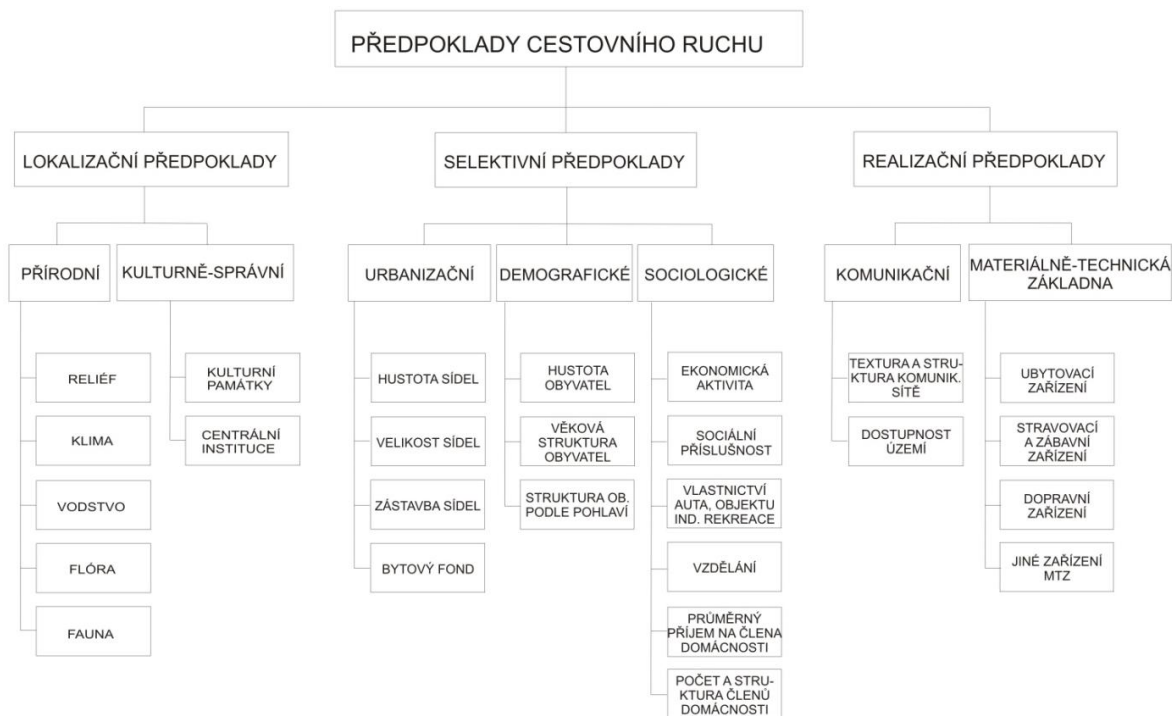
¹ tzv. časoprostorová komprese

podmínek se CR rozvíjí, kde a v jakých formách se uskutečňuje, kdo jsou účastníci CR a jaké jsou jejich motivy, jaké jsou ekonomické, sociální a především environmentální důsledky a dopady cestovního ruchu. (KLAPKA, 2006)

V současné geografii CR existují dva hlavní přístupy k řešení těchto otázek, a to pozitivistický a kritický. První z nich, pozitivistický, se zabývá prostorovými modely a behaviorálními a percepčními aspekty CR, studuje turistické toky a prostorovou strukturu rekreačních oblastí a bývá založen na hodnocení přírodních a sociálních předpokladů rozvoje CR. Jedno z nejnáměšších členění předpokladů CR na našem území pochází od P. Mariota z roku 1983. Podmínky či faktory, které ovlivňují existenci a rozvoj CR, obecné zákonitosti i uplatnění v konkrétních oblastech a střediscích mají při určování lokalizace, objemu, časového průběhu nebo struktury cestovního ruchu rozdílnou úlohu, a proto je rozděluje do základních skupin, kterými jsou lokalizační, selektivní a realizační předpoklady. Lokalizační předpoklady chápe jako vhodnost krajiny nebo daného regionu pro CR, která je vyjádřena přírodními a kulturními atraktivitami, a určují tak místo výskytu cestovního ruchu. Selektivní předpoklady se týkají demografických a sociálních charakteristik potenciálních účastníků CR, a proto určují způsobilost obyvatel účastnit se CR. Lokalizační a selektivní předpoklady jsou pouze potenciálního charakteru, skutečnou existenci cestovního ruchu umožňují až předpoklady realizační, uskutečňující interakci předchozích předpokladů a vyjadřující tak toky turistů, což by nebylo možné bez existence turistické infrastruktury. Tyto skupiny se dále dělí, jak ukazuje obrázek 4. Hodnocení předpokladu CR pak vychází z analýz jednotlivých komponentů. (KLAPKA, 2006; MARIOT, 1983)

Druhý přístup, kritický, se věnuje politicko-ekonomickým aspektům CR, ale i environmentálním a sociálním aspektům této problematiky. Zkoumá se například produkce turistických služeb, jejich spotřeba a environmentální důsledky, plánování a management rekreačních aktivit, prostorové vazby mezi poptávkou a nabídkou, spotřebou a produkcí v oblasti CR, finanční přínosy CR pro ekonomiku regionu a ekonomickou situaci místního obyvatelstva, rozvojové limity CR, únosné kapacity daného regionu, krajiny, ekosystému či populace nebo se snaží snížit nepříznivé dopady CR. Vedle obou hlavních přístupů existují ještě další, které buď vycházejí z jiných základů, či kombinují charakteristiky pozitivistického a kritického přístupu, takovým příkladem může být přístup a koncept udržitelnosti. (KLAPKA, 2006)

Obr. 4: Předpoklady cestovního ruchu

Zdroj: MARIOT, P. (1983): *Geografie cestovního ruchu*. Bratislava: Veda. 252 s.; vlastní zpracování

2.4 Vlivy cestovního ruchu na přírodní a antropogenní prostředí

Turistika a rekreace patří k nejrychleji rostoucím odvětvím na světě a to se odráží ve značném vlivu na krajinu a přírodní prostředí. Vedle návštěvnosti a příjmů z cestovního ruchu však v posledních letech, a to nejen v České republice, narostly také dopady turismu na přírodní a antropogenní prostředí, což není nikterak komplexně sledováno. Nárůst turistů je tak enormní a výrazný, že dopady a vlivy na okolní prostředí na sebe nenechaly dlouho čekat. S tak velkým nárůstem turistů není přírodní prostředí schopno se vypořádat bez nežádoucích dopadů. Tyto dopady ovšem nelze tak systematicky sledovat jako například dopady průmyslu či zemědělství, neboť na rozdíl od nich jsou dopady z cestovního ruchu na přírodní a socio-kulturní prostředí méně zřetelné, mají odlišný charakter a mohou být i nehmotné povahy. Jejich odstraňování bývá finančně i organizačně tím náročnější, čím později se začne přistupovat k cestovnímu ruchu systematicky a komplexně. (PÁSKOVÁ, 2009)

U zvláště chráněných oblastí, jako je i CHKO Český ráj, narážíme na definování jejich základních funkcí, mezi které na prvním místě patří ochrana ekosystémů a zachování biologické rozmanitosti, ovšem mezi další funkce patří i cestovní ruch a rekreační funkce. Vztah mezi cestovním ruchem a životním prostředím se tak na jedné straně jeví jako protichůdný, a na straně

druhé dokonce jako symbiotický. Krajina a její rekreační funkce jsou s CR neoddělitelně spjaty, a právě toto spojení by mohlo být přínosem jak pro krajinu a ŽP, tak i pro CR a rekreaci.

Cestovní ruch a rekreaci můžeme pro účely vymezení vlivů a dopadů CR na ŽP velmi jednoduše rozdělit do tří skupin, kterými jsou doprava, rekreační činnost a ubytování. Každá z těchto činností působí na jednotlivé složky přírodního prostředí s rozdílnou intenzitou i dopady. Společnou však mají tendenci být přitahovány nejcennějšími segmenty přírodního prostředí, což snižuje hodnotu těchto území, avšak znehodnocení krajiny cestovním ruchem je subjektivní a každý je vnímá rozdílně. Složky přírodního prostředí, jako je reliéf, klima, vodní plochy, vodní toky, flóra a fauna, představují některé zásadní předpoklady a atraktivitu pro cestovní ruch a rekreaci. Tyto komponenty většinou nepůsobí samostatně, ale často působí holisticky, což zvyšuje atraktivitu území pro turismus. Určité druhy cestovního ruchu a rekreačních aktivit jsou zcela závislé na typu okolní krajiny a jsou úzce spojeny se dvěma faktory, kterými jsou kvalita životního prostředí, což je hlavní zdroj CR, a úroveň služeb a infrastruktury. (KLAPKA, 2006)

Vlivy CR na okolní krajinu mohou být různého charakteru a dosahují různých podob. Nejčastěji zkoumaným, analyzovaným a vypočítávaným vlivem cestovního ruchu na okolí je jeho ekonomický vliv na národní hospodářství, jako jsou příjmy z CR či zaměstnanost, ať už přímá, nebo nepřímá. Jenže turismus dlouhodobě a komplexně působí i na přírodní a socio-kulturní prostředí. Z těchto rozdílných vlivů CR na prostředí lze odvodit, že rozvoj cestovního ruchu a jeho plánování vyžaduje mezioborový přístup, v němž budou zahrnuty jak ekonomicky prosperující projekty, tak i různé ekologické či socio-kulturní projekty. Pro správné pochopení vlivů a dopadů cestovního ruchu na okolní prostředí a jeho řešení je důležitá zejména znalost příčinných mechanismů, uvědomění si souvislostí mezi jednotlivými objekty, ději či postupy. Podstatou tedy je usměrňování vývoje společnosti a tím i zodpovědné a dlouhodobé nakládání se zdroji, a nikoliv pouze jeho krátkodobý ziskuchtivý rozvoj. (PÁSKOVÁ, 2009; EAGLES et al., 2002)

Vlivy CR na okolní prostředí bychom mohli rozdělit podle toho, na které prostředí působí, tedy zda působí na přírodní, nebo antropogenní prostředí. Tyto posledně jmenované ještě rozdělujeme na vlivy socio-kulturní a ekonomické. Všechny vypsání vlivy se liší, jak podstatou, charakterem, způsobem monitorování, tak i příčinou vzniku. Průběh a dopady vlivů turismu na okolní prostředí jsou také ovlivňovány různými vnějšími i vnitřními faktory, jako jsou globalizace, modernizace nebo proces urbanizace probíhající i v místech turistických destinací. Obecně bychom jednotlivé vlivy a dopady turismu na okolní prostředí mohli rozlišovat podle jejich charakteru typu vyvolaných změn v krajině, např. lokalizace, měřítko, délka trvání, frekvence,

intenzity, zda jsou negativní, pozitivní, žádoucí, nežádoucí a mnoha jiných kritérií. (PÁSKOVÁ, 2009) Více ukazuje následující tabulka.

Tab. 3: Kritéria pro typologii vlivů CR na okolní prostředí

Kritérium	skupiny indikátorů
prostoru (měřítka)	globální, makroregionální, národní, regionální, lokální
metody	kvalitativní a kvantitativní
času	časové řady, zmapování situace, kontrolování plnění cílů strategického plánu
dimenze prostředí	ekonomické, sociální, psychologické, legislativní, politické, demografické, ekologické, technologické, etické, estetické
formy	absolutní, relativní, kapacitní, ukazatele výkonu
míry žádoucnosti	pozitivní a negativní dopady
statistické	průměrné a extrémní hodnoty, četnosti, korelační koeficienty
kvantifikovatelnosti	měřitelné a neměřitelné
typu prostředí	jevové, percepční, behaviorální
účelu sledování	edukativní, pro podnikatelskou sféru, veřejné mínění, environmentální posuzování, územní potenciál
vratnosti dopadu	vratné a nevratné

Zdroj: PÁSKOVÁ M. (2009): *Udržitelnost rozvoje cestovního ruchu*. Hradec Králové: Gaudeamus. 298 s.

Problematikou vlivů, projevů a dopadů cestovního ruchu na přírodní a antropogenní prostředí se už v sedmdesátých letech dvacátého století začali zabývat geografové, ekonomové a sociologové ze západních zemí, kde se turismus rozvíjel nejrychleji. Nežádoucí dopady CR jsou nejčastější v destinacích s vysokou návštěvností, v místech s velkou závislostí na CR, v destinacích s křehkými ekosystémy nebo v místech, kde se životní styl rezidentů výrazně liší od životního stylu návštěvníků. U posledně jmenovaného nemluvíme pouze o přímých aktivitách návštěvníků, ale i importu životního stylu návštěvníků do destinace, např. výstavbou infrastruktury či jinými nároky turistů, které jsou v cílové destinaci nedostupné. (PÁSKOVÁ, 2009)

Mezi základní dopady CR patří ekonomické (vyvolané efektem cestovního ruchu), environmentální (efekty vyvolané návštěvníky) a sociální dopady (vyvolané přítomností návštěvníků na rezidenty). Neregulovaný CR s nadměrnou intenzitou, tempem a často i nešetrnou formou může vést k efektu tzv. „turistické pasti“. K tomuto jevu dochází v momentě, kdy příjmy z CR v destinaci zabraňují působení autoregulačních mechanismů, které by rozvoj turismu přibrzdilo. Zmíněnou pastí je pak závislost lokality na příjmech z turismu, kdy se místní ekonomika již bez příjmů z CR neobejde a zároveň dochází ke zvyšujícím nežádoucím účinkům cestovního ruchu na prostředí. Bylo by ale chybou se domnívat, že cestovní ruch působí jen na prostředí samotných turistických destinací. Ovlivňovány jsou též i oblasti, odkud návštěvníci cestují,

a zejména pak tranzitní oblasti, jako jsou různé dopravní koridory či uzlové přestupní body. (PÁSKOVÁ, 2009)

Dopady interakcí mezi cestovním ruchem a životním prostředím vykazují určitou intenzitu, ale i prostorovou a časovou dynamiku. Mezi základní faktory, které ovlivňují výsledky interakce mezi CR a ŽP patří především typ cestovního ruchu nebo rekreační činnosti, druh cestovního ruchu, který se účastní těchto činností, typ krajiny nebo prostředí, ve kterém jsou tyto činnosti prováděny, a v neposlední řadě úroveň služeb a rozvoj turistické infrastruktury v dané lokalitě. Dopady turismu na přírodní prostředí jsou tak logicky rozdílné například u teplých mořských oblastí využívaných převážně v letní sezóně, ve střediscích s vysokou nadmořskou výškou využívaných v průběhu letního i zimního období nebo v turistických destinacích, kde je návštěvnost pravidelná v průběhu celého roku.

2.4.1 Vybrané vlivy cestovního ruchu na přírodní prostředí

Turismus získává značné výhody z kvalitního přírodního prostředí jako jednoho z klíčových předpokladů cestovního ruchu. V chráněných územích by tomu však mělo být naopak, tedy kvalitní přírodní prostředí by mělo získávat výhody z cestovního ruchu. Dnes patří CR a rekreace k hlavním příčinám problémů ŽP, a to nejen v chráněných územích. Problémem je pak i kumulativní charakter a složitá předvídatelnost environmentálních dopadů turismu na přírodní prostředí. Paradoxem je, že CR založený na okolní přírodě a krajině svojí vlastní existencí a účinky působí negativně právě na přírodní složku krajiny, a tím je sám proti sobě a dlouhodobě je tak neudržitelný. Poškozuje a ohrožuje nejen životní prostředí, ale i celé ekonomické odvětví, které je na tomto cestovním ruchu a rekreaci závislé, neboť krajina ztrácí svou přitažlivost a pro návštěvníky by toto území mohlo přestat být atraktivní, protože se vytrácí hlavní důvod motivace návštěvy turistů v oblasti. (KLAPKA, 2006)

Na rozdíl od vlivů na socio-kulturní a ekonomickou sféru jsou vlivy CR na přírodní prostředí dlouhodobě sledovány a také jsou jednodušeji analyzovatelné. Například můžeme mluvit o kvalitativní a kvantitativní změně zastoupení druhů rostlin a živočichů v ekosystémech. Jak již bylo řečeno, tak přírodní prostředí tvoří často primární zdroj turismu, a proto jeho případné znečištění či jakékoliv znehodnocení by mělo zpětnou vazbou vliv na potenciál rozvoje cestovního ruchu daného území. Ke znečišťování přírodního prostředí, ať už formou vnášení cizorodých fyzikálních, chemických nebo biologických činitelů do prostředí, může docházet přímo, ale i nepřímo, například spotřebou místních zdrojů. Hrozbou pro venkovskou krajinu, ve které se rozvíjí aktivity CR, je pak bezesporu ztráta autenticity, původnosti místní kultury či přírodních

lokalit. Nežádoucím dopadem CR je pak změna ve vnímání krajiny, kdy se z primárního zdroje turismu postupně stává spíše kulisa pro aktivity návštěvníků, například golf, lyžování či horolezectví. (PÁSKOVÁ, 2009)

K nejzávažnějším negativním dopadům CR na životní prostředí obecně řadíme snižování biologické rozmanitosti, fyzické poškození krajiny a erozi, znečištění krajiny odpady, spotřebovávání místních přírodních zdrojů či vizuální a strukturální změny krajinného rázu, ale i spoustu dalších.

Biologickou rozmanitost rozdělujeme do tří úrovní, první je rozmanitost ekosystémů, další je druhová rozmanitost a třetí je rozmanitost genetická. Jenže někdy je těžké z celého spektra dopadů CR na ŽP najít ten, který jako hlavní ovlivňuje právě biodiverzitu. Nežádoucí dopady a vlivy na všechny úrovně rozmanitosti jsou způsobovány především vytvářením tras a tábořišť, dupáním nebo budováním turistické infrastruktury. Nejen tyto dopady pak způsobují poruchy v pohybu a rozmnožování volně žijících zvířat, ztrátu přirozeného prostředí pro živočišné i rostlinné druhy, zničení vegetačního krytu nebo nebezpečné zavedení nepůvodních, jinak řečeno alochtonních, invazivních druhů. K tomu dochází často neúmyslně právě turisty, kdy jsou semena rostlin, mikroorganismy nebo drobní živočichové přenášeny na botách, oděvu, v potravinách nebo na dopravních prostředcích. Vědomé zavlečení alochtonních druhů jde většinou na vrub provozovatelů rekreačních objektů, kteří se snaží uměle zvyšovat atraktivnost a exotičnost místa zakládáním různých sadů, rybníků, zahrad, parků, botanických zahrad, arboret, zoologických zahrad, safari nebo dalšími nepůvodními plochami. Nepůvodní rostliny a živočišné druhy se do místních ekosystémů pak rozšíří rozptylem. Největší problémy představují alochtonní druhy v místech, jež jsou chráněny právě kvůli původním ekosystémům, které by tímto mohly přijít o svoji druhovou rozmanitost. Rostlinným společenstvům v krajině neprospívá ani nešetrné sešlapování od turistů nebo postupující eutrofizace, která je způsobena změnou chemizmu v půdě. Druhy citlivé na okolní prostředí, které se s probíhajícími změnami prostředí obtížně vyrovnávají, tak postupně mizí na úkor druhů, které jsou danému společenství nepůvodní, avšak méně náchylné. U živočišných druhů bychom k největším problémům, se kterými se musí vyrovnávat v důsledku zvyšujícího se rekreačního využití krajiny, mohli řadit změnu teritoria, denního rytmu, populační dynamiky, početních stavů, potravního řetězce a spoustu dalších. Živočišná a rostlinná složka ekosystému se vzájemně ovlivňují a jsou v určité vazbě, která kvůli problémům jednotlivých složek tak není optimální. (PÁSKOVÁ, 2009; KLAPKA, 2006; DOLEŽAL et al., 2000)

Dalším nežádoucím vlivem cestovního ruchu je poškozování přírodních hodnot a biodiverzity. To je způsobováno zejména návštěvníky, když poškozují a znehodnocují chráněné hodnoty různými vrypy či grafity v okolním přírodním i antropogenním prostředí, hledají vzácné živočišné druhy, sbírají vzácné rostlinné druhy, nerosty, horniny nebo zkameněliny. K těmto aktivitám patří například potápění, rybolov, lov zvěře, jízdy na motorových člunech, trhání ohrožených druhů za účelem výroby suvenýrů a podobně. Fyzické poškozování krajiny a s tím související eroze je způsobována i výstavbou turistické infrastruktury a dopravními prostředky sloužící pro účely CR, jako jsou lyžařské vleky, sjezdovky, nové budovy, silnice atd. Nejviditelnější změnou těchto aktivit v krajině je odlesňování, které mění odtokové poměry a ekosystémy v území, dochází k ničení vegetačního pokryvu, což jen zvyšuje již zmíněnou erozi. Specifickým problémem spojeným s velkým počtem turistů je i povrchová fyzikální eroze, tedy odstraňování a odnos vrchní vrstvy půdy, vyvolaná vysokou frekvencí pohybu návštěvníků. Že se jedná o závažný problém, dokazuje i příklad z Francouzské riviéry, kde vlivem eroze došlo ke zmenšení nejznámějších pláží za posledních 50 let téměř na dvě třetiny původní plochy. Cestovní ruch přispívá k erozi formou rozšiřování a prohlubování cest v okolí památek, horolezeckou činností, vodáctvím, ale i výstavbou infrastruktury. Tento negativní vliv je spojován zejména s pěší turistikou, respektive i s jakýmkoliv jezdeckým cestovním ruchem, ale často se eroze týká i chemického a mechanického obrušování povrchu památek, třeba chůzí či doteky. (PÁSKOVÁ, 2009; DOLEŽAL et al., 2000)

Znečištění krajiny odpady, které pocházejí ze všech přímých činností spojených s CR, tedy z dopravy, ubytování nebo z rekreační činnosti, ale i z nepřímých činností, kterými jsou výstavba infrastruktury nebo provoz lanovek, je taktéž nežádoucím vlivem CR. Jedná se nejen o znečišťování ovzduší, povrchových a podzemních vod nebo půdy plynnými, kapalnými či pevnými látkami, ale také například o hlukové znečištění, které negativně ovlivňuje kvalitu ŽP, zejména pak již zmíněné chování živočišných druhů v krajině, čímž může v lokalitách s vysokou návštěvností či v blízkosti silnic narušit reprodukční chování živočichů. Vysokou koncentrací návštěvníků, jež využili pro své cestování individuální dopravu, na malém území a v malém časovém rozmezí mohou vznikat nežádoucí smogové situace. V turistických místech dochází i ke znečišťování vody a půdy různými splaškovými vodami, hnojením, odpadky či exkrementy z turistických zařízení. (PÁSKOVÁ, 2009; EAGLES et al., 2002)

Se stoupajícím počtem návštěvníků v turistických oblastech roste i tlak na spotřebu přírodních zdrojů, což se týká především pitné a užitkové sladké vody. Vyčerpané povrchové i podzemní vody pak mají nepříznivý vliv na vegetaci v krajině. Přírodním zdrojem je i prostor,

který je pro účely CR a rekreace získáván na úkor ekosystémů, což přispívá k další fragmentaci krajiny a zvýšení antropického tlaku na okolní přírodní prostředí. (PÁSKOVÁ, 2009)

K vizuálním a strukturálním změnám krajinného rázu řadíme změny ve využívání půdy, kdy dochází k převodům pozemků z přírodě blízkých ekosystémů na plochy využívané ve prospěch CR. Krajinný ráz je často ovlivňován i nevhodnou architekturou, například zakládáním tzv. turistických ghett při pobřeží moří.

Z předcházejícího výčtu dopadů cestovního ruchu na životní prostředí je patrné, že činnosti CR nepůsobí samostatně na jednotlivé oblasti, ale naopak jedna činnost působí zároveň hned v několika oblastech. Z toho vyplývá složitost vztahů mezi CR a rekreací na jedné straně a přírodou a krajinou na druhé straně. V současné době je však turismus upřednostňován na úkor životního prostředí a hodnot krajiny, což je velmi patrné zejména v chráněných oblastech. Avšak právě na těchto územích by měly být zachovány přírodní hodnoty, a nikoliv intenzivní rozvoj cestovního ruchu a rekreace, což je koneckonců i hlavní důvod jejich vyhlašování.

2.4.2 Vybrané vlivy cestovního ruchu na antropogenní prostředí

Jak už bylo řečeno, vlivy CR na socio-kulturní a ekonomické prostředí jsou oproti vlivům na přírodní prostředí mnohem hůře identifikovatelné, měřitelné, jsou méně zřetelné, zkoumané a v neposlední řadě jsou i méně medializované. Tyto vlivy mohou mít podobu psychologickou, ekonomickou, sociální, kulturní nebo urbanistickou, a to v materiální i nemateriální podobě. Zásadním rozdílem oproti vlivům na přírodní prostředí je jejich subjektivita, když každý vnímá vlivy na socio-kulturní prostředí rozdílně, a obtížnost monitorování, např. dopad na kulturní identitu. Avšak vlivy jak na přírodní, tak i na antropogenní prostředí jsou vzájemně provázané a navzájem se ovlivňují co do formy i intenzity. (PÁSKOVÁ, 2009; KLAPKA 2006)

Velmi často dochází kvůli přítomnosti turistů v dané lokalitě k napodobování jejich vzorců chování místními obyvateli, tím dochází k akulturaci místních obyvatel. Ti potom vyžadují stejné služby CR a vzniká tzv. efekt módnosti, který bychom mohli popsat tak, že se jedinci nerozhodují podle svého rozhodnutí, výběru a vztahu k lokalitě, ale podle vytvořeného obrazu místa, jež je žádoucí, populární a módní. Tento efekt ještě více posilují média, nabídky cestovních kanceláří a agentur nebo i obyčejné reference příbuzných a známých. (PÁSKOVÁ, 2009)

Důležitým sociálním efektem je pak dualizace společnosti, to je rozdělení společnosti na ty, kteří turismus vítají a je pro ně zdrojem příjmů, a na ty, kteří spíše trpí přítomností CR, např. zvýšením životních nákladů kvůli turistické inflaci, a jsou kvůli tomu nuceni odcházet do

periferních částí destinace, a to jak společensky, tak i ekonomicky. Nepřímým důsledkem těchto vlivů může být zvýšený výskyt patologických jevů u místních obyvatel, jako jsou prostituce, kriminalita, toxikomanie nebo gamblerství, obzvláště v destinacích, kde je vysoký rozdíl v životní úrovni návštěvníků a rezidentů. Místní obyvatelé jsou navíc vytlačováni z prestižnějších, většinou historických, částí destinací, jejichž místo je nahrazeno komerční funkcí a službami pro turisty. Rezidenti, kteří v turismu nepodnikají, jsou také často vytlačeni z ekonomicky a sociálně významnějších pozic a tak i ze spolurozhodování o rozvoji cestovního ruchu v dané lokalitě, čímž může vznikat negativní vztah k samotným turistům. (PÁSKOVÁ, 2009; EAGLES et al., 2002)

V závislosti na formě a intenzitě cestovního ruchu v určité destinaci se postupně mění i postoje místních obyvatel k turistům i rozvoji CR obecně. Tento jev se nazývá turistická iritace a zpravidla postupuje od euforie přes apatii a znechucení až po antagonismus a vyjadřuje tak vývoj vnímání vlivu CR na kvalitu života místních obyvatel. Hodnoty turistické iritace souvisí s mírou rozdílnosti kultur, s využitelností turistické infrastruktury i pro místní obyvatele i prostorovou a časovou koncentrací turistů. (PÁSKOVÁ, 2009)

Cestovní ruch má i řadu kulturních efektů, ke kterým řadíme zejména proces akulturace, kdy dochází ke změnám kultury a společnosti v důsledku dlouhodobějšího nebo opakovatelného styku dvou odlišných kultur, v němž jedna kultura má výrazně nižší úroveň „vyspělosti“. Dopady této akulturace mohou být záporné, ale i kladné, např. zvýšení životní úrovně místních obyvatel. Nejčastěji se jedná o styk „západní“ kultury s kulturou rozvojových zemí, když místní obyvatelé přijímají prvky „vyspělejší“ kultury návštěvníků a prvky vlastní kultury jsou postupně vytlačovány, čímž může dojít k tzv. stereotypizaci kultury. Přibližováním jedné kultury k druhé dochází k oslabování původnosti, reálnosti nebo pravdivosti určitého prostředí a dochází ke ztrátě autenticity, která je pro turismus tolik žádaná. (PÁSKOVÁ, 2009)

Dalším nežádoucím vlivem CR na místní kulturu je komerčně motivované předvádění tradic a obyčejů podle vžitých představ návštěvníků o dané kultuře, takzvaná inscenizace nebo též falešná kultura. Oživování neprovozovaných obyčejů a narušování autentických prvků místní kultury z důvodů maximalizace příjmů z CR vede ke vzniku dvou rozdílných světů, inscenovaný pro turisty a reálný pro místní obyvatele. Takovým příkladem mohou být indiánské tradice, náboženské slavnosti, africké tance nebo národní folklór, kdy jsou např. tance v krojích úplně vytrženy z časoprostorových souvislostí a reálného života místní komunity. Tyto aktivity mohou kulturní identitu místních obyvatel oslabit nebo ji úplně potlačit, ale mohou ji i posílit či znovu obnovit, např. posílením pocitů hrdosti a patriotismu. (PÁSKOVÁ, 2009; VYSTOUPIL, ŠAUER, 2008)

Negativní vlivy CR na kulturní prostředí nemusí být jen nehmotné, jak bylo v předchozích odstavcích uváděno, ale mohou být poškozovány i materiální kulturní hodnoty, což je ale výraz nízké inteligence dotyčného vandala, který objekty znehodnocuje.

Oproti ostatním vlivům, ať už na přírodní, či socio-kulturní prostředí, bývají vlivy na ekonomiku a infrastrukturu dané oblasti vnímány jako pozitivní, například tvorba pracovních příležitostí, zdroj příjmů, množství investic či zkvalitnění infrastruktury. Pro mnoho obyvatel představuje turismus zdroj příjmů a umožňuje tak zachovat původní kulturní krajinu místa. Tím roste úroveň a intenzita ochrany krajiny a roste kulturní identita u návštěvníků i rezidentů. Navíc finanční příjmy z turismu na venkově tlumí nežádoucích dopady ekonomické restrukturalizace formou podpory alternativního zemědělství, upadajících řemesel, agroturismu, venkovského nebo náboženského cestovního ruchu. (PÁSKOVÁ, 2009; KLAPKA 2006)

Ale i tyto zdánlivě pozitivní vlivy mají určité nežádoucí účinky, mezi které patří nerovnoměrně rozložené příjmy, které často odplývají z destinace, pouze sezónní zaměstnanost, která bývá ještě málo placená, poněvadž není potřeba vysoké kvalifikace pracovníků, nebo investice vycházející z potřeb turistů, nikoliv místních obyvatel. Odliv financí z regionu je tím větší, čím více zboží je třeba do destinace kvůli požadavkům turistů dovážet. Největší zisky odčerpávají z destinací mezinárodní hotelové řetězce a restaurace nebo cestovní kanceláře a agentury, a proto je třeba do CR zapojit co nejvíce místních poskytovatelů služeb a místní obyvatele zapojit i do řídicích funkcí, aby mohli o případných investicích rozhodovat. Negativním vlivem je bezesporu i turistická inflace, která je důsledkem zvýšené časoprostorové koncentrace poptávky ze strany návštěvníků v turistické sezóně a v dané destinaci, čímž dochází ke zvýšení cenové hladiny. Místní obyvatelé na toto zdražení a přelidnění mohou reagovat stěhováním. (PÁSKOVÁ, 2009)

Intenzivním rozvojem cestovního ruchu na některých místech vznikla tzv. turistická ghetta, jež postupně potlačují obytnou funkci a nahrazují ji funkcí komerční, většinou zaměřenou úzce na CR, formou různých hotelových komplexů a zábavních areálů. Jde často o pozvolný proces, během kterého je postupně vytlačována základní funkce dané lokality a je nahrazována komerčními a turistickými funkcemi a aktivitami spojenými s CR. Během tohoto procesu dochází téměř vždy k nežádoucí monokulturizaci lokality. Typickým jevem a důsledkem ztráty původní funkce území je uspokojování potřeb návštěvníků na úkor každodenních potřeb místních obyvatel. K tomu je třeba připojit ještě i architektonické znečištění okolí, kdy dochází k budování rozlehlých turistických infrastruktur, nezapadajících stavebně do místní krajiny. (PÁSKOVÁ, 2009)

Dopady turismu zejména na ŽP jsou velmi často nežádoucí, ale mohou být i pozitivní, mezi některé pozitivní vlivy patří například vzdělávací činnost CR, tedy zvýšení povědomí u široké

veřejnosti o přírodních hodnotách, životním prostředí či kulturním dědictví, které je třeba chránit, zejména zakládáním sítě zvláště chráněných území. Při zavedení vstupného do těchto území lze získat finanční prostředky, které by mohly být použity na ochranu a zachování životního prostředí či na jeho výzkum. Největší úspěchy v této oblasti lze vidět v ekonomicky nejvyspělejších zemích, jako jsou například USA, Kanada nebo v Evropě Spojené království. V neposlední řadě by finance mohly přispět k zachování krajinného rázu nebo ke zlepšení místní infrastruktury s cílem snížit negativní dopady lidských činností vyvolané CR. (KLAPKA, 2006)

Negativ je poměrně dost, avšak problémem CR je zvláště jeho masovost, která nejvíce narušuje ekologickou stabilitu a ničí přírodní ekosystémy krajiny. Je třeba jednat tak, aby byly zachovány přírodní zdroje, kulturní památky či autenticita místa, neboť z dlouhodobého hlediska právě strategicky udržitelný rozvoj CR zvyšuje atraktivitu území, a tím i dlouhodobý zájem turistů. (FILOVÁ, 2002)

2.5 Zásady, přístupy, vybrané koncepce a dokumenty udržitelného cestovního ruchu

2.5.1 Definice udržitelného rozvoje

Již ze samotného tématu této diplomové práce, kterým je udržitelný cestovní ruch v CHKO Český ráj, je zřejmé, že jde o kombinaci pojmů cestovní ruch a udržitelný rozvoj. Než se dostaneme k definici udržitelného rozvoje cestovního ruchu, musíme si nejprve vysvětlit a pochopit jednotlivé pojmy, ze kterých se termín skládá, a co všechno se pod těmito pojmy rozumí. Pojem cestovní ruch bychom ve zkratce mohli vysvětlit jako určitý systém, který zahrnuje všechny formy cestovního ruchu, domácí i zahraniční, za účelem rekreace, oddechu, poznávání, zábavou, kulturou atd., přičemž se pobyt návštěvníka odráží na hospodářském životě navštívené destinace. (FILOVÁ, 2002)

Druhým základním pojmem je termín udržitelný rozvoj. Potřeba vytvořit koncepci udržitelného rozvoje se objevuje přibližně již dvě století nazpět a souvisí s rychlejším vývojem společnosti, protože si začala uvědomovat zvyšující se hrozbu vyčerpatelnosti přírodních zdrojů a poškození životního prostředí. Bylo, je a bude potřeba s neobnovitelnými zdroji pracovat strategicky a plánovitě a hledat místo nich alternativy, které by je nahradily. V poslední době se pojem udržitelný rozvoj skloňuje téměř ve všech oblastech lidské činnosti a jen málokterá koncepce v oblasti turismu a rekreace dnes neobsahuje prvky udržitelnosti. „Pojem ‚udržitelný rozvoj‘ je někdy oprávněně vnímán jako vnitřně rozporuplný. ‚Rozvoj‘, který v podstatě znamená

změnu stavu, si protirečí s ‚udržitelností‘. Ta naopak spočívá v zachování únosného stavu prostředí. Rozvoj je zde tedy spíše vztahován ke kvalitě života než k ekonomickému růstu², udržitelnost pak k hospodaření s přírodními zdroji, proto není nutné hovořit o protikladu.“ (PÁSKOVÁ, 2001; FILOVÁ, 2002)

Definice udržitelného rozvoje existuje celá řádka, pocházejících z různých vědních disciplín, což někdy vede k terminologickým, koncepčním a teoretickým nejasnostem, avšak u každé z nich by měly být zahrnuty 3 hlavní cíle. Mezi tyto cíle patří zachování základních ekologických procesů a systémů podporujících život, ochrana genetické diverzity a v neposlední řadě také udržitelné využívání druhů a ekosystémů. Ze všech definic lze vyvodit i několik dalších skutečností, např. že proces UR je cílený, dlouhodobě ekonomicky, sociálně a environmentálně vyvážený a je založen na vzdělané společnosti a spravedlnosti při uspokojování potřeb všech lidí. Kroky vedoucí k dosažení UR nejen v cestovním ruchu by měly být ekonomicky proveditelné, sociálně žádoucí a ekologicky životaschopné. UR dále podporuje kompromis mezi člověkem a přírodou, mezi ekologickými, společenskými a ekonomickými cíli, k čemuž jsou zapotřebí nové způsoby myšlení a přístupy společnosti k ŽP či nové technologie ve využívání přírodních zdrojů. Jenže definice jsou dost obecné, široké, obtížně uchopitelné, častým užíváním i poněkud zdeformované, někdy až nereálné, a je proto třeba se přesunout z obecné roviny, která se pohybuje na nejvyšší úrovni prostorové jednotky, tedy planetě Zemi, do reálné konkrétnější situace, k čemuž nám slouží nižší hierarchické prostorové jednotky, například topy či chory. Filová uvádí, že čím nižší je stupeň prostorové jednotky, tím je uplatňování udržitelného rozvoje reálnější. Dále uvádí také, že participace obyvatel na rozhodování o vlastním životním prostředí a budoucím rozvoji je výrazným stimulem pro uplatňování UR v jejich regionu. (FILOVÁ, 2002; KLAPKA, 2006)

Jedna z nejznámějších a nejcitovanějších definic udržitelného rozvoje vyšla v roce 1987 ve zprávě Světové komise pro životní prostředí a rozvoj (WCED), někdy též „zpráva Brundtlandové“, v dokumentu „Naše společná budoucnost“. Zde je udržitelný rozvoj stručně a jasně popsán jako takový rozvoj, který uspokojuje potřeby současných generací, bez toho, aniž by bylo ohroženo uspokojování potřeb generací budoucích. V Evropské unii se termín „udržitelný rozvoj“ definuje například v Prvním akčním programu, přijatém Radou ministrů v roce 1992, jako „politika dlouhodobého ekonomického a společenského rozvoje, nezpůsobující prostředí a přírodním zdrojům újmy na kvalitě, na níž jsou závislé další společenské aktivity a rozvoj“. V České republice je pojem udržitelný rozvoj zakotven přímo v zákoně č. 17/Sb. 1992, o životním prostředí, kde definice zní takto: „Trvale udržitelný rozvoj společnosti je takový rozvoj, který současným

---

² Růst je v ekonomickém slova smyslu pouze kvantitativní, kdežto rozvoj je širším pojmem, který navíc zahrnuje i kvalitativní aspekty vývoje.

i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů." Přitom právě pro budoucí generace je uplatňování strategie UR současnými generacemi naprosto zásadní, neboť se jedná o určitý vyvážený rozvoj společnosti, který se týká všech sfér lidské společnosti a uplatňuje se na všech hierarchiích prostoru, se kterým je silně spjat, a to jak na nadregionální, regionální i lokální úrovni. (PÁSKOVÁ, 2001; WCED, 1987)

V předcházejících odstavcích bylo již napsáno, že definice UR pocházejí z různých vědních disciplín, nás však nejvíce zajímá oblast přírodních věd, zejména geografie, která definuje UR jako využití krajiny, které nepůsobí destruktivně na ekosystémy, hledá optimální vztah mezi produktivitou a únosnou kapacitou těchto ekosystémů a mezi ochranou a rozvojem území. Podle Huby a Iry má geografie ke konceptu udržitelnosti potenciál zejména v hledání prognostických a preventivních řešení environmentálních problémů na základě holistického a syntetického přístupu, který není ovlivněn odvětvovým náhledem. Oproti ostatním vědám má totiž geografický pohled na udržitelný rozvoj výhodu především ve své komplexnosti, integrovaném přístupu, prevenci a důrazu na perspektivní přístupy a spravedlnosti. Geografie ke konceptu udržitelného rozvoje nejvíce přispívá prostřednictvím prostorového vyjádření udržitelnosti, kým a pro koho, jakými institucionálními mechanismy, v jakém měřítku, studiem prostorové organizace společnosti, řešením vztahu mezi člověkem a jeho fyzickým, ekonomickým a sociálním prostředím a dalšími otázkami. (FILOVÁ, 2002; PÁSKOVÁ, 2001; HUBA, IRA, 2000)

Ať už je UR definován jakkoliv, měl by se snažit o vyvážené tři pilíře, ke kterým lze obecně konstatovat, že životní prostředí je jeho limitujícím faktorem (environmentální pilíř), ekonomika je jeho nástrojem (ekonomický pilíř) a cílem udržitelného rozvoje je pak zajištění kvalitního života pro všechny (sociální pilíř). Vzhledem k tomu, že tyto tři roviny udržitelného rozvoje se navzájem ovlivňují, je zapotřebí nastavit takový systém fungování, aby nedošlo k upřednostňování či zanedbávání žádného z nich, což má nežádoucí účinky pro celý region či destinaci. Pokud jde o problematiku životního prostředí, nadměrná podpora environmentálních hledisek³ by mohla vést například k ekonomické stagnaci dané oblasti. Naopak při upřednostňování ekonomického rozvoje často dochází k poškození a zhoršení stavu životního prostředí. Avšak i nepřiměřený důraz na sociální hlediska může způsobit značné problémy – například snížení konkurenceschopnosti v ekonomické soutěži mezi regiony. Zatímco teoreticky by pilíře udržitelnosti měly být vyvážené, skutečnost a praxe je jiná. V dnešní době je nejdůležitější ekonomický pilíř, následovaný sociálním, zatímco environmentální pilíř je hodně zanedbávaný. Někteří autoři pak ke třem základním

---

³ Například nepřiměřeně radikální ochrannářský přístup k území.

pilířům udržitelnosti přidávají ještě další, jako jsou kulturní, politický, institucionální či technologický rozměr. (FILOVÁ, 2002; PÁSKOVÁ, 2001; KLAPKA, 2006)

Jak již bylo řečeno, udržitelný rozvoj se uplatňuje nejen ve všech hierarchických úrovních, v několika vědních disciplínách, ale i v různých sférách, např. metodologická, ekonomická, politická, vzdělávací, společenská a mnoho dalších. Mezi teoretickou sférou můžeme zařadit různé semináře, konference, kampaně, projekty či metodologické studie, k praktické sféře zase naopak patří různé programy a aktivity různých typů. K politické sféře bychom zařadili schvalování zákonů, směrnic, dokumentů, rozvojových plánů nebo jinou činnost implementující principy udržitelného rozvoje do života společnosti. Do ekonomické sféry zahrnujeme různé podnikatelské subjekty či nevládní organizace, které také aplikují UR do svých aktivit. Na první pohled si lze povšimnout, že na udržitelný rozvoj se lze dívat z několika hledisek, hierarchických úrovní i přístupů, proto je důležité pro efektivnost UR spolupracovat a v jednotlivých krocích na sebe navzájem navazovat, nikoliv působit každý jen podle „svého“ UR. Je třeba zkombinovat mnoho vědeckých přístupů a lidských hodnot tak, aby byl v souladu hospodářský, společenský i ekologický rozvoj společnosti. (FILOVÁ, 2002; PÁSKOVÁ, 2001; KLAPKA, 2006)

2.5.2 Definice udržitelného cestovního ruchu

Po vymezení pojmů udržitelný rozvoj a cestovní ruch můžeme nyní vysvětlit definici udržitelného cestovního ruchu. Ten vyhodnocuje vztahy a závislosti mezi přírodou a krajinou na jedné straně a cestovním ruchem a rekreací na straně druhé. Jde o souhrn pozitivních i negativních dopadů těchto vztahů a interakcí, přičemž se snaží snížit či zamezit negativní dopady cestovního ruchu na životní prostředí a jeho složky. K problémovým vztahům a interakcím mezi CR a životním prostředím existují v zásadě tři základní teoretické způsoby přístupu. Jedním z nich je krátkozraké nicnedělání, které však za současného stavu již není možné a je nereálné. Druhý přístup spočívá v přísné ochraně a zachování přírodního prostředí, což ale také není z ekonomického a politického pohledu uskutečnitelné. Řešením je tedy najít kompromis mezi oběma výše uvedenými extrémními přístupy, tedy někde mezi přísnou ochranou krajiny a naopak neomezeným využíváním přírodních zdrojů. Tento přístup se snaží dosáhnout rovnováhy v oblasti sociální, ekonomické, politické a kulturní potřeby i environmentálních práv, jako jediný z možných přístupů je tedy dlouhodobě udržitelný.

Jenže představy o udržitelnosti jsou různé a stejně tak různé jsou i vztahy a interakce mezi cestovním ruchem a životním prostředím. Udržitelný CR je pak přístup, jenž se snaží snížit třecí plochy mezi turismem, návštěvníky, přírodním prostředím a místními obyvateli, a proto je někdy

označován jako zelený, alternativní, někdy také jako slabá turistika, orientovaný na ŽP, ekologicky a sociálně únosný, odpovědný, postindustriální, inteligentní atd. Tyto přívlastky často působí na člověka emotivně a nutí ho přemýšlet nad danou tematikou. V anglosaské literatuře se nejvíce používá termín *sustainable tourism*, se kterým se lze někdy setkat i u nás. Podle Filové bychom mohli za udržitelný rozvoj cestovního ruchu považovat takový rozvoj, při kterém dochází k uspokojování potřeb účastníků CR a místního obyvatelstva, přitom však nedochází k poškození ekologické stability a narušení ŽP. Podle Světové organizace pro cestovní ruch je udržitelný turismus chápán jako takový CR, jenž uspokojuje potřeby současných cestovatelů a hostitelských regionů, zatímco jsou chráněny a zlepšovány jeho možnosti do budoucna. Nejen tyto, ale i jiné definice UCR mají mnoho společného, například optimální využívání přírodních zdrojů, a to takovým způsobem, že obnovitelné zdroje nebudou spotřebovávány rychleji, než je jejich schopnost se přirozeně obnovovat, dále zachování biologické rozmanitosti, základních ekologických procesů, přispívání k zachování přírodního dědictví a estetického charakteru přírody a krajiny. UCR se snaží minimalizovat konflikty mezi místním obyvatelstvem a účastníky CR, mezi ochranou zdrojů a podnikatelskými aktivitami či mezi rozvojem CR a ochranou ŽP. (FILOVÁ, 2002; UNWTO, 2004)

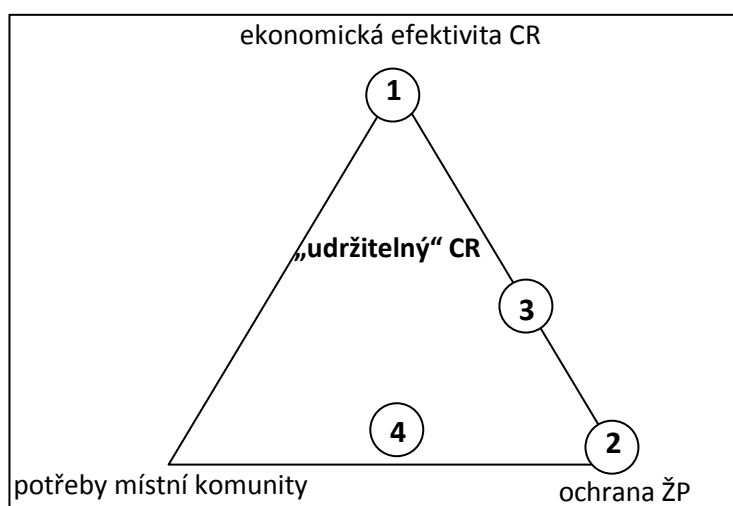
Termín udržitelný cestovní ruch se začíná do popředí zájmu odborníků i veřejnosti dostávat v 70. letech dvacátého století, když v roce 1972 na Stockholmské konferenci OSN o životním prostředí, na které vznikl Program OSN pro životní prostředí, se začaly hodnotit důsledky neplánovitého masového cestovního ruchu. Úplně první zmínky o UCR však přišly mnohem dříve od ochránců přírody a profesionálů z oblasti turismu z alpského regionu. Tato přetížená turistická destinace by se bez managementu v oblasti cestovního ruchu neobešla, neboť ji ročně navštíví desítky milionů turistů. Pro udržitelný cestovní ruch se užívá i termín měkký, což označuje vztah a ohleduplnost aktivit cestovního ruchu k ŽP. Jeho antonymem je tvrdý cestovní ruch. Rozdíl mezi nimi je i ve vztahu k místním komunitám a de facto i k vlastním cílům turistů. U měkkého turismu je důraz kladen na vlastní poznávací činnost, kdežto u tvrdého turismu jde o spotřebu zboží. Měkký turismus lze popsat jako komplexní systém integrovaného plánování, který v dlouhodobém hledisku respektuje přírodní prostředí a potřeby místního obyvatelstva, návštěvníků i samotného „turistického průmyslu“. A právě vztah a rovnováha mezi třemi aktéry cestovního ruchu, což jsou zmínění místní obyvatelé, návštěvníci a turistický průmysl, je třeba optimálně vyvážit, aby byl přijatelný pro všechny strany, což je alfa a omega dlouhodobě udržitelného cestovního ruchu. (PÁSKOVÁ, 2001)

Tab. 4: Rozdíly mezi měkkým a tvrdým cestovním ruchem

Atributy	„měkký“ CR	←	→	„tvrdý“ CR
Socio-kulturní vazby	silné	významné	omezené	slabé
Vazba na místní podnikatele	silná	významná	omezená	slabá
Vlastnictví, pracovní síly	místní	převážně místní	převážně externí	externí (zahraniční)
Negativní dopady na ŽP	omezené	slabé	rozmanité	významné
Měřítko, rozsah	malé	malé / střední	střední / velké	velké
Produkt	místně specifický ubytování na statku	malý hotel / penzion	hotelový řetězec s regionálně specifickým produktem	standardizovaný národní / mezinárodní hotelový řetězec
Příklad				

Zdroj: PÁSKOVÁ, M. (2001): „Udržitelný rozvoj“ cestovního ruchu. Praha: Sborník České geografické společnosti 106:3. s. 178 – 195.

Velkým problémem udržitelného cestovního ruchu je jeho interpretace z hlediska určitého rezortu, čímž dochází k jeho rozdělení na základní přístupy. Mezirezortní přístup má přitom pozitivní multiplikační efekt CR a nezvyšuje negativní dopady na prostředí. Důležité pro udržitelný rozvoj je tedy dosáhnout spolupráce⁴ mezi jednotlivými přístupy, jejichž krátkodobé priority mohou být rozdílné. Pásková rozděluje čtyři základní přístupy k udržitelnému cestovnímu ruchu, jedná se o ekonomicky UCR, ekologicky UCR, udržitelný turistický rozvoj a ekologicky udržitelný ekonomický rozvoj CR. (PÁSKOVÁ, 2001)

1 - ekonomicky UR, 2 - ekologicky UR, 3 - turisticky UR,
4 - ekologicky udržitelný ekonomický rozvoj

Obr. 5: Interpretace udržitelného rozvoje cestovního ruchu

Zdroj: PÁSKOVÁ, M. (2001): „Udržitelný rozvoj“ cestovního ruchu. Praha: Sborník České geografické společnosti 106:3. s. 178 – 195.; vlastní úpravy

⁴ Integrace, partnerství, vzájemná koordinace,...

Jak si lze všimnout z předchozího obrázku⁵, ekonomicky UCR klade důraz především na ekonomickou efektivitu v CR, a to hlavně zvyšováním kapacity infrastruktury či vylepšováním vzhledu destinace různými technologickými změnami a inovacemi. U ekologicky UCR jde v první řadě o ochranu životního prostředí, přírodních zdrojů a ekosystémů. Jsou podporovány pouze takové formy cestovního ruchu, které nenarušují ŽP. Udržitelný turistický rozvoj se zaměřuje na dlouhodobou životaschopnost turistických aktivit v destinaci, přičemž ochraňuje životní prostředí v dané lokalitě. Tato ochrana je ale vnímána pouze z ekonomického hlediska, ať už jde o konkurenční, či marketingové nástroje, nejčastěji formou regulace dopravy, údržbou a úklidem lokality, zakládáním památkových rezervací a mnoho jiných. Ani jeden ze tří předchozích přístupů se však nevěnoval dostatečně potřebám místní komunity. Stejný význam všem třem pilířům udržitelného rozvoje CR pak dává až skutečně komplexní přístup, který se označuje jako ekologicky udržitelný ekonomický rozvoj CR. (PÁSKOVÁ, 2001)

I přesto, že existuje v současné době několik odlišných přístupů UCR, můžeme obecně říct, že se rozlišují dva základní přístupy udržitelného cestovního ruchu, a to přístup antropocentrický, nazývaný slabý, mělký či povrchní, a ekocentrický, jinak též silný, hodnotový či hlubinný. Mezi těmito dvěma přístupy existuje ono zmíněné spektrum dalších s rozdílnou intenzitou a kombinací mezi slabou a silnou koncepcí udržitelnosti. Ke známým patří například koncept tzv. rozumné, uvážlivé či střední udržitelnosti a další. (KLAPKA, 2006; FILOVÁ, 2002)

Prvně zmiňovaná slabá interpretace udržitelného CR vychází z filozofie antropocentrismu, racionalismu a technokratismu, kdy dosažení cílů lidské společnosti musí být provedeno bez ohledu na nežádoucí vlivy na okolní prostředí. Tento přístup nehledá řešení v omezení hospodářského rozvoje cestovního ruchu, ale spíše v lepším využívání přírodních zdrojů, především obnovitelných, například lepším technologickým řešením problémů životního prostředí. Jenže podle logického uvažování je zřejmé, že každý kapitál, včetně přírodního, má určité hranice nebo kapacity, které by neměly být překročeny, což vyžaduje jak omezení spotřeby, tak i lepší využití stávajících zdrojů. Udržitelný rozvoj se v rámci slabého přístupu měří pomocí indikátorů, jimiž se vypočítává a hodnotí vývoj určitého fenoménu v krajině. Druhý základní přístup, tedy silná interpretace UCR, je založen na filozofii ekocentrismu, post-racionalismu a hlubinné ekologie, kde jsou lidské aktivity hodnoceny podle jejich dopadů na složky životního prostředí. Funguje na principu a zásadě předběžné opatrnosti a systematického sledování environmentálních změn vyvolaných cestovním ruchem. Tento přístup identifikuje hodnoty slučitelné s konceptem udržitelnosti a snaží se posunout společenské hodnoty od materiálního

---

⁵ Někdy též nazýván trojúhelník udržitelnosti cestovního ruchu

bohatství k bohatství založenému na kvalitním životním prostředí a změnit tak vzorce chování ve společnosti. Klapka uvádí, že jde o odklon od bohatství, přes blahobyť až k blahu. Přírodní kapitál je nadřazený jiným druhům kapitálu a je tedy nutné zrevidovat společenské požadavky na využívání přírodních zdrojů, které jsou v současné době neudržitelné. (KLAPKA, 2006)

Oba přístupy se liší v důrazu a v zaměření, zatímco první se zaměřuje na cestovní ruch, je tedy hospodářsky udržitelný, důrazem druhého přístupu je zachování přírodních zdrojů a jejich ochrana, je tedy ekologicky udržitelný. V chráněných oblastech by samozřejmě měly převažovat silnější výklady udržitelného cestovního ruchu, které by maximalizovaly pozitivní dopady cestovního ruchu na životní prostředí a minimalizovaly negativní dopady, pokud k nim dojde. Jednou z možností rozvoje CR v chráněných oblastech je třeba ekoturistika, jež je šetrná k životnímu prostředí, protože se vyznačuje malým počtem negativních dopadů na krajinu, i když se koná ve zranitelných ekosystémech. Využívat by se mělo udržitelných forem cestovního ruchu, více v samostatné části kapitoly. (KLAPKA, 2006)

2.5.3 Principy a zásady udržitelného rozvoje v cestovním ruchu

Určité principy a zásady UR cestovního ruchu jsou zřejmé už z definice tohoto pojmu. Základem je tak provozování aktivit člověka v přírodě tak, aby byly respektovány regenerační schopnosti životního prostředí a omezená obnovitelnost přírodních zdrojů. To se týká jak podnikatelů působících v dané prostorové jednotce, tak i návštěvníků, kteří by měli respektovat místní životní styl a zvyky, což také přispívá k přitažlivosti dané turistické destinace. Principy a postupy udržitelného rozvoje turismu lze aplikovat na všechny typy rekreačních aktivit, včetně masového cestovního ruchu.

Zde je několik principů, které by měly přispět k udržitelnému cestovnímu ruchu (PÁSKOVÁ, 2001):

- 1) Začlenění cestovního ruchu do národního i místního strategického plánování a řízení, kde jsou předběžně i následně hodnoceny dopady turismu na ŽP (např. EIA⁶, indikátory udržitelného rozvoje CR).
- 2) Zachovávat a šetrně i racionálně využívat přírodní, společenské i kulturní zdroje.⁷
- 3) Podpora a zachování přírodní, společenské i kulturní rozmanitosti.⁸

⁶ Z anglického *Environmental Impact Assessment*, což znamená hodnocení a posuzování vlivů na životní prostředí. EIA vyplývá ze zákona (v ČR v zákoně č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí) a týká se všech velkých průmyslových, dopravních a jiných staveb a záměrů (dálnice, továrny, letiště, lomy, elektrárny, přehrady, ale i rybníky, úpravy vodních toků, odlesňování apod.). (PÁSKOVÁ, 2001)

⁷ Tento přístup přináší dlouhodobý ekonomický efekt na úkor krátkozrakého krátkodobého finančního výtěžku.

- 4) Snižovat znečišťování životního prostředí v regionu.⁹
- 5) Zapojení místních obyvatel, organizací a institucí do rozvoje cestovního ruchu.¹⁰
- 6) Spolupráce a konzultace všech místních zájmových skupin a veřejnosti se zástupci turistického průmyslu o jejich činnostech a záměrech v území a jejich následná koordinace.
- 7) Vhodný marketing cestovního ruchu.¹¹
- 8) Průběžné monitorování cestovního ruchu v regionu a jeho analýza.¹²
- 9) Podporování místních ekonomických aktivit, které berou v úvahu environmentální náklady a zabraňují škodám na ŽP.
- 10) Aplikovat principy udržitelného cestovního ruchu do praxe.¹³
- 11) Informování návštěvníků prostřednictvím turistických informačních center nejen v daném regionu.

U posledně zmiňovaného principu udržitelného cestovního ruchu je důležité použití tzv. návštěvnického managementu a jeho hlavního nástroje, tzv. přístupového managementu. „Návštěvnický management je soubor řídicích technik a nástrojů, používaných soukromými i veřejnými subjekty cestovního ruchu za účelem usměrňování toků návštěvníků a preventivně i ovlivňování způsobu jejich chování. Mezi hlavní nástroje patří přístupový management, cenová politika, zonace (vytváření environmentálně různě citlivých zón), budování a koordinování informačních a interpretačních center, zpracovávání kodexů chování návštěvníka a pořádání výchovně vzdělávacích pořadů či seminářů. Přístupový management je řízení toku návštěvníků určité destinace. Provádí se v destinacích s omezenými možnostmi vstupu, například u národních parků, městských památkových rezervacích, jednotlivých historických objektech, kulturních centrech či sportovních areálech.“ (PÁSKOVÁ, 2001)

Proces udržitelného rozvoje CR by měl respektovat potřeby a tradice místní komunity s uplatňováním principu partnerství mezi soukromou a veřejnou sférou, a to pomocí metod, jako jsou řízení, plánování a monitorování se stimulací environmentálně příznivého chování účastníků cestovního ruchu. Pásková uvádí, že neexistuje žádný univerzální návod, jak v kontextu rozvoje cestovního ruchu zachovat ekonomicky životaschopnou a společensky smysluplnou formu existence dědictví a přitom se vyhnout určité míře skanzenizace, komercializace, komodifikace

⁸ Kulturní, sociální a přírodní rozmanitost se velmi významně podílí na turistické přitažlivosti regionu.

⁹ Pokud se začne včas, může to výrazně snížit náklady na nápravu dlouhodobých škod na ŽP.

¹⁰ Vtažení „místních“ do rozvoje turismu v regionu je přínosné jak pro ně i místní krajinu, tak i pro CR.

¹¹ Ať už se jedná o úplné a pravdivé informace o území, či snahu managementu o větší návštěvnost daného regionu v méně vytížených obdobích.

¹² Monitoring turismu je nezbytným nástrojem managementu v řízení turistických činností v území.

¹³ Např. pomocí školení personálu či jiných výukových aktivit.

a inscenizace. Aby určitá lokalita byla potenciálně ekonomicky výdělečně činná, je třeba při zájmu turistů zachovat zdejší hodnoty, které se staly důvodem návštěvnosti, a to nelze udělat jinak než je zakonzervovat, což ale není přirozené a ani dlouhodobě udržitelné. V České republice se zatím projevuje proces skanzenizace lidových tradic a zvyklostí, demonstrace lidových krojů či tradičního řemesla nebo folklorizace lidových slavností a s tím souvisejících prvků a jevů, jež jsou komerčně motivované a tudíž nepřirozené. Pokud ale mají lidová architektura, tradiční řemesla či drobné zemědělství zůstat součástí terciarizujícího se venkova, musí se jim najít funkce alespoň z části v oblasti služeb, aby tyto hodnoty nebyly pouze dotovány a založeny na státních dotacích. (PÁSKOVÁ, 2009)

Nezbytná je pak i spoluúčast v rozhodovacích procesech celé široké veřejnosti, což mohou být například vládní orgány, podnikatelé, návštěvníci, rezidenti, orgány památkové péče, místní samospráva či zájmová sdružení. Dalším problémem se jeví zařazení památky podle atraktivity do řádovostních úrovní, tedy do globální, národní, regionální či lokální úrovně. Pravidlem bývá asymetrické rozložení frekvence jevů podle jejich významu, to znamená, že například na území České republiky bychom památky s globálním významem počítali v jednotkách, s národním významem v desítkách, s regionálním významem ve stovkách a s lokálním významem v tisících. (PÁSKOVÁ, 2009)

Každá ze základních dimenzí cestovního ruchu, kterými jsou geografická, ekonomická, sociologická a ekologická dimenze, využívá vlastního přístupu, nástrojů, aplikací či percepce dopadů vlivů CR na okolní prostředí, a proto je třeba postupovat při plánování udržitelného rozvoje turismu mezioborově a znát i přístupy z ostatních vědních disciplín a umět je využívat. Tak například pro geografii je důležitá nerovnost a polarizace rozvoje cestovního ruchu, potenciál rozvoje nebo typologie destinací CR, naopak pro ekonomii je základním přístupem koncept životního cyklu destinace. Pro ekologii je zase významné téma udržitelnosti a koncept únosné kapacity území pro rozvoj CR a pro sociologii zejména percepce dopadů cestovního ruchu, model hierarchie potřeb nebo koncept „turistické iritace“. Nutnost komplexního a mezioborového přístupu dnes zdůrazňuje většina autorů o udržitelném rozvoji cestovního ruchu, např. Shaw, Williams, Pásková nebo Filová. (PÁSKOVÁ, 2009)

Veškeré vnější činitele nebo celosvětové trendy v turismu a cestovním ruchu nelze však žádným plánováním či řízením ovlivňovat či kontrolovat. Co ale lze kontrolovat, je především regulace aktivit soukromé a veřejné správy tak, aby bylo optimálně využito potenciálu cestovního ruchu. Plánování místního či regionálního rozvoje cestovního ruchu, o což nám v této práci jde, vyžaduje komplexní mezioborový přístup. Tento přístup by měl zahrnovat nejen ekonomicky

přijatelné projekty, např. výdělečně činné projekty, ale také zohledňovat široce pojaté dopady CR na ŽP.

2.5.4 Vybrané koncepce udržitelného cestovního ruchu

Koncepcí udržitelného turismu existuje velké množství, a proto budou dále uvedeny jen některé z nich, například koncept životního cyklu destinace, koncept únosné kapacity prostředí, nebo koncepty geografie cestovního ruchu.

Jedním ze základních konceptů udržitelného CR je koncept životního cyklu turistické destinace, který je zaměřen na sledování dynamiky změn v prostředí způsobených primárně cestovním ruchem. Typický průběh vývoje turistické destinace zkoumal již Christaller v 60. letech minulého století. Tento cyklus lze odvodit od aplikace ekonomického modelu „životního cyklu produktu“ na cestovní ruch. Jedná se o složený produkt, který se skládá z produktů, jako je ubytování, stravování, provoz a údržba turistických atraktivit a mnoho jiných. Na základě měření hodnot ukazatelů, jejich sledování v čase a prostoru lze posouzením těchto hodnot určit průběh životního cyklu turistické destinace. Skutečný podíl cestovního ruchu na změnách v destinaci je obtížné určit, poněvadž musíme vzít v úvahu i ostatní jevy a procesy, jakými jsou suburbanizace, globalizace, pohyb měnových kurzů, kupní síla obyvatel atd. Můžeme však pomocí indikátorů sledovat kvantitativní, ale i kvalitativní změny v oblasti rozvoje CR, které pak slouží jako významný nástroj pro destinační management. Koncept životního cyklu musí být nejdříve popsán a následně objasněn dosavadní vývoj CR v destinaci. „Realistická předpověď pro budoucí období je konfrontována s žádoucím vývojem, což je nezbytné pro návrh strategií a konkrétních předpisů, vedoucích k dosažení očekávaného průběhu životního cyklu.“ (PÁSKOVÁ, 2001)

Nejčastěji se pro zachycení vývoje životního cyklu destinace používá model Butlerův. Ten se skládá z šesti fází, kterými jsou objevení, vtažení, rozvoj, konsolidace, stagnace a nakonec poststagnace. Destinace ovšem nemusí nezbytně projít všemi fázemi, avšak podle jednotlivých fází rozvoje destinace se mění i vlivy cestovního ruchu na okolní přírodní, socio-kulturní i ekonomické prostředí. Tak tedy v první fázi, objevení, vzniká nový turistický produkt určitou změnou prostředí, např. ekonomickou, sociální, legislativní, politickou, přičemž je v destinaci velmi malý počet návštěvníků, zpravidla téměř žádná turistická infrastruktura a destinace je vzácná a nenarušená. Odhalování nové lokality probíhá individuálními turisty vyhledávajícími neobjevené přírodní a kulturní zdroje, vyžadujícími nenarušené a klidné místo pro trávení volného času. Ve druhé fázi vtažení roste počet návštěvníků a místní obyvatelé jsou postupně více a více vtahováni do procesu rozvoje CR. Probíhá výstavba turistické infrastruktury, ale není zpravidla určována

systematickým plánováním, nýbrž nároky návštěvníků a zájmy investorů. Ve třetí fázi rozvoje je růst počtu návštěvníků nejvyšší a začíná se silně projevovat sezónnost. Individuální turisté odcházejí jinam, naopak přijíždějí turisté komerčního či „masového“ typu, kteří vyžadují alespoň minimální úroveň služeb. Další návštěvníci podle těchto turistů nesnižují hodnotu místa, důležité pro ně jsou primární zdroje, možnost využití infrastruktury či základní služby. V tuto chvíli se u místních začíná projevovat snaha na přílivu turistů profitovat nabídkou svých služeb a dochází ke konfliktu mezi ekonomickými a komunitními zájmy. Masovost rozvoje CR se projevuje hromadným odbytem unifikovaných produktů hlavně turisty, jež je třeba do destinace dovézt, a tím se zvyšují bariéry mezi návštěvníky a místními, kteří kvůli dováženému zboží přicházejí o zisky. Ve čtvrté fázi konsolidace dochází ke zpomalení růstu návštěvnosti, avšak pro destinaci je turismus důležitý jak z hlediska příjmů, tak i zaměstnanosti. V páté fázi stagnace dochází k nasycení únosné kapacity destinace a začínají se projevovat nevratné negativní změny. Počet návštěvníků je sice nejvyšší, ale délka pobytu a finanční výdaje návštěvníků klesají. Přínosy z cestovního ruchu klesají, avšak negativní vlivy narůstají, neboť do destinace míří především nižší socioekonomické vrstvy a to způsobuje ztrátu atraktivnosti místa. V poslední fázi poststagnace může dojít ke třem případům, a to ke stabilizaci, omlazení či nezvratnému poklesu vývoje destinace. To záleží na výsledku promyšleného destinačního managementu, který je třeba realizovat již v předchozích fázích, nikoliv v poslední fázi životního cyklu destinace. Ke stabilizaci dochází při udržení dosavadní návštěvnosti a uvolnění náporu na ŽP. Při zvýšení únosné kapacity a změny image destinace dochází k omlazení a tím k novému životnímu cyklu místa. A k nezvratnému poklesu dojde samozřejmě ve chvíli, kdy se rozvoj CR v destinaci nikterak nereguluje. (PÁSKOVÁ, 2001, 2009)

Dalším konceptem udržitelného CR je koncept únosné kapacity prostředí. Odvětví CR je závislé na prostředí a jeho přijatelné míře zatížitelnosti. Ke zjišťování možného ohrožení udržitelného rozvoje cestovního ruchu v dané lokalitě slouží hlavně vztah mezi velikostí potenciální návštěvnosti destinace a hodnoty její únosné kapacity. Hodnotu zatížení turistického místa musíme posuzovat nejen kvantitativně, ale i kvalitativně. Nejde tedy jen o počet aktivit cestovního ruchu v krajině, ale i o jejich kvalitu. Mluvíme tedy o takové míře územní zátěže, která nezpůsobí trvalé snížení chráněných hodnot přírodních složek a socio-kulturního prostředí. Pásková uvádí tzv. koeficient profilu. Ve stručnosti jde o poměr definovaného optimálního návštěvníka a skutečného návštěvníka v daném regionu. Určují se např. vzorce chování, demografické charakteristiky či sezónnost návštěvníků. Podle těchto hodnot se následně upravuje kvantitativně zjištěná zátěžová kapacita. Přesažení kritické mezní hodnoty únosné kapacity při aktivaci potenciálu území pro rozvoj turismu je častou příčinou nežádoucích změn v prostředí destinace. (PÁSKOVÁ, 2009)

Pásková rozlišuje celkem šest složek únosné kapacity. Mezi ně patří fyzicky únosná kapacita, ekologicky únosná kapacita, ekonomicky únosná kapacita, institucionálně únosná kapacita, socio-kulturně únosná kapacita a v neposlední řadě také psychologicky únosná kapacita. První čtyři kapacity lze určit exaktně, kdežto poslední dvě můžeme zjišťovat pouze dotazníkovými šetřeními, rozhovory či standardizovanými pozorováními návštěvníků i rezidentů. Fyzicky únosná kapacita je čistě teoretický ukazatel s orientační funkcí, který nám určuje maximální množství osob, které může daný objekt či prostranství pojmout, aniž by došlo k jeho fyzické destrukci. U uzavřených objektů, jako jsou jeskyně, zámky, zahrady, lze tyto hodnoty stanovit jednoznačně, ale u otevřených prostranství, typu lyžařského areálu, vodní plochy pro rekreaci atd., se stanovují obtížněji. Pak se za směrodatný údaj pokládá tzv. „hrdlová hodnota“, což je únosná kapacita místa s nejnižší zátěžovou tolerancí. Ekologicky únosná kapacita nám udává nejvyšší hodnotu zátěže cestovního ruchu pro okolní krajinu, se kterou se prostranství vyrovná bez trvalých následků. Tato kapacita je tedy přímo závislá na autoregulačních schopnostech využívaného ekosystému, a proto se používá pro stanovení mezní zátěžové kapacity přírodních oblastí. Ekologicky únosná kapacita se zohledňuje při zřizování parkovacích ploch či přístupových komunikací. Třetí únosnou kapacitou je ekonomicky únosná kapacita, která stanovuje míru maximálního ekonomického přínosu turismu pro destinaci při současné minimalizaci čerpání kapitálu cestovního ruchu. Jde tedy o určení optimálního dlouhodobého vztahu mezi maximalizací zisků z CR a minimalizací negativních vlivů na kvalitu socio-kulturního a přírodního prostředí. Dlouhodobě udržitelný kompromis mezi ekonomickou výtěžností a kvalitou ŽP v destinaci lze určit pomocí optimalizační rovnice z tzv. Paretova optima. Čtvrtou únosnou kapacitou je institucionálně únosná kapacita, někdy též organizační, neboť představuje míru administrativní připravenosti pro rozvoj cestovního ruchu, úroveň koordinace jednotlivých složek místní samosprávy, státní správy, podnikatelů, návštěvníků i široké veřejnosti, úroveň plánování, dotační a stimulační politiky, regulačních mechanismů a mnoha dalších. Předposlední únosnou kapacitou je socio-kulturní, která představuje hranici rozvoje turistických aktivit v regionu, které nepůsobí negativně na místní obyvatelstvo. Při překročení této kapacity totiž cestovní ruch způsobuje v místní komunitě negativní nevratné změny, jako jsou ztráta identity nebo narušení lokálního životního stylu či změna v hodnotové hierarchii. Jde tedy o určení maximálního počtu návštěvníků v dané lokalitě, při které se místní obyvatelé necítí ve vlastní obci jako minorita. V praxi nelze však socio-kulturní únosnou kapacitu kvantitativně zjistit, jde pouze o subjektivní dotazníková šetření mezi místními obyvateli. A konečně psychologicky únosná kapacita, což je subjektivní hodnota, jež představuje maximální stupeň intenzity návštěvnosti, který je ještě slučitelný s určitým typem turistického zážitku. Jinak řečeno, jde o hodnotu, při které je návštěvník ještě spokojen s turistickým zážitkem v daném místě. U této kapacity záleží také na cílové formě CR v dané lokalitě. (PÁSKOVÁ, 2009)

I geografie cestovního ruchu používá své koncepty, přičemž k těm nejnámějším a nejpoužívanějším patří teorie jádro-periferie či typologizace destinací. K prvně jmenovanému bychom mohli ve stručnosti říct, že CR bývá často uváděn jako nástroj snižování nerovnoměrnosti regionálního rozvoje, protože nerovnoměrnost rozvoje CR má opačnou prostorovou orientaci než nerovnoměrnost obecného ekonomického rozvoje. CR se rozvíjí především v oblastech, které jsou socio-ekonomickým rozvojem nejméně zasaženy, ovšem záleží na formě CR, to se netýká například kongresového cestovního ruchu. Postupně dochází k procesům polarizace, kdy se rozdíly mezi jádrem a periferií zvyšují, difúze, tedy stále větší vzájemné provázanosti, a rozšiřování jádra na úkor periferního území. Vztahy mezi jádrem a periferií procházejí určitým vývojem, přičemž zpočátku je polarita samotnou hnací silou destinačního vývoje, avšak od určitého stupně začíná být kontraproduktivní. Je tedy nezbytné podporovat komplementární vazby jádra na periferii a stimulovat snižování míry závislosti periferie na jádru, což je jedna ze základních podmínek dlouhodobě udržitelného rozvoje cestovního ruchu. (PÁSKOVÁ, 2009)

Druhým konceptem geografie CR je typologizace destinací, která je nezbytná při sledování změn způsobených v území rozvojem turismu. Existuje totiž vztah mezi charakterem atraktivit CR a typy návštěvníků. Typologii lze provést podle dvou základních hledisek, a to podle charakteru potenciálu a podle síly přitažlivosti atraktivit. Na území České republiky se problematikou typologií nebo kategorizací turistických destinací zabývají díla jako Rajonizace CR, Hodnocení potenciálu CR pro území ČR nebo Atlas CR České republiky, ve kterém je vymezeno devět funkčních typů středisek CR. Mezi ně patří střediska letní rekreace u vody, horská střediska letní a zimní rekreace, historická města a střediska mezinárodního a národního významu, historická města nadregionálního významu, ostatní města, přírodní atraktivita, lázeňská střediska, ostatní turistická střediska a nejvýznamnější střediska druhého bydlení. Pásková pak v r. 2003 vymezila jedenáct typů destinací CR na území ČR. K typům turistických destinací patří: lázeňský, turistika v přírodně hodnotných oblastech, u vodních ploch, poznávací cestovní ruch ve vesnických komplexech, městský, historický, horský, náboženský, střediska individuální rekreace, destinace v příhraničních oblastech a konečně komplexy uměle vytvořených atraktivit a služeb CR. Každá typologizace je do značné míry druhem schematizace a generalizace, v praxi může mít destinace více kombinací uvedených typů. Z těchto typů CR na území ČR patří k nejméně rozvinutým venkovský, naopak k nejvíce rozvinutým patří horský, rekreační nebo náboženský typ. (PÁSKOVÁ, 2009; VYSTOUPIL, 2006)

2.5.5 Monitorování udržitelnosti cestovního ruchu

Indikátory efektů CR lze nejjednodušeji dělit na ukazatele ekonomické a ekologické. Ukazatel, který by nejlépe vystihoval působení určitého zdroje souvisejícího s rozvojem cestovního ruchu na životní prostředí, by měl reprezentovat co nejvíce vlivů a skutečností a posuzovat příčinné vztahy mezi cestovním ruchem a životním prostředím. Je nutné vytvořit takový soubor ukazatelů, jenž bude reprezentovat všechny rozměry únosnosti a přispěje tak k systematickému sledování míry dosažení stanovené hodnoty únosné kapacity. Pomocí tohoto ukazatele je pak možné podporovat příležitosti turismu či podchytit potenciální ohrožení a rozhodnout o jeho prevenci.

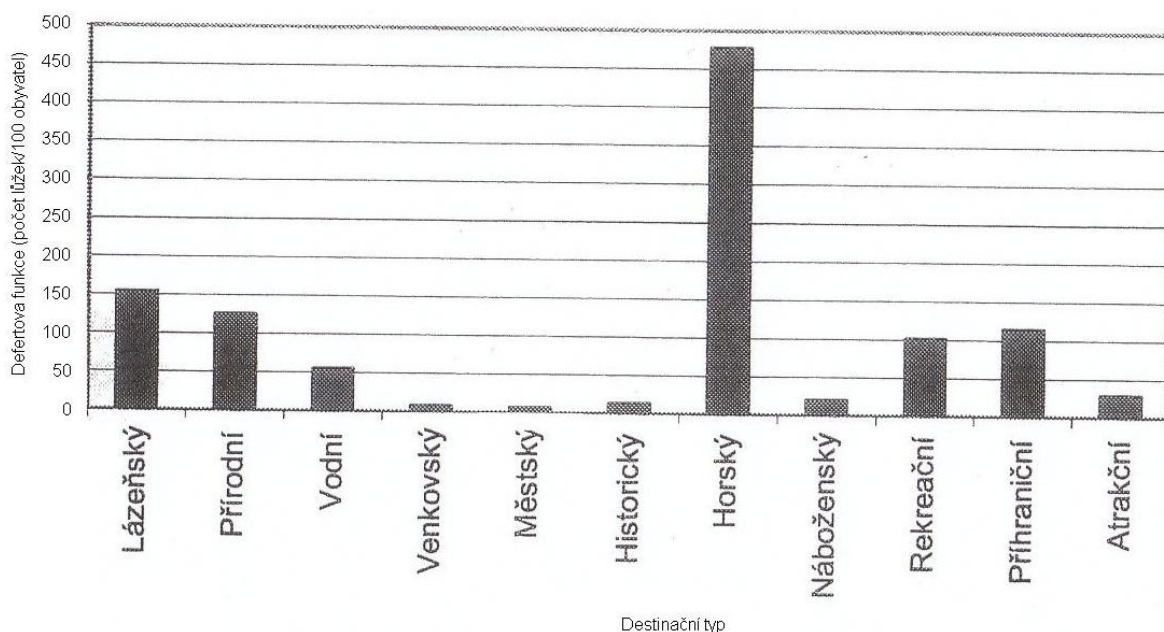
Proces podchycování vlivů rozvoje CR na ŽP probíhá v několika následujících krocích, přibližně takto: výběr indikátorů, měření hodnot, stanovení hodnot únosné kapacity, podchycení zdrojů, interpretace naměřených hodnot a v neposlední řadě návrh nástrojů. Výběr indikátorů má některá kritéria, jako například jednoduchost, výpovědní hodnota, srovnatelnost nebo finanční a organizačně technická dostupnost dat. U měření hodnot je důležitý způsob získávání dat, jejich periodicita a interpretace hodnot. Stanovení hodnot únosné kapacity provádíme na základě znalosti únosného zatížení ekosystému, ÚPD, technických parametrů nebo dotazníkových šetření. U podchycení zdrojů zjišťujeme, zda jde o působení jednoho zdroje, či kombinaci více zdrojů. Interpretace naměřených hodnot zohledňuje vnější faktory a podmínky a uvádí zvolenou metodiku. A konečně následuje návrh nástrojů a opatření, které jsou nezbytné pro optimalizaci dopadů působení podchycených zdrojů. (PÁSKOVÁ, 2001)

V roce 1992 vypracovala UNWTO a její Mezinárodní pracovní skupina na indikátory udržitelného cestovního ruchu soubor deseti klíčových ukazatelů, který je doplněn o tři lokální a tři složené indikátory. Tyto ukazatele tvoří vhodný podklad pro tvorbu místních specifických ukazatelů, které si vybere lokální instituce prosazující UCR v regionu. Měly by existovat tzv. základní ukazatele, které by musely být sledovány ve všech turistických lokalitách, a dále by si obec mohla přidat specifické ukazatele podle lokálních podmínek. Správa CHKO Český ráj si z indikátorů vypracovaných UNWTO vybrala vlastní, jež nejlépe vystihují udržitelnost cestovního ruchu v oblasti. Indikátory udržitelného CR zobrazují Přílohy 1 a 2. (UNWTO, 2004)

Pokud již existuje soubor ukazatelů dopadů cestovního ruchu na ŽP, např. indikátory UNWTO nebo jiné, je třeba provádět soustavné a komplexní sledování vývoje hodnot zvolených indikátorů, které pak vytváří databázi nezbytnou pro kvalifikovanou práci destinačního

managementu¹⁴, jenž slouží k optimalizaci vlivů rozvoje CR, ale také k podchycování a předcházení jeho negativním dopadům. Odhalit nepříznivé projevy CR na ŽP by mělo být snazší právě pomocí monitoringu a systematické databáze klíčových ukazatelů, přičemž je nezbytné hledat časoprostorové zákonitosti ve vývoji sledovaných hodnot a nalézat příčinné vztahy. (PÁSKOVÁ, 2001)

Dále můžeme použít jeden ze základních ukazatelů, tzv. Defertovu funkci¹⁵, jenž poměří počet (někdy hustotu) lůžek v dané lokalitě s počtem místních obyvatel. Sleduje tedy maximální potenciální zatížení území cestovním ruchem. Výhodou této funkce je především její jednoduchost, snadná dostupnost dat a dobrá výpovědní hodnota, nevýhodou je poté nutnost přihlídnout k ostatním vlivům, jako je například sezónnost. Více než v jakémkoliv jiném hospodářském odvětví je třeba sledovat v cestovním ruchu jeho sezónnost, ať už se jedná o vodní plochy v létě nebo lyžařská střediska v zimě. Proto se uvádí tzv. koeficient sezónnosti, který je vyjádřen podílem míry návštěvnosti v nejsilnějším a nejslabším měsíci turistické sezóny. Dalším nedostatkem Defertovy funkce je pak nepostihnutí neregistrovaných ubytovacích zařízení a jednodenních návštěvníků, což je nutné ošetřit konkrétními koeficienty. (PÁSKOVÁ, 2001)

Obr. 6: Defertova funkce podle destinačních typů na území ČR

Zdroj: PÁSKOVÁ M. (2009): *Udržitelnost rozvoje cestovního ruchu*. Hradec Králové: Gaudeamus. 298 s.

¹⁴ „Destinační management je soubor technik, nástrojů a opatření používaných při koordinovaném plánování, organizaci, komunikaci, rozhodovacím procesu a regulaci cestovního ruchu v dané destinaci.“ (PÁSKOVÁ, 2001)

¹⁵ Nebo označovaný jako tzv. irridex (index iritace rezidentů). Tzv. Defertova turistická funkce je vyjádřena vzorcem: $T(f) = N \times 100 / P$, kde N = počet stálých lůžek a P = počet rezidentů. (PÁSKOVÁ, 2001)

Pokud vezmeme situaci v ČR, podle předcházejícího grafu je zřejmé, že nejvíce lůžek přepočtených na počet obyvatel destinace potřebuje horský typ cestovního ruchu, téměř pět set. Následují lázeňský, přírodní, příhraniční nebo rekreační s Defertovou funkcí nad sto. Opakem jsou pak typy cestovního ruchu jako městský, venkovský či historický. Tyto typy vykazují velmi malý počet lůžek na obyvatele.

2.5.6 Vybrané typy udržitelného cestovního ruchu

Mezi udržitelné formy cestovního ruchu patří bezesporu venkovský CR, který má v zásadě dvě podoby, a to samotný venkovský CR a jednorázové pobyty na venkově, protože aktivity v rámci venkovského turismu probíhají v souladu s přírodou, krajinou a venkovským prostředím. Je využíváno nejen přírodního, ale i společenského, kulturního i infrastrukturního prostředí venkova. Venkovský CR je na území ČR poněkud specifický, zejména kvůli fenoménu chataření a chalupaření, jenž má na mnoha místech masovou podobu, což způsobuje doposud jen nepatrný rozvoj druhé formy venkovského CR, tedy jednorázových pobytů na venkově. Venkovská turistika především navrácí člověka do přírody, pečuje o přírodní prostředí a krajinný ráz venkova, rozvíjí a ochraňuje kulturu venkova nebo ekonomicky stabilizuje formou drobných podnikatelských aktivit prostředí venkova. (MUNDILOVÁ, 2011)

Dalším udržitelným typem CR je agroturistika, která představuje aktivní způsob dovolené, která probíhá na zemědělských usedlostech a farmách. Jde o jistý druh přivýdělnku zemědělců, jež nabízí turistům možnost výpomoci s prací na farmě a se zvířaty, spojenou nejčastěji s doprovodným programem, např. jízdou na koni a další. Pokud je agroturistika provozovaná na ekologických farmách, používáme pojem ekoagroturismus. (MUNDILOVÁ, 2011)

Ekoturismus je zase environmentálně zodpovědná forma CR, která je provozována s co největší ohleduplností k ŽP a jež vzdělává nejčastěji malé skupinky návštěvníků v oblasti udržitelného rozvoje. Mezinárodní ekoturistická společnost (TIES) definuje ekoturismus jako zodpovědnou formu turismu do přírodních areálů, která chrání ŽP a udržuje prosperitu místních obyvatel. Zisky z ekoturismu zůstávají místní komunitě a slouží k ochraně a zachování tradic, ochraně přírodního prostředí a údržbě sociálních, kulturních a náboženských hodnot. Příkladem takového ekoturismu je pozorování ptactva. Avšak pokud není dobře organizován, může být i škodlivý, protože se provozuje většinou v přírodě nejcennějších oblastech. Výhodou jsou pak nízké negativní dopady na krajinu a naopak možnost získávat prostředky na ochranu biodiverzity a přírodního prostředí. Podporu udržitelného rozvoje venkovského cestovního ruchu v Evropě dále zajišťuje Evropské centrum pro ekoturistiku a agroturistiku, tzv. ECEAT, které rozšiřuje síť

rodinných pobytů na farmách po celé České republice i v Evropě. (WOOD 2002; MUNDILOVÁ, 2011)

National Geographic definoval další formu udržitelného CR, kterou je geoturismus, což je termín pro turismus, který udržuje geografický charakter dané turistické oblasti a podporuje její ŽP, dědictví, estetiku, kulturu a prosperitu místních obyvatel. Jde o velice podobný pojem jako ekoturismus, avšak oproti němu geoturismus přispívá kromě přírody také na místní kulturu, tradice a všechny zvláštnosti daného místa. Příkladem může být turismus provozovaný v národních a evropských geoparcích UNESCO. (PÁSKOVÁ, 2009)

Další formou je komunitní turismus, což je druh CR, jehož nabídka je založena na aktivitách místních obyvatel, tradicích, zvycích, kultuře, místních řemeslech a jeho realizace vychází z místní ekonomické struktury a infrastruktury, bez větších zásahů vnějšího investora. (MUNDILOVÁ, 2011)

2.5.7 Mezinárodní, regionální a rámcové programy, dokumenty a strategie udržitelnosti cestovního ruchu

Pro rozvoj turismu a cestovního ruchu na našem území je třeba respektovat několik významných mezinárodních smluv, k nimž se Česká republika zavázala. Mezi průkopníky v prosazování rozvoje mezinárodní práva v oblasti životního prostředí a sjednávání smluv, které přispívají k celosvětové ochraně životního prostředí, patří bezpochyby Organizace spojených národů. Na uplatňování dohod a smluv dohlíží Program OSN pro životní prostředí (UNEP). Mezi smlouvy, které je třeba dodržovat, patří především tyto: Úmluva OSN o biologické rozmanitosti (1992, Rio de Janeiro)¹⁶, Úmluva o ochraně evropské fauny a flóry a přírodních stanovišť (1979, Bern)¹⁷, Úmluva o ochraně stěhovaných druhů volně žijících živočichů (1979, Bonn)¹⁸, Úmluva o mokřadech mezinárodně významných zvláště jako biotopy vodního ptactva (1971, Ramsar)¹⁹,

---

¹⁶ „Úmluva o biologické rozmanitosti usiluje o zachování biologické rozmanitosti, podporuje udržitelné využití jejích komponentů a rovnoměrné rozdělení užiteků plynoucích z využití genetických zdrojů. Její Kartagenský protokol o biologické bezpečnosti (2000) usiluje o ochranu biologické rozmanitosti proti rizikům, která by mohla hrozit ze strany geneticky modifikovaných organismů. Zakládá informační proceduru, která zajišťuje, aby jednotlivé státy byly předem písemně spraveny o možném dovozu geneticky modifikovaných organismů určených k začlenění do životního prostředí, a měly tak dost podkladů pro kvalifikované rozhodnutí, zda dovoz povolí.“ (OSN, 2011)

¹⁷ „Cílem Bernské úmluvy je ochrana živočichů a rostlin celoevropského významu, jejich stanovišť (biotopů), zejména ohrožených druhů, stěhovavých druhů a druhů, jejichž ochrana vyžaduje celoevropskou spolupráci.“ (AOPK ČR, 2011a)

¹⁸ „Bonnská úmluva o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů a série přidružených regionálních a druhově specifických dohod usiluje o zachování suchozemských, vodních i ptačích živočišných druhů a jejich sídlišť.“ (OSN, 2011)

¹⁹ „Úmluva o mokřadech mezinárodně významných zvláště jako sídliště vodního ptactva zavazuje státy k prozíravému využívání mokřadů na jejich území. Tato úmluva byla iniciována Organizací OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO).“ (OSN, 2011)

Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví (1972, Stockholm)²⁰ a závazné předpisy EU, jako jsou Směrnice Rady 79/409/EHS²¹ o ochraně volně žijících ptáků či Směrnice Rady 92/43/EHS²² o ochraně přírodních stanovišť, volně žijící fauny a planě rostoucí flóry. K současným prioritním programům ochrany přírody a krajiny, které jsou přínosem nejen pro krajinu a její stabilitu, ale i pro její rekreační a turistický potenciál, patří vytváření územního systému územní stability (ÚSES)²³, Evropské ekologické sítě (EECONET)²⁴, síť chráněných území NATURA 2000²⁵ nebo program The Man and the Biosphere UNESCO (MAB)²⁶. (DOLEŽAL et al., 2000)

V roce 1992 se v Riu de Janeiro konala Konference OSN o životním prostředí a rozvoji, která se prakticky poprvé pokusila převést ideje trvalé udržitelnosti do hmatatelnější podoby a konkrétních plánů a aktivit. Jejím výsledkem byla právně nezávazná Deklarace z Ria o životním prostředí a rozvoji obsahující 27 principů, kterými by se měly státy řídit, aby bylo dosaženo udržitelnosti, a dále právně nezávazná Agenda 21, která rozvádí výše zmiňované principy, definuje pilíře udržitelného rozvoje, vymezuje globální environmentální problémy a navrhuje jejich řešení.

---

²⁰ „Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví zavazuje státy k ochraně přírodních a kulturních oblastí. Tato úmluva byla iniciována Organizací OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO). Hlavním posláním Úmluvy je zabezpečit označení, ochranu, zachování a předávání kulturního a přírodního dědictví budoucím generacím. Každý stát toto zajišťuje maximálním využíváním vlastních zdrojů, případně s mezinárodní pomocí a spoluprací.“ (OSN, 2011; AOPK ČR, 2011c)

²¹ „Směrnice Rady o ochraně volně žijících ptáků usiluje o ochranu všech druhů ptáků přirozeně se vyskytujících ve volné přírodě na evropském území členských států. Zahrnuje ochranu, regulování těchto druhů a péči o ně a stanoví pravidla pro jejich využívání. Vztahuje se na ptáky, jejich vejce, hnízda a stanoviště. Členské státy přijmou opatření nezbytná k tomu, aby populace druhů byly zachovány na úrovni nebo přivedeny na úroveň, která odpovídá zejména ekologickým, vědeckým a kulturním požadavkům, přičemž budou brát v úvahu hospodářské požadavky a požadavky turismu a cestovního ruchu.“ (EURLEX, 1979)

²² „Cílem Směrnice Rady o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin je přispět k zajištění biologické rozmanitosti prostřednictvím ochrany přírodních stanovišť a volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin na evropském území členských států, avšak musí se brát v úvahu hospodářské, sociální a kulturní požadavky a regionální a místní charakteristiky. Tato směrnice zavazuje k vytvoření spojitě evropské ekologické sítě zvláštních oblastí ochrany pod názvem NATURA 2000.“ (EURLEX, 1992)

²³ „Územní systém ekologické stability je vzájemně propojený soubor přirozených i pozmeněných, avšak přírodě blízkých ekosystémů, které udržují přírodní rovnováhu. Hlavním smyslem ÚSES je posílit ekologickou stabilitu krajiny zachováním nebo obnovením stabilních ekosystémů a jejich vzájemných vazeb, a to vytvořením sítě ekologicky stabilních území, zachování či znovuoobnovení přirozeného genofondu krajiny či zachování a podpoření rozmanitosti původních biologických druhů a jejich společenstev.“ (AOPK ČR, 2011d)

²⁴ „Evropská ekologická síť (EECONET) si klade za cíl vytvořit společnou územně propojenou síť, zabezpečující ochranu, obnovu a nerušený vývoj ekosystémů a krajin nesporného evropského významu, integrovanou s ostatními způsoby využití. V České republice představují naši národní ekologickou síť územní systémy ekologické stability a EECONET rozšiřuje tuto síť o tzv. zóny zvýšené péče o krajinu.“ (EECONET, 2011)

²⁵ „NATURA 2000 je síť lokalit, která umožňuje zachovat příslušné typy přírodních stanovišť a stanoviště druhů v jejich přirozeném areálu rozšíření ve stavu příznivém z hlediska jejich ochrany nebo popřípadě umožní tento stav obnovit. Síť NATURA 2000 zahrne i zvláště chráněná území označená členskými státy podle směrnice 79/409/EHS.“ (EURLEX, 1992)

²⁶ Program The Man and the Biosphere UNESCO je mezinárodní program, který byl spuštěn roku 1970 organizací UNESCO. Sdružuje vládní i nevládní organizace v mezioborové spolupráci ve sféře plánování a rozhodování a v oblasti ekologické výchovy. Původně sloužil program MAB UNESCO k založení chráněných území sloužících k reprezentování hlavních ekosystémů na Zemi, které by měly být chráněny a monitorovány. Dnes zahrnuje vědecko-výzkumné projekty se zaměřením na minimalizaci ztráty biologické rozmanitosti, vytváření povědomí mezi lidmi, že kulturní a biologická rozmanitost spolu souvisí nebo podporu environmentální udržitelnosti v rámci světové sítě biosférických rezervací. (UNESCO, 2011)

V tomto dokumentu je rozpracována myšlenka, jak převést principy udržitelného rozvoje do jednotlivých problémových oblastí, a to od globálního měřítka až po lokální úroveň, z čehož také vychází dnes již běžně používaný název „místní Agenda 21“, což je program konkrétních obcí, měst a regionů, kterým se zavádí principy udržitelného rozvoje do praxe při zohledňování místních problémů. K dalším důležitým světovým programům řadíme např. Program IUCN: Mnoho hlasů, jedna Země, Washingtonská úmluva neboli CITES nebo Globální etický kodex pro turismus UNWTO. (RUBÍN, 2006; PÁSKOVÁ 2009)

Pro UCR je třeba dále respektovat jednotlivé strategie pro udržitelný rozvoj, a to nejen celosvětové, ale i strategie Evropské unie, národní, regionální nebo lokální. První Strategie Evropské unie pro udržitelný rozvoj byla přijata Evropskou radou v Göteborgu v roce 2001, která se dále doplňovala a rozšiřovala, tak jak se rozšiřovala samotná Unie. Na rozdíl od strategických dokumentů světových reflektuje evropské realie při definování cílů a problémů, které se velice liší například od problémů aktuálních v rozvojových zemích. Mezi hlavní cíle a zásady Strategie Evropské unie pro udržitelný rozvoj z roku 2006 patří ochrana životního prostředí, sociální spravedlnost a soudržnost, hospodářská prosperita a plnění mezinárodních povinností. K dalším evropským strategiím patří Strategické obecné zásady Společenství pro soudržnost, Evropská charta udržitelného cestovního ruchu v chráněných oblastech a další platné resortní a regionální strategické dokumenty. Dodržování principů a cílů UR je ve státech EU považováno za jednu ze zásadních priorit, a proto se také všechny členské země snaží nejen respektovat význam tohoto tématu, ale také prosazují jeho základní myšlenky i v rámci jednotlivých operačních programů a po žadatelích o finanční prostředky se požaduje, aby se při přípravě a realizaci svých projektů zaměřili na dodržování základních principů udržitelného rozvoje. (KLAPKA, 2006; RUBÍN 2006)

První Strategie udržitelného rozvoje České republiky byla schválena usnesením vlády ČR až v prosinci roku 2004, když jejím hlavním cílem je především včas upozornit na existující a potenciální problémy, které by mohly ohrozit přechod ČR k udržitelnému rozvoji, do roku 2014, někdy až do roku 2030, a iniciovat taková opatření, jak těmto hrozbám předejít nebo alespoň zmírnit jejich dopad. V roce 2010 vydala Rada vlády pro UR a MŽP Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR, což je dnes jeden ze základních dokumentů týkající se problematiky udržitelnosti v České republice. Oproti strategii EU je strategický rámec ČR členěn do pěti prioritních os, kterými jsou Společnost, člověk a zdraví; Ekonomika a inovace; Rozvoj území; Krajina, ekosystémy a biodiverzita a konečně Stabilní a bezpečná společnost. K dalším domácím strategiím patří například Strategie hospodářského růstu a Strategie regionálního rozvoje pro léta 2007 až 2013. (KLAPKA, 2006; MŽP, 2010)

Národní rozvojový plán ČR také pod záštitou Ministerstva pro místní rozvoj pro období 2007 až 2013 vychází z textů nařízení ke strukturálním fondům a Fondu soudržnosti, přičemž prioritní osy a cíle NRP jsou promítnuty do struktury operačních programů. Cílem Národního rozvojového plánu je přiblížit se standardům EU nejen v oblasti ŽP, kde tento dokument uznává, že narušené přírodní prostředí by snižovalo ekonomickou konkurenceschopnost ČR. (KLAPKA, 2006)

Problematice turismu a rekreace se v období 2007 až 2013 věnuje také Koncepce státní politiky cestovního ruchu, kterou vypracovalo MMR. Koncepce navazuje na Národní rozvojový plán a Strategii regionálního rozvoje ČR. Kromě analýzy současného stavu v oblasti CR na území České republiky a rozvojových cílů se koncepce zabývá i vztahem CR a ochrany přírody a krajiny. Hlavními prioritami Koncepce jsou konkurenceschopnost národních a regionálních produktů cestovního ruchu, rozšiřování a zkvalitnění infrastruktury a služeb cestovního ruchu, marketing cestovního ruchu a rozvoj lidských zdrojů a vytváření organizační struktury cestovního ruchu. (MMR, 2006a)

Nejdůležitějším republikovým dokumentem týkajícím se ochrany přírody a krajiny je Státní politika životního prostředí ČR, kterou vydává vždy pro období deseti let Ministerstvo životního prostředí. „Prosazuje dodržování principu udržitelnosti, mezi nimiž zmiňuje princip předběžné opatrnosti či princip znečišťovatel platí. V rámci sektorové politiky v oblasti regionálního rozvoje, obnovy venkova a cestovního ruchu SPŽP požaduje zajištění a podporu používání metodiky únosné kapacity při územním rozvoji cestovního ruchu, podporu rozvoje šetrných, ekologicky únosných forem cestovního ruchu, usiluje o zvýšení tohoto typu cestovního ruchu na celkovém objemu cestovního ruchu. V rámci zvláště chráněných území požaduje implementaci Evropské charty udržitelného cestovního ruchu v chráněných oblastech a zohlednění zavedení soustavy Natura 2000, péči o krajinu rozvojem venkovské turistiky, ekoturistiky a využití těchto forem pro výchovu návštěvníků i místního obyvatelstva, podporu rozvoje environmentálně šetrných dopravních systémů ve všech oblastech cestovního ruchu, podporu veřejné hromadné dopravy a omezení dopravy individuální v národních parcích.“ Jedním z nástrojů realizace Státní politiky životního prostředí ČR je pak třeba Místní Agenda 21. (KLAPKA, 2006)

„V oblasti legislativy v ČR lze zmínit především zákony týkající se životního prostředí, přírody, krajiny a jejich ochrany. Nejobecnější právní normou ochrany ŽP je Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí ve znění pozdějších předpisů. Další důležitou normou je Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon definuje zvláště chráněná území a provádí jejich kategorizaci, jejich zonaci či omezení různých lidských aktivit

a implementuje soustavu Natura 2000. Dále Zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivu na životní prostředí, který kodifikuje proces EIA.“ (KLAPKA, 2006)

Základním koncepčním dokumentem regionální politiky je Strategie regionálního rozvoje vypracovaná MMR pro období 2007 až 2013 obsahující vize, problémové okruhy, včetně přírodního prostředí a CR, strategické cíle, strategické směry a rozvojové aktivity v rámci regionálního rozvoje. Strategie vychází z celorepublikové Strategie UR ČR a je dbáno na důsledné uplatňování principu udržitelnosti. Problémová oblast cestovního ruchu klade většinou důraz na rozvoj turistické infrastruktury a produktu cestovního ruchu ve vazbě na specifika regionu a jeho kulturního a přírodního bohatství, v oblasti přírodního prostředí pak posílení komplexní ochrany přírodního bohatství české krajiny a její biodiverzity. Na krajské úrovni pak mluvíme o dokumentacích, jako jsou Programy rozvoje krajů, Koncepce ochrany přírody krajů, Vybrané oblasti a programy udržitelného rozvoje krajů, Strategie udržitelného rozvoje krajů, Územní plány velkých územních celků a mnoho dalších. Většinou se však jedná pouze o analytické práce, které více či méně jen opakují věci, které již byly zmíněny v nadnárodních a republikových dokumentech, avšak všechny zmiňují potřebu regulace CR v přetížených oblastech regionu. Na lokální úrovni vznikají projekty strategického plánování rozvoje cestovního ruchu spíše ojediněle, avšak k dokumentům na lokální úrovni, jež se týkají regionu Českého ráje, bychom mohli zařadit třeba územní plány jednotlivých obcí a další. (KLAPKA, 2006; MMR, 2006b)

„K zajištění UR CR v regionech bude pozornost věnována především na vytváření těchto základních východisek: zlepšování vybavení regionu potřebnou infrastrukturou a zajištění dopravní obslužnosti, podpora rozvoje malého a středního podnikání s cílem zlepšení hospodářské struktury v regionech a vytváření nových pracovních příležitostí, rozvoj všech forem CR, tělovýchovných, mládežnických a sportovních aktivit a kultury včetně památkové péče, pokud vytvářejí nová pracovní místa, rozvoj občanské vybavenosti včetně zařízení pro tělovýchovu, sport, mládež a aktivity občanů v jejich volném čase, rozvoj služeb s cílem uspokojování potřeb občanů v únosné dostupné vzdálenosti, tvorba nových produktů cestovního ruchu a doprovodných programů v regionu sloužících k jeho celkovému rozvoji s ohledem na specifika a potřeby území, které budou ekologicky šetrné.“ (DOLEŽAL et al., 2000) V regionech, ve kterých se usiluje o vyvážený rozvoj CR, není snahou dosáhnout naprosto stejného rozvoje, nýbrž umožnit regionům plnohodnotné využití jejich přírodního, ekonomického a kulturního potenciálu či historického dědictví pro optimální rozvoj CR v oblasti dlouhodobě udržitelného rozvoje. Oblast cestovního ruchu a rekreace je v některých regionech významnou prioritou a perspektivním odvětvím, které je možné finančně zabezpečit i z jednotlivých programů, jako jsou Evropská územní spolupráce, strukturální fondy Evropské unie nebo rozvojový program UNDP atd.

2.6 Metodika a rešerše literatury

Rozsah a především pak téma této diplomové práce, nacházející se na rozmezí přírodních a společenských věd, bylo příčinou používání více vědecko-metodologických přístupů. Bylo nutné zkombinovat jak pozitivistický přístup, který klade důraz zejména na využití empirických dat a jejich matematické nebo statistické zpracování, tak i postpozitivismus, který do této práce vnesl prvek subjektivity, a to se týče nejen hodnocení dosažených výsledků, ale i výběru zvolených přístupů během zkoumání. (KLAPKA, 2006)

Jedním ze základních a nejčastěji použitých přístupů byla územní diferenciace, protože dílo zkoumá fyzicko-geografické i humánně-geografické prvky a jevy z hlediska jejich prostorového rozmístění v území. Dále byla použita prostorová analýza, pomocí níž bylo studováno uspořádání bodů, linií, ploch a povrchů v prostoru. Následně byla jednotlivým kategoriím přiřazována různá charakteristika a pomocí prostředků geografických informačních systémů byly hledány vzájemné statistické a prostorové závislosti či důsledky. Při zkoumání dopadů, vztahů a vazeb mezi člověkem a krajinou, konkrétně pak cestovního ruchu na přírodní prostředí, bylo využito přístupů spojených se studiem krajiny. Výzkumná část této práce totiž byla inspirována konceptem územního systému ekologické stability, jenž byl přetransformován na oblast udržitelného rozvoje turismu, což je unikátní a doposud jen málo používaná metoda. (KLAPKA, 2006; BUČEK, LACINA, 1995)

Diplomová práce vznikla na základě znalosti území, terénního výzkumu, analýzy empirických údajů a v neposlední řadě na interpretaci získaných informací podle zásad konceptu udržitelnosti. V první fázi zkoumání problematiky byly nejprve získány informace o obecné problematice práce, dále pak geografické informace o území - z primárních i sekundárních zdrojů pomocí využití GIS, statistických ročenek, pramenů a také na základě terénního šetření. Statistické informace sloužily zejména k získání informací z oblasti cestovního ruchu a vedly k vytvoření analytických map. Terénní výzkum formou pozorování, řízených rozhovorů a dotazníků sloužil k získání relevantních údajů o zkoumané problematice, ke zpřesnění či doplnění dat a informací, především pak při vyhodnocování důsledků interakcí mezi krajinou a cestovním ruchem. Do hodnocení cestovního ruchu v Českém ráji a tvorby mapových příloh byly zahrnuty všechny obce, které zasahují svým katastrem do území CHKO a k nim byla přidána obec Líšný v severní části CHKO z důvodů zachování prostorové celistvosti a souvislosti.

Výsledky, jež byly získány na základě jednotlivých analytických map, byly dále autorem interpretovány a použity k tvorbě dílčích syntéz prostorové organizace CR a prostorové organizace intenzity zatížení CR. Stejně jako v ÚSES bylo využito vhodné členění prvků a jevů do tří úrovní, a to v oblastech přírodního i kulturně-historického potenciálu cestovního ruchu, následně i při

vyhodnocování intenzity zatížení území CR. Podle inspirace Izakovičovou, Drdošem a Miklósem vznikla jedinečnou metodou výsledná syntéza z dílčích syntéz potenciálu CR a intenzity zatížení v podobě prostorové organizace problémových interakcí mezi cestovním ruchem a přírodou na základě konceptu ÚSES. Takovéto řešení problematiky udržitelného rozvoje turismu je výjimečnou metodou, která svým prostorovým znázorněním vyjadřuje výsledky přehlednějším způsobem než ostatní metody. Na východiscích této syntézy byly interpretovány a identifikovány problémové oblasti interakcí mezi přírodou a cestovním ruchem a byla provedena typologie problémů s jejich možným typovým návrhem řešením za účelem dosažení udržitelného rozvoje cestovního ruchu v regionu. V této práci je návrh strategie udržitelného rozvoje spíše obecně definován. Jedná se o výběr některých postupů a přístupů, přičemž v některých oblastech navrhuje autor konkrétní způsoby plánování a řízení činností v regionu, kterými se může udržitelného rozvoje v CHKO Český ráj dosáhnout. Při návrhu udržitelného rozvoje bylo využito především prostorového managementu cestovního ruchu, přičemž bylo pracováno s manipulací návštěvnických proudů, koncentrací a rozptylem návštěvníků v oblasti. Při řešení návrhů konfliktů byl zvolen environmentální přístup, který dává přednost ochraně přírody a krajiny před požadavky cestovního ruchu. (KLAPKA, 2006; HALL, PAGE, 2002; BUČEK, LACINA, 1995; IZAKOVIČOVÁ et al., 1997)

Pro lepší a přehlednější analýzu jednotlivých údajů a informací, pro shrnutí průběžných výsledků i pro interpretaci konečných výsledků a syntéz slouží obrazové přílohy, mapy, tabulky a grafy. Mapové přílohy byly vytvořeny nebo upraveny pomocí programů CorelDRAW 12, ArcGIS 9.3 a OCAD version 9.4.0 Professional. Pro tvorbu mapových příloh byla použita data ze serveru GEOPORTÁL CENIA (WMS služby) a data poskytnutá firmou SHOCart, spol. s r. o. V kapitole o hodnocení současného stavu cestovního ruchu v Českém ráji byla pro obraznější shrnutí využita SWOT analýza.

Kompilací a rešerší informací z odborné literatury, statistických pramenů a internetových zdrojů vznikl zejména teoreticko-metodologický rámec této práce. Při rešerši literatury a pramenů byla věnována pozornost tématům o udržitelném rozvoji, cestovním ruchem, geografii cestovního ruchu, následně pak jejich průniku v oblasti udržitelného cestovního ruchu, ale také zájmového území. Ze zahraniční literatury se věnují této problematice především díla autorů, jako jsou HALL, LEW, 1998; EAGLES, MCCOOL, HAYNES, 2002; SHAW, WILLIAMS, 2002; WOOD, 2002; FENNEL, 2003. Z literatury pocházející z České nebo Slovenské republiky se jedná o autory jako PÁSKOVÁ 2001, 2002, 2009; KLAPKA, 2006; VYSTOUPIL, 2006; MARIOT, 1983; RUBÍN, 2006; ZELENKA, 2002; ŠIMKOVÁ, 2009; FILOVÁ, 2002; MOLDAN, 1995, 2002; DOLEŽAL, HOŠEK, NOVÁKOVÁ, 2000; HUBA, IRA, 1996. Tyto informace jsou doplněny a aktualizovány především z internetových publikací

a zdrojů, například UNWTO, WCED, UNEP, AOPK ČR, ČSÚ, CENIA, CzechTourism, propagačních a informačních materiálů atd. V kapitolách týkajících se cestovního ruchu na území Českého ráje byly využity jednak zdroje uvedené již u teoreticko-metodologického rámce, ale i informace získané diskuzí s odborníky z turistického regionu Český ráj (Správa CHKO Český ráj, provozovatelé internetové prezentace regionu Maloskalsko, odbor kultury, památkové péče a cestovního ruchu Libereckého kraje či Národní památkový ústav a další), ale i se starosty a obyvateli obcí na území CHKO Český ráj. V poslední části, která se věnuje problémovým interakcím a návrhům udržitelného rozvoje byly použity hlavně publikace od autorů jako ŠIMKOVÁ 2009; PÁSKOVÁ, 2001, 2009; IZAKOVIČOVÁ, DRDOŠ, MIKLÓS, 1997; BUČEK, LACINA, 1995; KLAPKA, 2006; BRODSKÝ, 2006.

3 Prostorová organizace potenciálu cestního ruchu

3.1 Vymezení, poloha a základní charakteristika území

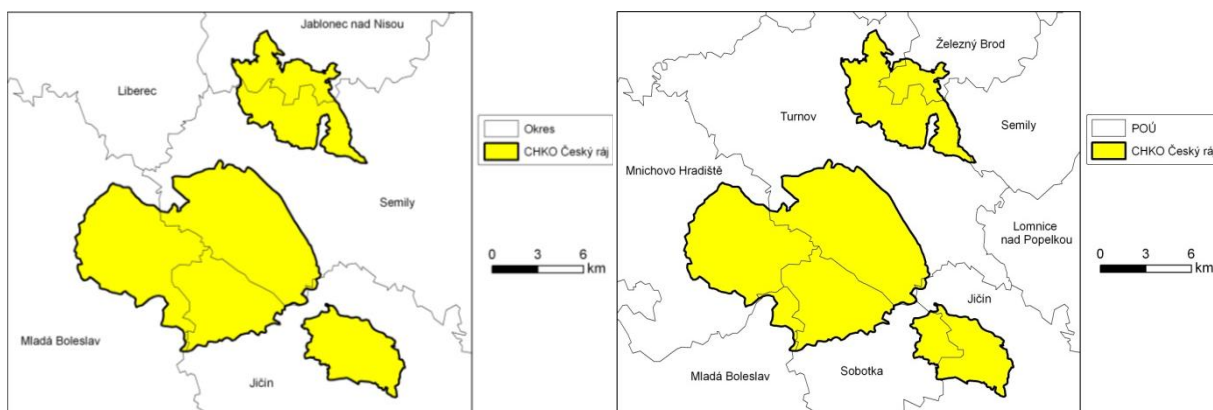
3.1.1 Vymezení a poloha území v systému sídel a dopravní sítě

CHKO Český ráj, která tvoří geografické vymezení této diplomové práce, se nachází přibližně sedmdesát kilometrů severovýchodně od hlavního města České republiky, Prahy. Zjednodušeně bychom ji mohli vymezit jako spojnicí mezi městy Mnichovo Hradiště, Hodkovice nad Mohelkou, Železný Brod, Semily, Lomnice nad Popelkou, Jičín a Dolní Bousov. Území CHKO Český ráj zasahuje do tří krajů, a to Královéhradeckého, Libereckého a Středočeského, zároveň na území šesti obcí s rozšířenou působností, kterými jsou Jičín, Mladá Boleslav, Mnichovo Hradiště, Semily, Turnov a Železný Brod. Pověřených obecních úřadů, které alespoň částí zasahují do CHKO, je celkem sedm, a to Jičín, Mladá Boleslav, Mnichovo Hradiště, Semily, Sobotka, Turnov a Železný Brod. Na východě region přechází v Podkrkonoší, na severu je ohraničen pohořími Jizerských hor a Krkonoš a směrem na jihozápad se otevírá krajina Česká tabule. (STÁTNI SPRÁVA, 2011)

Obr. 7: Poloha CHKO Český ráj v rámci krajů České republiky (2011)

Zdroj: vlastní zpracování

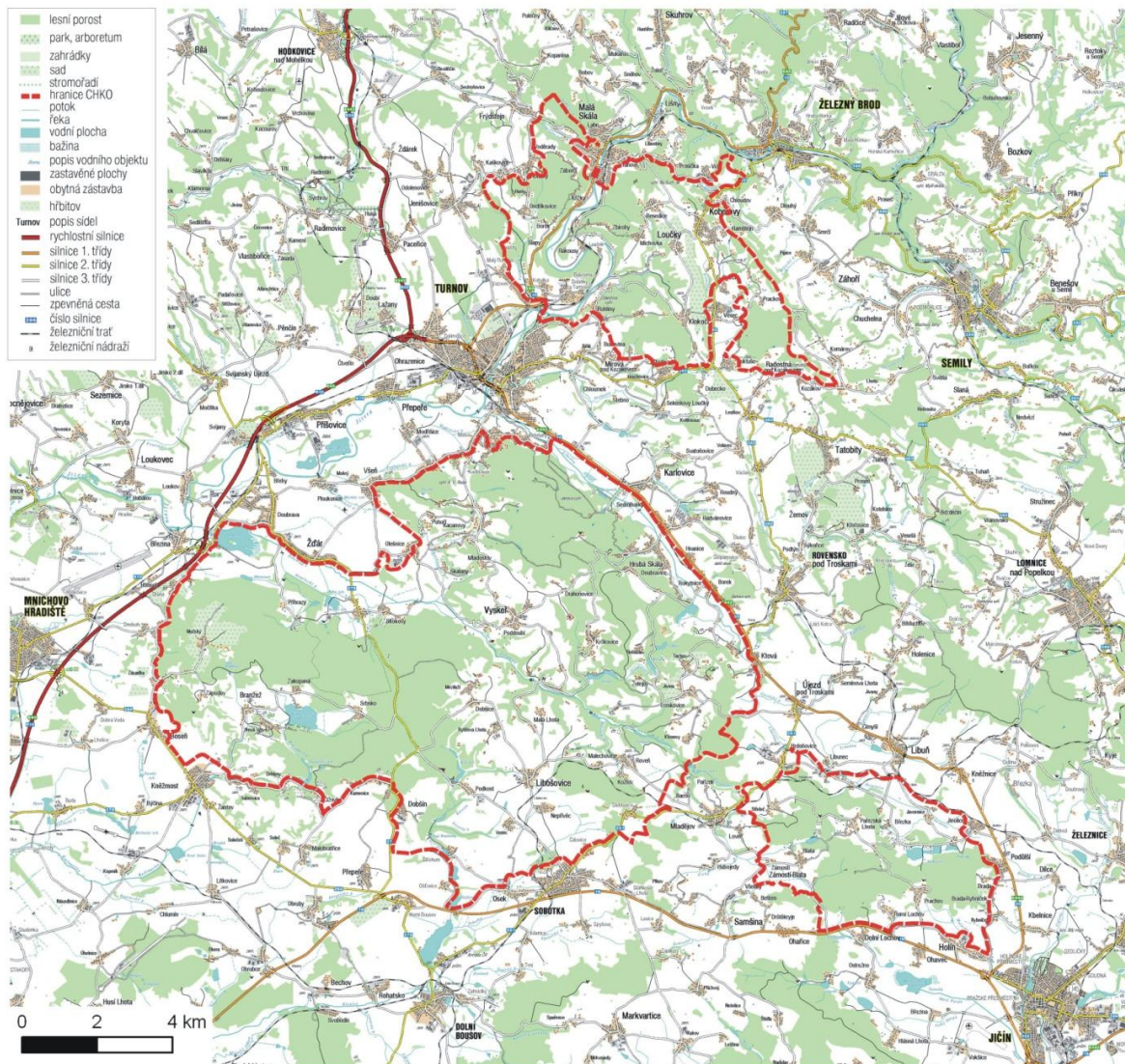

Obr. 8, 9: Poloha CHKO Český ráj v rámci okresů (vlevo) a v rámci obvodů POÚ (vpravo) ČR (2011)

Zdroj: vlastní zpracování

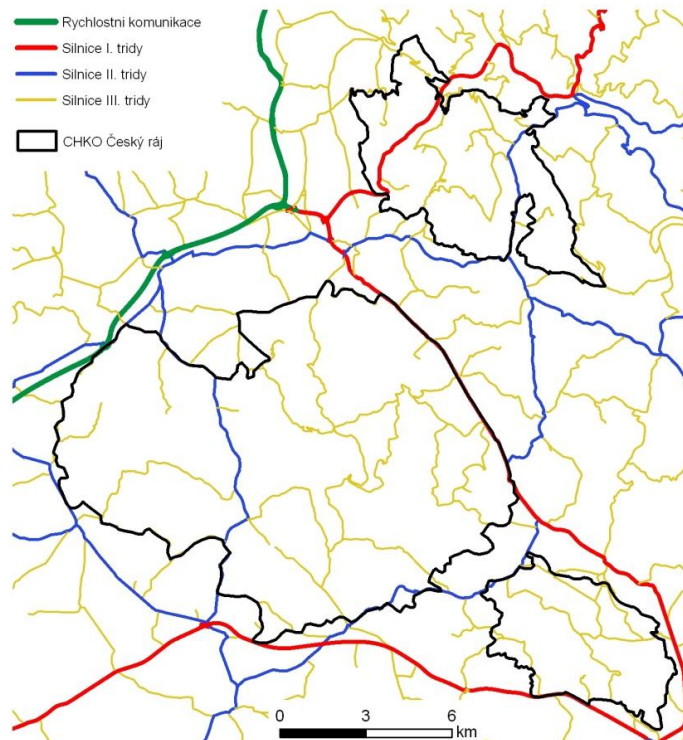
Největšími městy v této oblasti jsou Jičín (16,5 tisíc obyvatel), Turnov (14,5 tisíc), Mnichovo Hradiště (8,5 tis.), Železný Brod (6,5 tis.), Sobotka a Dolní Bousov (obě po 2,5 tisících obyvatelích). Ostatní obce, poblíž CHKO Český ráj či přímo v ní, mají většinou pouze několik stovek obyvatel a pouze v několika málo případech přesáhne počet obyvatel jeden tisíc. Mapa a tabulka se základními charakteristikami obcí, které zasahují na území CHKO Český ráj, znázorňují Přílohy 3, 4 a 5. (ČSÚ, 2011d)

Co se týče polohy Českého ráje v rámci dopravní sítě České republiky, v minimální vzdálenosti od západních hranic CHKO se nachází rychlostní silnice R10 vedoucí z Prahy do Turnova. Tato silnice je výrazným krajinným prvkem v západní části Českého ráje, avšak není ze všech silnic v této lokalitě nejdiskutovanější. Tou je bezesporu rychlostní silnice R35 vedoucí z Liberce do Lipníku nad Bečvou. Pro toto území je však důležitý úsek mezi Turnovem a Jičínem, který je zde klasifikován jako silnice první třídy. Tato silnice tvoří východní hranici jižní části CHKO, a proto je velmi diskutovaným tématem její modernizace a trasa samotného nového vedení cesty kolem chráněného území. Mezi další silnice první třídy ovlivňující Český ráj patří pokračování R10 z Turnova do Harrachova, vedoucí přes chráněné území v severní části, a úsek silnice první třídy číslo 16 z Mladé Boleslavi do Jičína, který rovněž tvoří hranici CHKO. Nachází se zde i několik silnic druhé třídy, avšak převažují silnice třetí třídy, které se nacházejí jak uvnitř, tak i mimo území CHKO Český ráj. (ČESKÉ DÁLNIČNÍK, 2011)

Obr. 10: Poloha CHKO Český ráj v systému obcí a dopravní síť (2011)

Zdroj: podklad SHOCart; vlastní zpracování

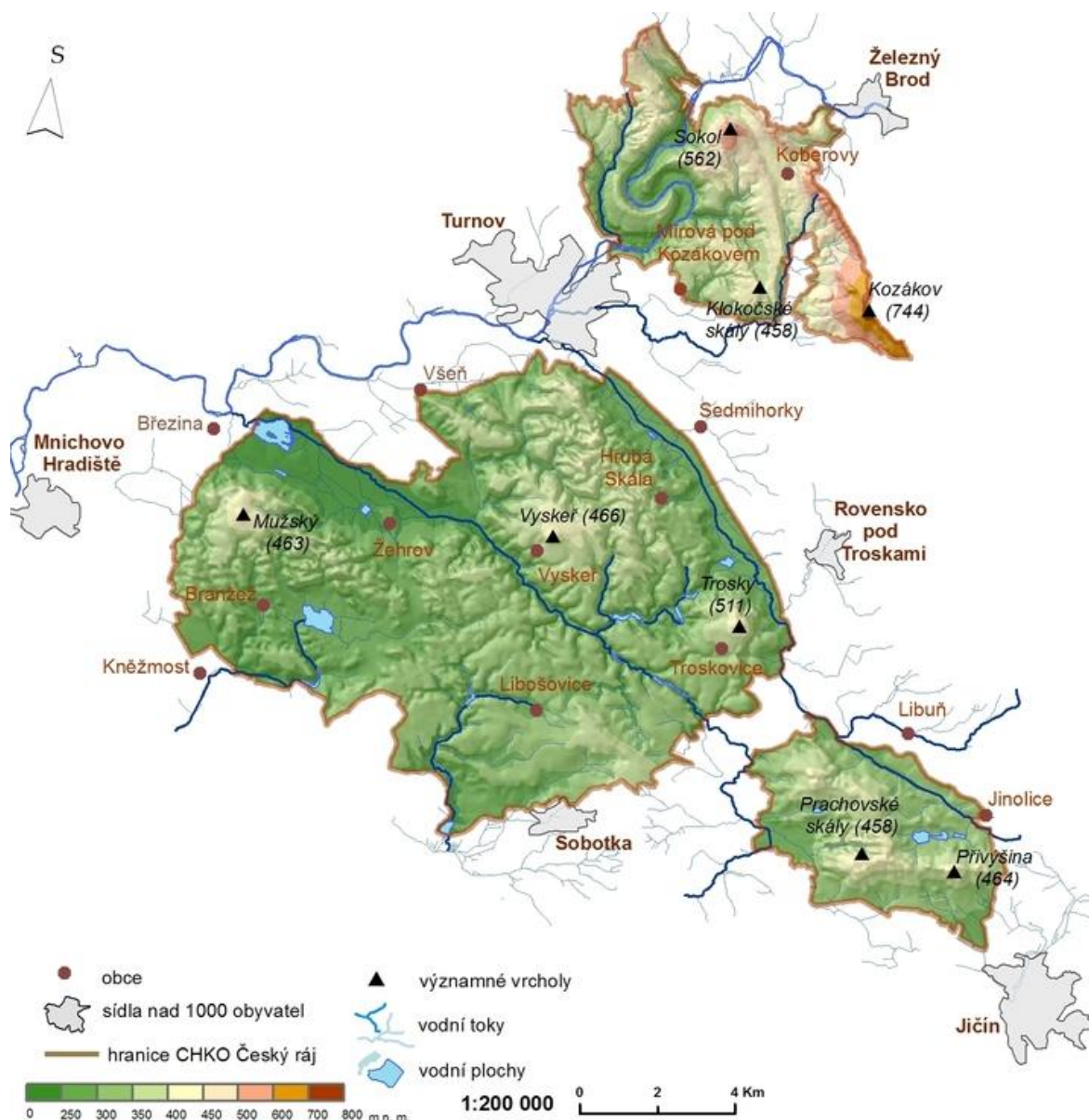

Obr. 11: CHKO Český ráj v rámci dopravní sítě České republiky (2011)

Zdroj: data CENIA; vlastní zpracování

3.1.2 Horninové prostředí a reliéf

Horninové prostředí a reliéf území Českého ráje je nejatraktivnějším přírodním potenciálem z hlediska cestovního ruchu. Samotná chráněná krajinná oblast se v Českém ráji rozděluje na tři samostatná území, přitom největší je jižní část, kde se nachází například Hruboskalsko, Příhrazské skály či Trosky. Druhým největším územím je severní část, což je oblast Maloskalska a Suchých skal, a nejmenší je část východní, která zahrnuje oblast Prachovských skal a okolí. Celková plocha chráněné krajinné oblasti pak činí 181,523 km². Geograficky je území CHKO Český ráj definováno rozmezím od 50°27' - 50°39' severní šířky a 15°02' - 15°20' východní délky. Nejnižším bodem chráněného území je vodní tok Žehrovka u Žabakoru ve výšce 235 metrů nad mořem a naproti tomu nejvyšším bodem je vrch Kozákov se 744 metry nad mořem, rozmezí tedy činí 509 výškových metrů. (CITADELLA, 2011)

Obr. 12: Reliéf v CHKO Český ráj (2011)

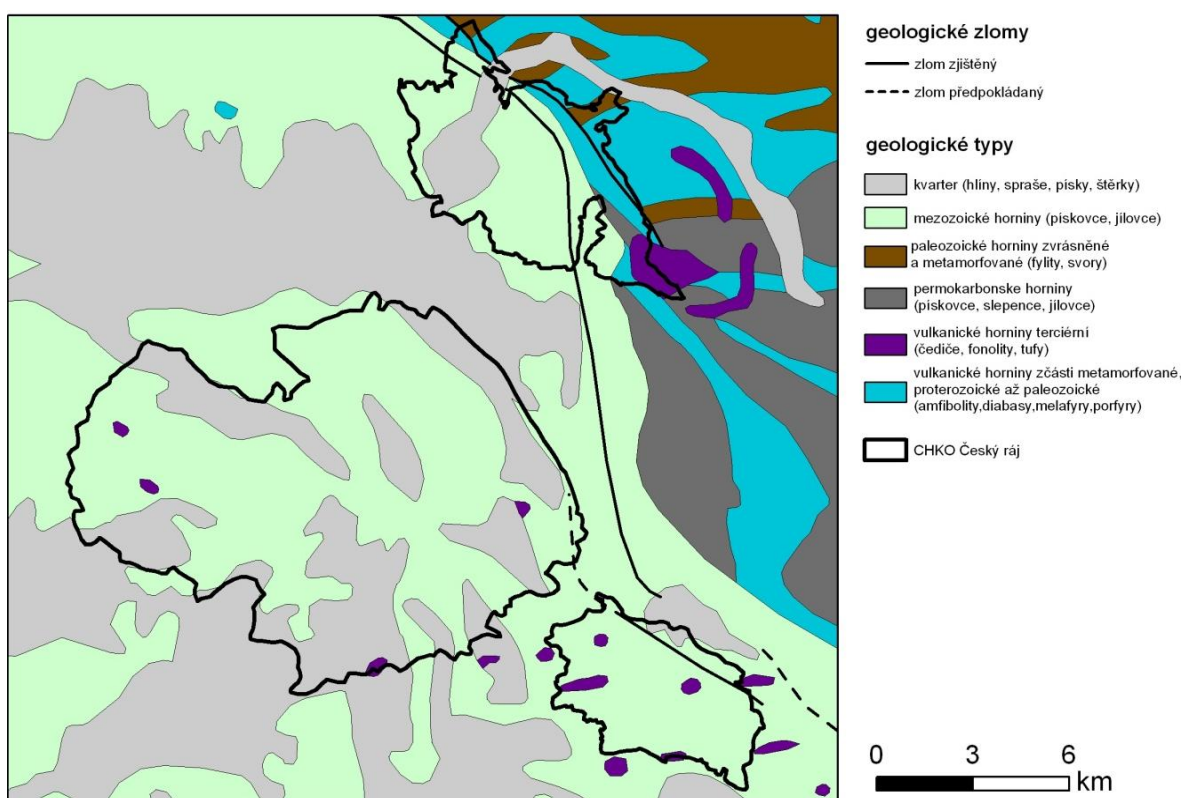
Zdroj: AOPK ČR (2011b): *Správa CHKO Český ráj*. [online]. c2011, [cit. 2011-02-15]. URL: <http://www.ceskyraj.ochranaprirody.cz/wps/portal/cs/cesky-raj/o-sprave-chko>

Z geologického hlediska je území CHKO Český ráj poměrně rozmanité. Většina území je tvořena kvartérními sedimenty a mezozoickými horninami. Časté jsou i vulkanické horniny, například čediče, melafyry, porfyry nebo tufy. Základem skalních měst, která jsou pro tuto oblast typická, jsou pak druhohorní kvádrové pískovce, které vznikly zpevněním písku naplaveného do druhohorního moře. V období třetihor pak v Českém ráji probíhala sopečná činnost. Poněvadž jsou sopečné horniny pevnější a odolnější než usazeniny, nepodléhají tak rychle zvětrávání a odnosu, a proto tvoří v okolní krajině na první pohled viditelné vyvýšeniny a kopce. Patrně nejznámější a nejatraktivnější v tomto ohledu jsou vypreparovaný zdvojený sopečný sopouch

Trosky či čedičový vrch Kozákov. „Ze třetihor pocházejí také nánosy říčních štěrkopísků, které často leží vysoko nad dnem dnešního údolí, ze čtvrtohor pak uloženy říčních sedimentů, relikty spraší navátých v dobách ledových, suťových plášťů a smíšených svahovin. V současné době převládá zvětrávání a odnos. Nové horniny vznikají jen usazováním v rašeliništích a slatiništích nebo srážením vápenců ze silně zmineralizovaných pramenů.“ (AOPK ČR, 2011b)

Povrch ploché vrchoviny tvoří strukturálně denudační plošiny jemnozrnných až středně zrnitých křemenných kvádrových pískovců mocných 100 až 120 m. Do plochého povrchu tabule se zařezává hustá síť údolí různých tvarů, doprovázena puklinami a zlomy. Zvětráváním a odnosem kvádrových pískovců vznikla charakteristická skalní města tvořená skalními věžemi, pilíři, soutěskami, skalními roklemi, pseudokrasovými jeskyněmi, skalními výklenky, římsami, žlábkovými škrapy, voštinami, skalními bránami a okny, skalními hříby atd. Mezi nejznámější patří bezesporu Hruboskalské skalní město, Prachovské skály, Suché skály nebo Příhrazské skály. (CITTADELLA, 2011)

Obr. 13: Geologické typy na území CHKO Český ráj (2011)

Zdroj: data CENIA; vlastní zpracování

Z mapy geologických typů na území Chráněné krajinné oblasti Český ráj lze jednoduše odvodit, že mezi dva nejčastější typy patří kvartér, jako jsou písky, hlíny či spraše, a mezozoické horniny, což jsou pískovce nebo jílovce. U terciárních vulkanických hornin je zase patrné velké

množství malých ploch, ve kterých vystupují tyto horniny na povrch, a to zejména ve východní části území. V severní části směřující od SZ k JV nalezneme úzký podlouhlý pás zčásti metamorfovaných vulkanických hornin.

Jedinečnou členitost reliéfu dotvářejí i charakteristické výlevy vyvěřelých hornin, jež tvoří krajinné dominanty (Kozákov 744 m n. m., Trosky 488 m n. m., Vyskeř 465 m n. m., Mužský 463 m n. m. atd.) a kde se nacházejí i častá naleziště drahokamových odrůd křemene, jako jsou achát, jaspis, chalcedon, ametyst, a jiné drahé kameny. Světoznámé jsou pak výrobky z Českého ráje jako železnobrodské sklářské výrobky nebo turnovské granátové šperky a broušené drahokamy.

Podle regionálně-geomorfologického členění České republiky náleží území dnešní CHKO Český ráj do Hercynského systému do provincie Česká vysočina a rozkládá se na dvou subprovinciích. Východní a jižní část CHKO leží v České tabuli, která se dále člení na geomorfologickou oblast severočeské tabule, a severní část pak leží v Krkonoško-jesenické soustavě, která se dále člení na Krkonošskou oblast. Z geomorfologických celků pak zasahují do CHKO Český ráj Jičínská pahorkatina na JV, Ještědsko-kozákovský hřbet a Krkonošské podhůří na S. Z geomorfologických podcelků jsou to Turnovská pahorkatina, Ještědský hřbet, Kozákovský hřbet, Železnobrodská vrchovina a z geomorfologických okrsků jsou na území chráněné krajinné oblasti Český ráj Turnovská stupňovina, Prachovská pahorkatina, Libuňská brázda, Jičínská kotlina, Vyskeřská vrchovina, Velišský hřbet, Sobotecká kotlina, Mladoboleslavská kotlina, Mnichovohradištská kotlina, Rovenská brázda, Komárovský hřbet, Českodubská pahorkatina, Bozkovská vrchovina a Kopaninský hřbet. (KOLEKTIV AUTORŮ, 2006b)

Známým geologickým a geomorfologickým útvarem oblasti jsou Suché skály, které se původně nacházely, jako sedimenty české křídové tabule, ve vodorovné poloze a byly při tektonických pohybech ve třetihorách a čtvrtohorách vztyčeny a zvětráváním získaly dnešní podobu nápadného skalního hřebene.

3.1.3 Půdní pokryv

Za přírodní potenciál území můžeme považovat i půdní pokryv. Podle půdních typů bychom na území CHKO Český ráj mohli rozlišit několik oblastí tvorby půd. První jsou plochy kvádrových pískovců a jejich zvětralin na plošinách a strukturních terasách, kde byly dlouhodobě vystaveny plošné erozi, na kterou jsou doposud stále náchylné, a kde se nachází litozem a kambizem. Na svazích a sutích kvádrových pískovců se vyskytují hnědé půdy podzolované a tzv. svažité půdy. V místech postižených sesuvy se zase vyskytují často pseudogleje. Nejúrodnější půdy

jsou pak hnědozemě, které vznikly na převážně odvápněných drťových sprašových hlínách. Kamenité hnědé půdy jsou zase relikty starých říčních teras. V údolích na nivních uloženinách, které vydatně zvlhčuje podzemní voda, se vyskytují především gleje. (AOPK ČR, 2011b)

Podle referenčních tříd půd jsou tedy v CHKO Český ráj nejvíce zastoupeny kambisoly, a to převážně v severní části a v oblasti Hruboskalska. Oblast Příhrazských skal je zase tvořena převážně podzosoly. Další velké zastoupení mají luvisoly, nalezneme zde však i glejsoly, organosoly nebo fluvisoly, které se vyskytují například kolem řeky Libuňky. (TAXONOMICKÝ KLASIFIKAČNÍ SYSTÉM PŮD ČR, 2011)

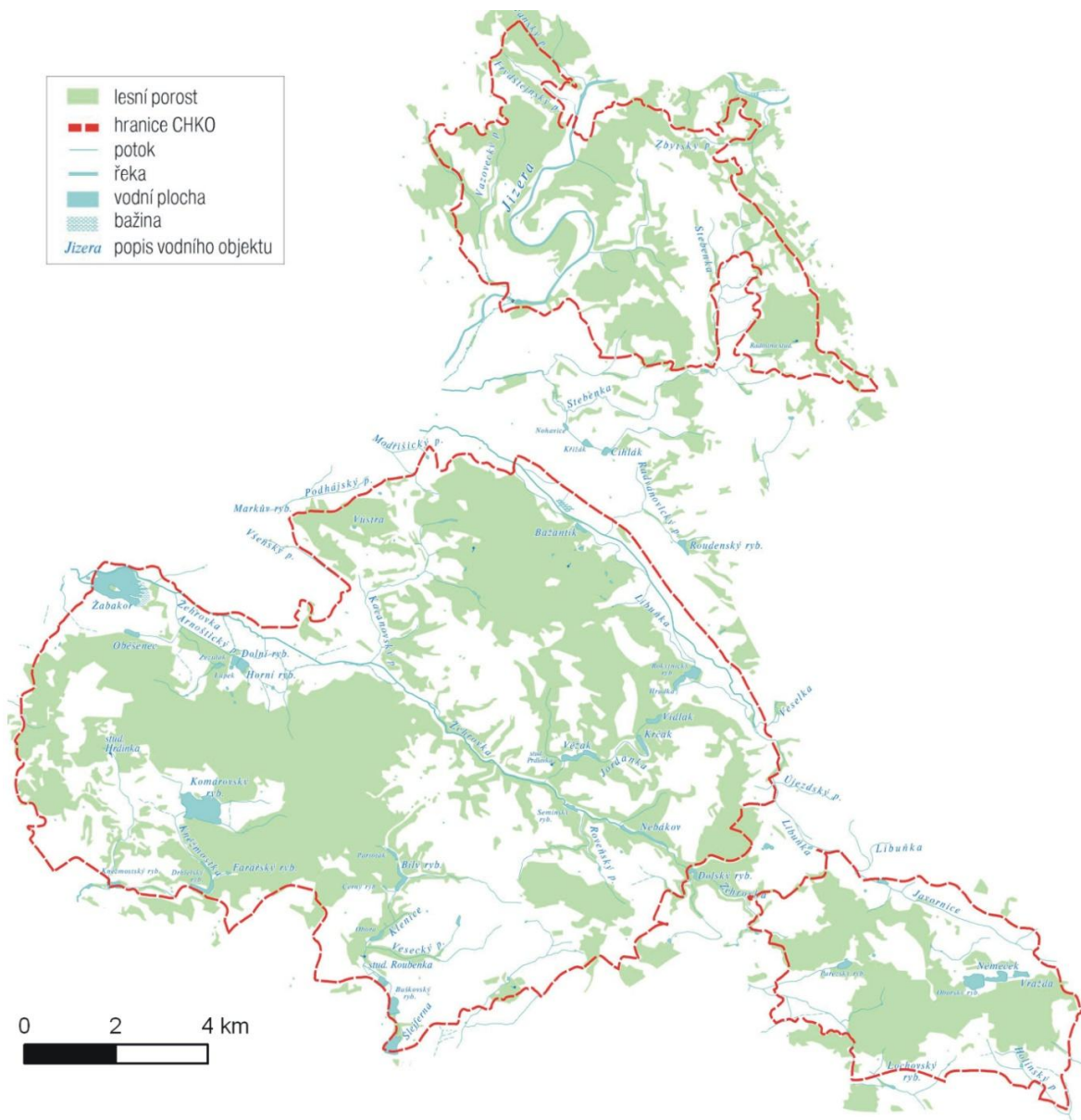
3.1.4 Vodstvo

Vodstvo je všeobecně lidmi vnímáno jako atraktivní prvek v krajině a i na území Českého ráje patří vodstvo k nejvýznamnějším přírodním potenciálům. Celé území CHKO Český ráj spadá do povodí Labe, tedy do úmoří Severního moře. Převážnou většinou je oblast odvodňována střední částí řeky Jizery a malá část jižních svahů Prachovských skal patří do povodí Cidliny. Základem hydrografické sítě CHKO Český ráj je vodní tok Žehrovka, pramenící v Prachovských skalách a protékající jižní a východní částí Českého ráje. Většími přítoky Žehrovky jsou Kacanovský potok, Jordánka s Čertoryjí a Arnoštický potok. V jejím povodí jsou vystavěny větší rybníky, jako jsou Vidlák, Krčák, Věžák, Dolský, Nebákov, Semínský, Oběšenec a Žabakor. Celkově vodní tok Žehrovka odvodňuje 78 km² CHKO Český ráj. (CITADELLA, 2011)

Nejdůležitějším a nejvýznamnějším vodním tokem celé oblasti je bezesporu řeka Jizera, která protéká severní částí CHKO, ve výškách kolem 250 metrů nad mořem s cca 2promilovým spádem, jež tvoří erozní bázi přilehlého členitého území. Během jarního tání sněhu a v obdobích vysokých srážek v horských oblastech jsou pro toto území charakteristické povodňové průtoky a výskyt místních povodní, které mohou přijít i několikrát během roku.

V pořadí třetím nejdůležitějším tokem, po Jizeře a Žehrovce, je Libuňka, která protéká oblastí od Libunce až k Pelešanům. Jejím hlavním přítokem na území CHKO je Javorka pramenící v oblasti Jinolických rybníků, na jejímž toku leží rybníky, jako jsou Oborský, Němeček nebo Vražda. Do povodí Libuňky patří oblast Hruboskalska a Sedmihorek s rybníky Hrudka, Rokytnický, Bažantník, Pílský a Smíchouzův. K větším tokům Českého ráje patří ještě Klenice pramenící u Libošovic, s rybníky Bílý, Pílský, Komorník, Buškovský či Šlejferna. Libuňka, Žehrovka i Klenice jsou pak levostrannými přítoky Jizery.

Na území Českého ráje se nachází více jak 40 rybníků, přitom největším je Žabakor na Žehrovce, který má plochu 45 hektarů, a druhým největším je Komárovský rybník, oba leží na západě Českého ráje. Významné jsou soustavy rybníků v Podtroseckých údolích a rybníky v povodí vodních toků Libuňka, Javorka a Klenice. (CITTADELLA, 2011)

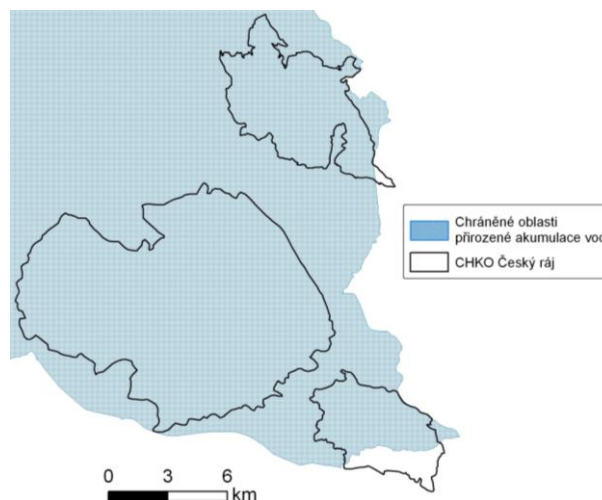

Obr. 14: Hydrologické poměry na území CHKO Český ráj (2011)

Zdroj: podklad SHOCart; vlastní zpracování

Kvádrové pískovce jsou podél puklin dobře propustné a snadno umožňují infiltraci vody do systému podzemních vod, zejména v údolí Žehrovky, kde je soustředěno i největší množství velkých pramenů. Prameny se objevují v místech, kde eroze dosáhne nepropustného podloží prachovců, např. PR Podtrosecká údolí. Průměrný specifický odtok podzemních vod je hodnocen

na méně než 1 litr za sekundu na kilometr čtverečný. Téměř celé území patří do chráněné oblasti přirozené akumulace vod, až na malé části ve východní a severní části. (AOPK ČR, 2011b)

Obr. 15: Chráněné oblasti přirozené akumulace vod v CHKO Český ráj (2011)

Zdroj: data CENIA; vlastní zpracování

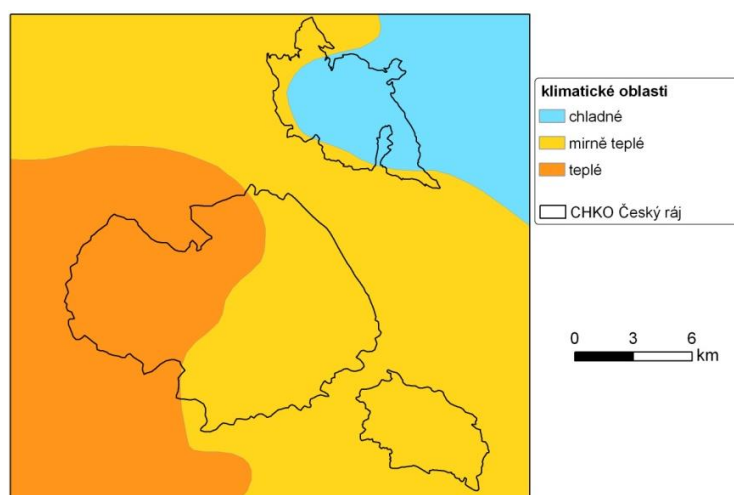
3.1.5 Klima

Pro cestovní ruch a jeho rozvoj jsou určující také klimatické podmínky území. Podle klasifikace podnebí a klimatologických charakteristik patří území CHKO Český ráj do třech klimatických oblastí, a to chladné, mírně teplé a teplé. Rozloha zájmového území je ovšem tak malá, že rozdíly mezi zmíněnými klimatickými oblastmi jsou nepatrné, a proto je nejdůležitějším klimatogeografickým činitelem na tomto území nadmořská výška. Nejteplejším územím je tedy oblast na západě v oblasti Příhrazských skal a nejchladnějším místem oblasti je vrch Kozákov. Ale většina území je řazena do mírně teplé oblasti nebo teplé oblasti, což je patrné i z obrázku klimatických oblastí v Českém ráji. (CENIA, 2011)

Průměrná roční teplota se pohybuje okolo 7 až 8 °C, přitom průměrná teplota ledna jako nejchladnějšího měsíce roku je -2 až -3 °C a naopak průměrná teplota července jako nejteplejšího měsíce činí 17 až 18 °C. Absolutně nejvyšší teplota vzduchu, která činila 37,1 °C, byla naměřena v Karlovicích ve dne 22. srpna 1943. Průměrný roční úhrn srážek se pohybuje v rozmezí od 600 do 650 mm. V jednotlivých letech i v průběhu roku jsou však srážkové úhrny velmi nevyrovnané. Nejdeštivějším měsícem roku může být červen, červenec i srpen s průměrným úhrnem srážek v rozmezí od 76 do 81 mm. Nejméně atmosférických srážek spadne v průměru v únoru a v březnu v rozmezí od 35 do 41 mm. Maximální srážkové úhrny byly zaznamenány v r. 1941, kdy spadlo 927 milimetrů za rok, a minimální pak v roce 1947, a to pouhých 403 mm za rok. Během roku se

v průměru vyskytuje 110 až 140 dnů se srážkovým úhrnem nad 1,0 mm a 20 až 30 dnů se srážkovým úhrnem nad 10,0 mm. (AOPK ČR, 2011b; CITTADELLA, 2011)

Také větrné poměry jsou značně proměnlivé. Celkovým převládajícím směrem větru na území CHKO Český ráj je směr východní, následovaný směrem západním. V zimním období převládá proudění vzduchu z východu, v letním období pak naopak ze západu.

Obr. 16: Klimatické oblasti na území CHKO Český ráj (2011)

Zdroj: data CENIA; vlastní zpracování

3.1.6 Rostlinstvo a živočišstvo

S předchozími přírodními potenciály turismu v regionu souvisí i rostlinstvo a živočišstvo, které také zvyšuje atraktivitu lokality. Mezi přirozenou vegetací na území dnešní CHKO Český ráj patří listnaté a smíšené porosty s převahou dubů a buků, jako jsou biková bučina, bučina s kyčelnicí devítilistou, střemchová jasanina, černýšová dubohabřina, biková a/nebo jedlová doubrava či brusinková borová doubrava. Dnes jsou přirozené lesy zastoupeny pouze na malých plochách, kde se jedná o zbytky reliktních borů ve skalních městech, bučiny v údolí Jizery, olšiny podél vodních toků a ojedinělé ostrůvky doubrav. Proměna původních převážně smíšených porostů začala už v období kolonizace této oblasti ve 12. a 13. století, avšak následky rozsáhlých polomů v 18. a 19. století a škod způsobených suchem a mniškovou kalamitou v letech 1920–1924 byly pro tuto oblast mnohem významnější a měly negativní dopad na druhové složení lesa až do současnosti. Kalamitní plochy byly z hospodářských důvodů opět zalesňovány převážně smrkem a borovicí a tento nežádoucí trend se zachoval po celé dvacáté století. Nejen smrk a borovice, ale i cizí dřeviny, převážně ze Severní Ameriky, např. modřín opadavý, jedle obrovská, douglaska

tisolistá, vejmutovka nebo dub červený, se během posledních dvou století natolik adaptovaly na zdejší prostředí, že se některé z nich samovolně šíří. (AOPK ČR, 2011b)

Složení fauny na území Českého ráje je důsledkem geografických, geologických, geomorfologických, klimatických a vegetačních poměrů a změn vyvolaných činností člověka v původním prostředí. Fauna Českého ráje se kvůli těmto vlivům značně mění, některé druhy vymizely a jiné se zase objevují. Na území Českého ráje nacházíme různá společenstva, v malé míře ještě původní, tedy přirozená a polopřirozená, avšak většinou již pozměněná člověkem a civilizačním vývojem. Typické jsou pro toto území rostlinné a živočišné druhy skalních měst a mokřadů, avšak jsou zde i horské a teplomilné druhy, čímž získává území větší unikátnost. Právě tato vysoká rozmanitost je dalším významným předmětem ochrany přírody v Českém ráji. Potvrzen je výskyt téměř jednoho tisíce druhů vyšších rostlin. Stejně jako flóra je i fauna důsledkem různorodosti klimatických, pedologických či geomorfologických poměrů a je ovlivněna i faktem, že je Český ráj důležitým migračním regionem. To všechno vede k velké rozmanitosti fauny, přičemž nejbohatší jsou teplomilné druhy hmyzu a obratlovci ve vodních a mokřadních stanovištích.

„Flóru Českého ráje můžeme zhruba rozdělit podle geologického podloží na dvě odlišné skupiny, a to na druhy a společenstva acidofilní, vyskytující se na kyselých kvádrových pískovcích, a na druhy a společenstva bazofilní, vyskytující se na vápnitých pískovcích a slínovcích a na vyvěřelinách.“ Obecně platí, že borové porosty na pískovcových plošinách mají chudý podrost, naopak bylinný podrost listnatých hájů a humózních lesů je celkem pestrý. Druhově bohatší flóru bychom také mohli nalézt ve stinných roklích a vlhkých údolích lesních potoků či rašeliništích. Prostředí bohaté na rostlinné druhy se nachází zejména na březích rybníků, v lesních mokřadech nebo na vzácně zachovalých vlhkých loukách. Podél vodních toků, ve svahových lesních prameništích a terénních sníženinách s vysokou hladinou podzemní vody se vyskytují jasanovo-olšové luhy. Na minerálně chudých kyselých půdách plošin a svahů jsou původní acidofilní bučiny tvořené pouze bukem lesním. Na svahových půdách i na plošinách v teplejších oblastech jsou přirozené dubohabřiny. Na svazích údolí se vyskytují květnaté bučiny s bukem lesním a javorem klenem nebo lípou. Acidofilní doubravy jsou druhově chudé lesy na kyselých půdách s dominantním dubem letním a zimním. Původní a přirozené reliktní skalní bory bychom našli na písčitých půdách a temenech pískovcových skal. (AOPK ČR, 2011b)

Z hlediska fytogeografického členění zaujímá převážnou část území chráněné oblasti mezofytikum, jen okrajově pak termofytikum. Podle detailnějšího fytogeografického členění se nachází území CHKO Český ráj v oblastech Bydžovská pánev, Markvartická pahorkatina, Bakovská

kotlina, Trosecká pahorkatina, Rovenská pahorkatina, Železnobrodské Podkrkonoší, Střední Pojizeří a Maloskalsko. (CENIA, 2011)

Pro faunu jsou charakteristické typy ekosystémů skalních měst s reliktními bory. Druhy, které v nich žijí, reprezentují faunu chráněné oblasti i celého Českého ráje. Na pestrosti krajiny se však podílejí také lesy různého složení, rybníky, vodní toky, vlhké louky i suchá a teplá stanoviště. Skalní dutiny a jeskyně v pískovcích Českého ráje mají vysokou výpovědní hodnotu zejména o procesech, které v tomto regionu proběhly v geologické a historické minulosti. Lze tak vysledovat změny či výkyvy parametrů prostředí již od druhohor, například klimatologický, archeologický nebo paleontologický záznam. Několik rostlinných a živočišných druhů je vázáno na prostředí skalních dutin, například stanoviště pro výry, krkavce, vrápence malé atd. Rozmanitost pískovcového fenoménu Českého ráje řadí tuto oblast mezi světově nejhodnotnější pískovcové oblasti mírného pásma, i proto byla skalní města Českého ráje nominována na Seznam světového kulturního dědictví UNESCO. Lesní ekosystémy na písčitých půdách s převahou borovice lesní jsou biotopem druhů závislých na této rostlině a druhů písčín a skalních masivů. Za všechny můžeme jmenovat například netopýra vrápence malého, výra velkého nebo krkavce velkého. Smíšené a listnaté lesy obývají v nejchladnějších místech podhorské až horské druhy. Kolem rybníků jsou to pak převážně ptáci a motýli, ale vyskytují se zde i plazi jako ještěrka živorodá nebo užovka obojková. (AOPK ČR, 2011b; CITTADELLA, 2011)

3.1.7 Vybrané ekosystémy na území CHKO Český ráj

Na území CHKO se vyskytuje pestrá škála biotopů, která výraznou měrou zvyšuje atraktivitu Českého ráje. Ty poskytují prostředí pro mnoho rostlinných druhů, jako jsou reliktní bory skalních měst, smrkové monokulturní a kulturní smíšené lesy, listnaté háje, zbytky lužních lesů a další lesní biotopy, louky a pastviny na suchých stanovištích, svěží louky, vlhké a podmáčené louky, mokřady a rašeliniště, prameniště, břehové porosty, vodní toky a vodní plochy, lesní lemy, meze, pole a další. Z hlediska různorodosti krajiny a výskytu chráněných a ohrožených biologických druhů mají význam nejenom hluboké lesy, ale i systémy rybníků na vodních tocích a přilehlé fragmenty mokřadních ekosystémů.

Louky jsou nejen stanovištěm vzácných a chráněných druhů rostlin a živočichů, ale také zdrojem léčivých bylin, potravy pro zvířata, chrání půdu před větrnou a vodní erozí a zpomalují odtok vody z krajiny, ale s útlumem zemědělské velkovýroby v Českém ráji jich je mnoho ponecháno ladem a nebezpečně zarůstá plevelem a náletem dřevin. V minulosti se

rozkládaly louky na mnohem rozsáhlejších plochách, které umožňovaly pestřejší faunu a flóru než dnešní nadměrně hnojené lány s uměle vyšlechtěnými druhy trav, které tyto kvetoucí druhově bohaté louky nahradily a často nenávratně zničily.

3.1.8 Kulturní krajina

Vedle přírodního potenciálu cestovního ruchu zvyšuje atraktivitu regionu také velká koncentrace kulturně-historického potenciálu. Před vznikem stálého osídlení v této oblasti byl Český ráj územím pralesů, ale s osídlováním člověk postupně les kácel a krajinu změnil na mozaiku lesů, rybníků, luk a polí. Do poloviny 18. století se lesy dokázaly obnovovat svépomocí, tzv. přirozeným zmlazením. Nárůst počtu obyvatel a tím i spotřeby dřeva vedl k intenzivním těžbám, které donutily lesníky uměle zalesňovat, a proto byly vysazovány rychle rostoucí dřeviny, jako je smrk ztepilý a borovice lesní, ale i další nepůvodní druhy. Tyto zásahy do původních lesních společenstev vedly až k jejich vymizení a velkým ztrátám na druhové rozmanitosti rostlin a živočichů. Dnes patří oblast Českého ráje ke středně zalesněným územím. Z takového vývoje je patrné, že problémem lesů v Českém ráji je jejich intenzivní obhospodařování a značně pozměněná druhová skladba. (AOPK ČR, 2011b)

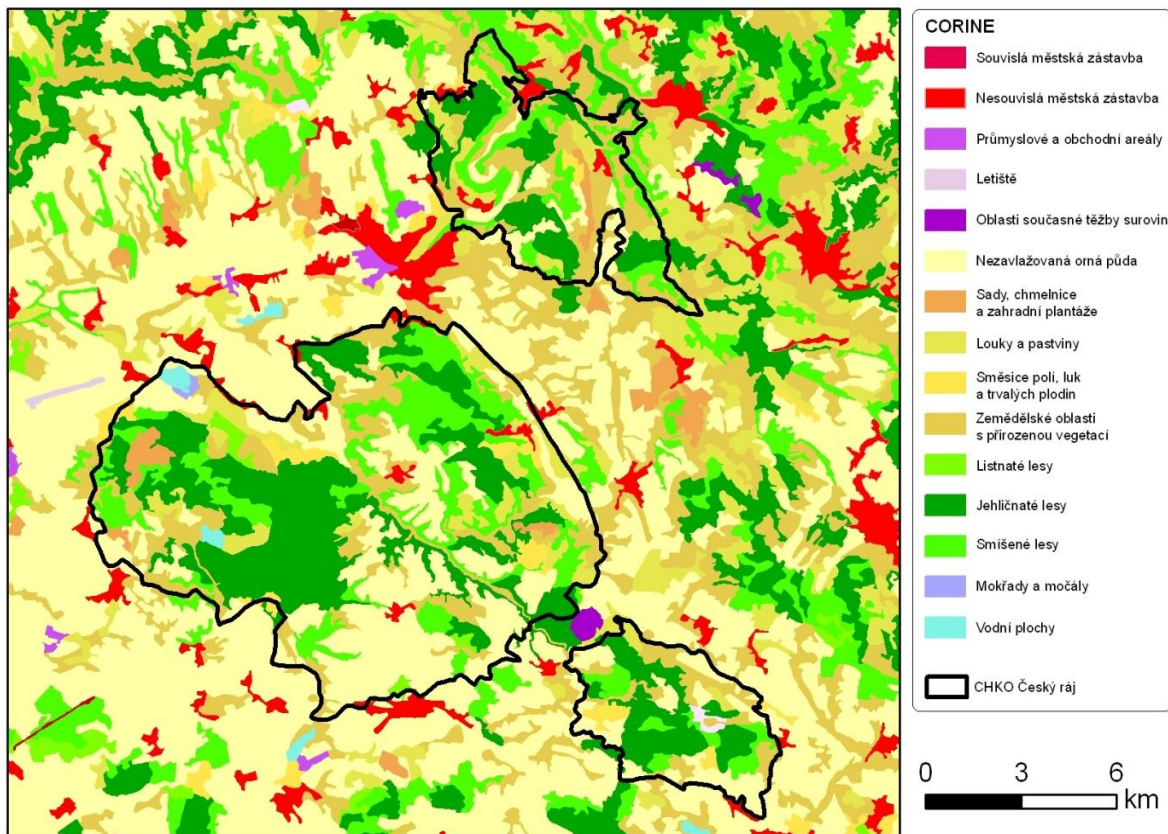
Nejstarší osídlení a využívání krajiny na území Českého ráje, které je doložené archeologickým výzkumem a nálezy kamenných nástrojů používaných k lovu, lze datovat do období paleolitu. V pátém tisíciletí před naším letopočtem vznikala na tomto území první stálá osídlení v oblasti Pojizeří a také podél toku Libuňky na Hruboskalsku, přičemž ve zdejších pískovcových skalách bylo možné najít dočasné útočiště. Ve třetím tisíciletí př. n. l. se na celém území Českého ráje budují opevněná vyvýšená sídliště. Během okupace území keltskými kmeny v době železné byl skalnatý terén využíván a zapracován do systému opevnění a pomohl tak místním obyvatelům k lepší obraně před nepřítelem. Od 6. století začínají na území pronikat Slované, kteří zakládají další opevněná hradiště, ale během nadvlády Přemyslovců kmenová hradiště zanikají či se stávají správními centry. Ve 13. století byla založena první města, mimo jiné Turnov, Mnichovo Hradiště či Sobotka. Nejvýznamnějšími komunikacemi tehdejší doby byly cesty vedoucí z Turnova na východ proti toku Jizery na Semilsko a na jih na Jičínsko. Postupným propojováním a rozvojem těchto cest vznikla během několika staletí hustá síť komunikací, která dopomohla ke vzniku místních tvrzí a hradů, např. Valdštejn, Hrubá Skála nebo Frýdštejn, a na vhodných lokalitách jsou budovány další velké hrady jako Kost nebo Trosky, zároveň jsou zakládána první města a vesnice. V období renesance přišlo období prosperity, což vedlo k zakládání rybníků na zdejších území a k zániku již nepotřebných tvrzí a hradů. Během třicetileté

války na některých hradech pobývali Švédové a tak po jejich odchodu nechal český panovník několik z nich zlikvidovat. Tvrze jsou později dále přestavovány na zámky, hospodářské budovy nebo šlechtická sídla. (AOPK ČR, 2011b)

„Podstatné změny krajiny přineslo 20. století s rozvojem společnosti a zásadní změnou životního stylu. V letech 1948 až 1990 proběhly pozemkové reformy, plošné odvodňování, regulace přirozených toků, povolení velkoplošné těžby nerostných surovin (sklářské a slévárenské písky), další přeměna luk na ornou půdu, scelování polí v 50. letech, následná intenzifikace živočišné výroby a přeměna původních luk na kulturní. Tvář venkova výrazně změnila i netradiční a chaotická individuální zástavba. S útlumem zemědělské výroby po roce 1990 došlo k ústupu hospodaření na méně významných plochách, k jejich postupné degradaci a mnohdy zalesňování jejich majiteli.“ (CITTADELLA, 2011)

Na mapě vykreslující land cover na území CHKO Český ráj si lze na první pohled povšimnout rozdílu ve využívání a obhospodařování této krajiny. Uvnitř chráněné oblasti převládají lesy, louky a pastviny, přičemž obhospodařovaných ploch je málo. Naopak vně zájmové území je plocha obhospodařovaných polí výrazně vyšší a podíl lesů zase menší. Ve zdejší oblasti se nevyskytují žádné větší velkochovy zvířat ani intenzivní pěstování plodin kvůli podprůměrně úrodným půdám. Obecně bychom mohli říci, že se jedná o území méně úrodné s pěstováním píce, pšenice a ječmene a chovem skotu.

Z land coveru je také vidět území, kvůli kterému je rozdělena východní a jižní částí Českého ráje. Tím důvodem je velká plocha současné těžby surovin, která znázorňuje lom firmy Sklopísek Střeleč, jenž zde těží a upravuje sklářské, slévárenské, technické a stavební písky. Tyto práce probíhají suchou i mokrou cestou, což má negativní dopad nejen na krajinný ráz prostředí, ale i na kvalitu a hladinu podzemních vod v této lokalitě. Můžeme si též všimnout, že uvnitř CHKO je jen velmi málo městské zástavby, což dokazuje, že hranice chráněného území byly úmyslně vytyčeny tak, aby se uvnitř oblasti nacházelo co nejméně obcí.

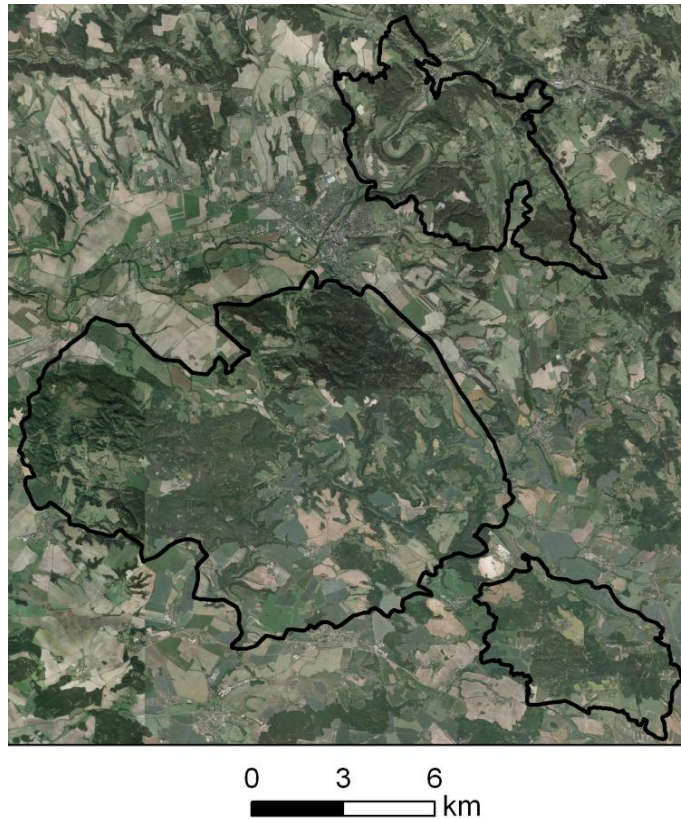

Obr. 17: Land cover na území CHKO Český ráj (2011)

Zdroj: data CENIA; vlastní zpracování

Mezi největší změny v letech 1990 až 2006 v Českém ráji na úrovni land coveru patří zejména velké úbytky ploch, jako jsou sady, chmelnice či zahradní plantáže, především v oblasti Hruboskalska, ve prospěch lesů.

Letecký snímek této oblasti jen doplňuje výše popsaný land cover v CHKO Český ráj a lze si na něm také všimnout popsaných skutečností, jako je například podíl lesů či polí nebo rozloha velkolomu v Újezdu pod Troskami v části Hrdoňovice, což je ta velká světlá plocha mezi jižní a východní částí CHKO.

Obr. 18: Letecký snímek s vymezenými hranicemi CHKO Český ráj (2011)

Zdroj: data CENIA; vlastní zpracování

3.1.9 Vybrané turistické atraktivity v CHKO Český ráj

Z předcházejících kapitol je zřejmé, že přírodní i kulturně-historický potenciál Českého ráje pro rozvoj cestovního ruchu je velmi vysoký a rozmanitý. Z přírodních zajímavostí Českého ráje patří k nejnavštěvovanějším bezesporu skalní města, jako jsou Hruboskalské skalní město, Prachovské skály, Příhrazské skály, Suché skály, Klokočské a Betlémské skály a mnoho dalších. Krajinnými dominantami regionu jsou i některé rybníky a řeky, např. Věžický rybník a Vidlák nedaleko Trosků, u Prachovských skal se nachází Jinolické rybníky, na Branžeži jsou to zase Komárovský a Drhlenský rybník nebo při západních hranicích CHKO rybník Žabakor. Z řek jsou atraktivnější ty větší, tedy Jizera nebo Žehrovka. K dalším přírodním zajímavostem patří třeba Arboretum na Bukovině mezi Hrubou Skálou a Valdštejnem či kozákovské naleziště drahých kamenů, zejména achátů. Archeologicky nejcennější oblasti se nachází například v oblasti Klokočských skal u Turnova, Prachovských skal u Jičína nebo Údolí Plakánek u Sobotky. (AOPK ČR, 2011b)

Ke známým turistickým cílům a atraktivitám v Českém ráji patří historické a kulturní památky, jako jsou hrady a zámky. Funkci starých skalních hradišť v Českém ráji přebíraly již od 13. století nově budované skalní hrady, když prvním byla pevnostní soustava Drábské světničky, jež byla zčásti vysekána do skal. Mezi další hrady vystavěných na pískovcových blocích patří Valdštejn, založen v druhé polovině 13. století. Současnou romantickou podobu získal hrad až v 19. století. Valdštejn vystupuje nad okolní krajinu a stává se dominantou krajinné scény v blízkosti Turnova. Nedaleko ležící Hrubá Skála byl původně středověký hrad ze 14. století, dnešní podobu však získává taktéž v 19. století přestavbou, jež má evokovat gotickou architekturu. Podobně jako u hradu Valdštejn i zde dochází k maximálnímu využití krajinné scenérie. U Mnichova Hradiště se nachází skalní hrad Valečov ze 14. století, jenž ale neprošel žádnou větší přestavbou či rekonstrukcí a postupně zpustl. V severní části CHKO byl založen taktéž ve 14. století hrad Frýdštejn, jenž byl už po dvou stoletích opuštěn, a dnes je na tomto místě pouze zřícenina. V severní části CHKO leží i zřícenina skalního hradu Vranov, která byla založena na počátku husitských válek, avšak od 16. století také pustne. Svou délkou několika set metrů byl Vranov pravděpodobně největším skalním hradem v ČR. Dnešní podoba pantheonu odpovídá romantické přestavbě. Dalším skalním hradem byly Zbirohy, opět ze 14. století, jež byly ojedinělým příkladem novostavby šlechty z této doby. V Klokočských skalách se pak nachází zřícenina skalního hradu Rotštejn, jehož základy sahají do konce 13. století, avšak v 15. století byl vypálen husity a již neobnoven. Poblíž Sobotky se nachází jedinečný hrad Kost, založen také ve 14. století. Dnešní podobu získal Kost v 17. století, známá čtverhranná obytná věž s okoseným nárožím je původním pozůstatkem. Ze všech hradů v oblasti však nejdominantněji působí hrad Trosky, jež se díky svému vyvýšenému postavení nad okolní krajinu stal symbolem Českého ráje. Hrad vznikl na dvou čedičových sucích, na rozdíl od všech předchozích hradů tedy nevznikl na pískovcovém podkladu, ve 14. století. V dalším století byly ještě přistavěny dvě obytné věže, známé jako Panna a Baba. Ačkoliv nebyl hrad nikdy dobyt, sídlo panství zde nesídlí už od 15. století. (RUBÍN, 2006; AOPK ČR, 2011b)

Nedaleko hradu Kost byl postaven v 17. století zámek Humprecht. Tento původně lovecký zámek s typickým eliptickým půdorysem je dnes také jedním ze symbolů Českého ráje. K dalším navštěvovaným zámkům oblasti patří Hrubý Rohozec, jenž se nachází v těsné blízkosti města Turnova, či zámek Mnichovo Hradiště. Turisticky zajímavá jsou i některá historická centra měst jako Jičín, Turnov, Železný Brod, Sobotka či Mnichovo Hradiště. (AOPK ČR, 2011b)

3.1.10 Vyhlášení CHKO Český ráj

Současně však existují v Českém ráji omezující faktory, které snižují reálný využitelný potenciál území pro rozvoj cestovního ruchu. K těmto limitním faktorům patří zejména vyhlášení CHKO Český ráj a jeho ochrana přírody a krajiny. CHKO Český ráj byla vyhlášena ve dne 1. března 1955 Výnosem Ministerstva kultury Československé republiky č. 70261/1954 jako první chráněné krajinné území v ČSR a rozšířena byla Nařízením vlády ČR č. 508/2002 Sb. dne 14. října 2002 podle § 25 odst. 3 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Nařízení bylo publikováno ve Sbírce zákonů dne 5. prosince 2002. Sídlem CHKO Český ráj je Turnov. Původní CHKO Český ráj byla vyhlášena na 92,53 km² v jižní části Českého ráje a po jejím rozšíření o severní a východní část a oblast okolo Komárovského rybníka došlo téměř ke zdvojnásobení, na rozlohu 181,52 km². Oblast je tedy územně nespojitá, což je způsobeno nevratným narušením krajinného rázu a přírodních hodnot nevhodnou urbanizací, intenzivní zemědělskou velkovýrobou a navrhovanými silničními koridory. Rozdělení území do tří částí je výsledek kompromisního jednání mezi požadavky obcí, ministerstva dopravy a dalších. (AOPK ČR, 2011b; CITADELLA, 2011)

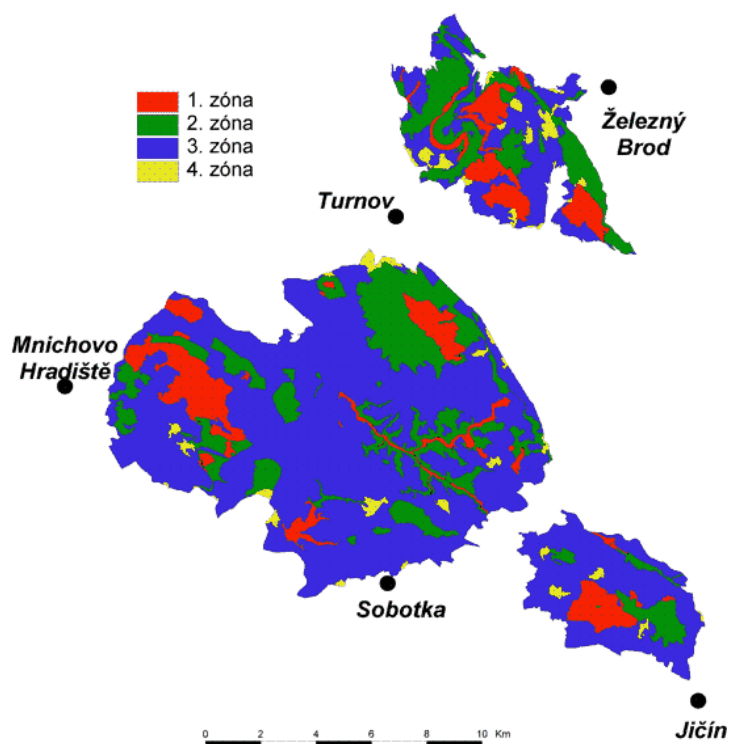
Kvůli významným geologickým hodnotám, tzv. geotopům, bylo území Českého ráje dne 25. října 2005 zařazeno do sítě evropských geoparků UNESCO, čímž se stalo prvním geoparkem v „nových“ zemích Evropské unie, tedy mimo území evropské „patnáctky“. Geopark Český ráj se nachází na podstatně větší ploše než samotná chráněná krajinná oblast, rozprostírá se na západě od Mnichova Hradiště po Novou Paku na východě a na jihu od Jičína po Bozkovské dolomitové jeskyně na severu. (GEOPARK ČESKÝ RÁJ, 2006)

Důvodem k vyhlášení chráněné krajinné oblasti a jeho hlavním posláním je zejména ochrana geomorfologických hodnot, zachování typického vzhledu a členitosti krajiny a udržení celkové biologické rozmanitosti. K nejdůležitějším posláním patří uchování a obnova jejího přírodního prostředí, jako je pískovcový reliéf, skalní města, přirozené lesní ekosystémy, trvalé travní porosty, rybníky atd., a zachování charakteru krajiny za současného rozvíjení ekologicky optimálního systému využívání krajiny a jejích přírodních zdrojů. (AOPK ČR, 2011b)

3.1.11 Ochrana přírody a krajiny CHKO Český ráj

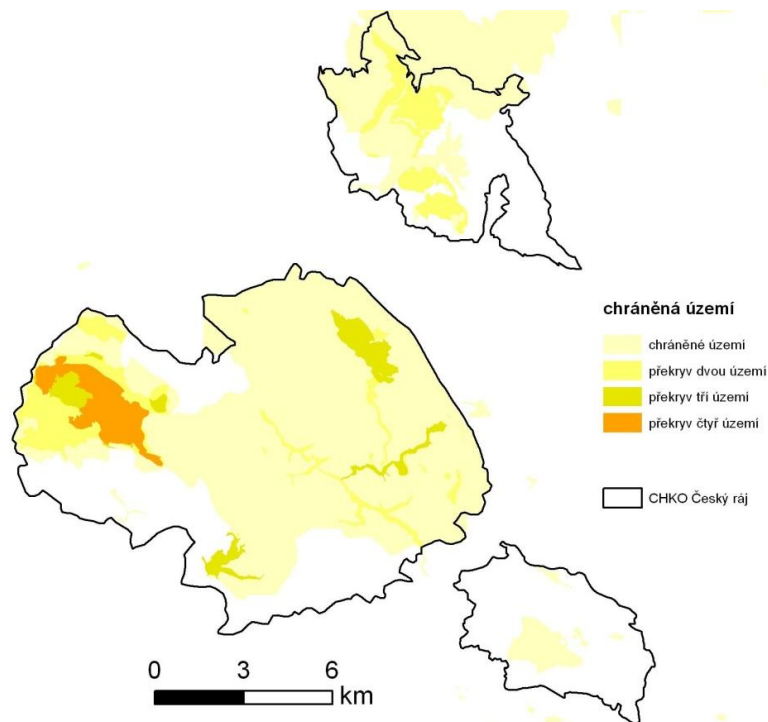
Ochrana přírody a krajiny značným způsobem omezuje využívání potenciálu krajiny pro účely cestovního ruchu. Plán péče CHKO Český ráj byl schválený v roce 2004 s platností do roku 2013. Zonace CHKO byla schválena vyhláškou MŽP č. 488/2004 Sb., platná je od 1. ledna 2005. Území CHKO se člení do čtyř zón podle stupně ochrany přírody a také podle omezení lidských zásahů do přírodního prostředí, přičemž do I. zóny se zařazuje území s nejvýznamnějšími

přírodními hodnotami, zejména přirozené nebo málo pozmeněné ekosystémy a další mimořádně hodnotná území, např. ÚSES, a nejnižší možnou mírou lidských zásahů. Druhá zóna ochrany zahrnuje území hospodářsky využívaných lesních a zemědělských ekosystémů se zachovanými přírodními hodnotami, jež slouží k postupnému zvyšování druhové a prostorové rozmanitosti ekosystémů. Území spadající do třetí zóny jsou především člověkem značně pozmeněné ekosystémy, intenzivně využívané lesní a zemědělské pozemky či nesouvisle zastavěná území sídel a do poslední čtvrté zóny zařazujeme souvisle zastavěná území sídel, člověkem poškozené části přírody nebo obdělávanou zemědělskou půdu. První zóna pokrývá 12,1 % rozlohy území CHKO a většinou se překrývá s maloplošnými zvláště chráněnými územími. Druhá zóna je na 19,7 % rozlohy CHKO, je tvořena převážně lesními porosty, třetí zóna má rozlohu 64,7 % území a čtvrtá zóna má vůbec nejmenší rozlohu, pouze 3,5 %. (AOPK ČR, 2011b; SBÍRKA ZÁKONŮ, 2002)

Obr. 19: Zonace CHKO Český ráj (2011)

Zdroj: AOPK ČR (2011b): *Správa CHKO Český ráj*. [online]. c2011, [cit. 2011-02-15]. URL: www.ceskyraj.ochranaprirody.cz/

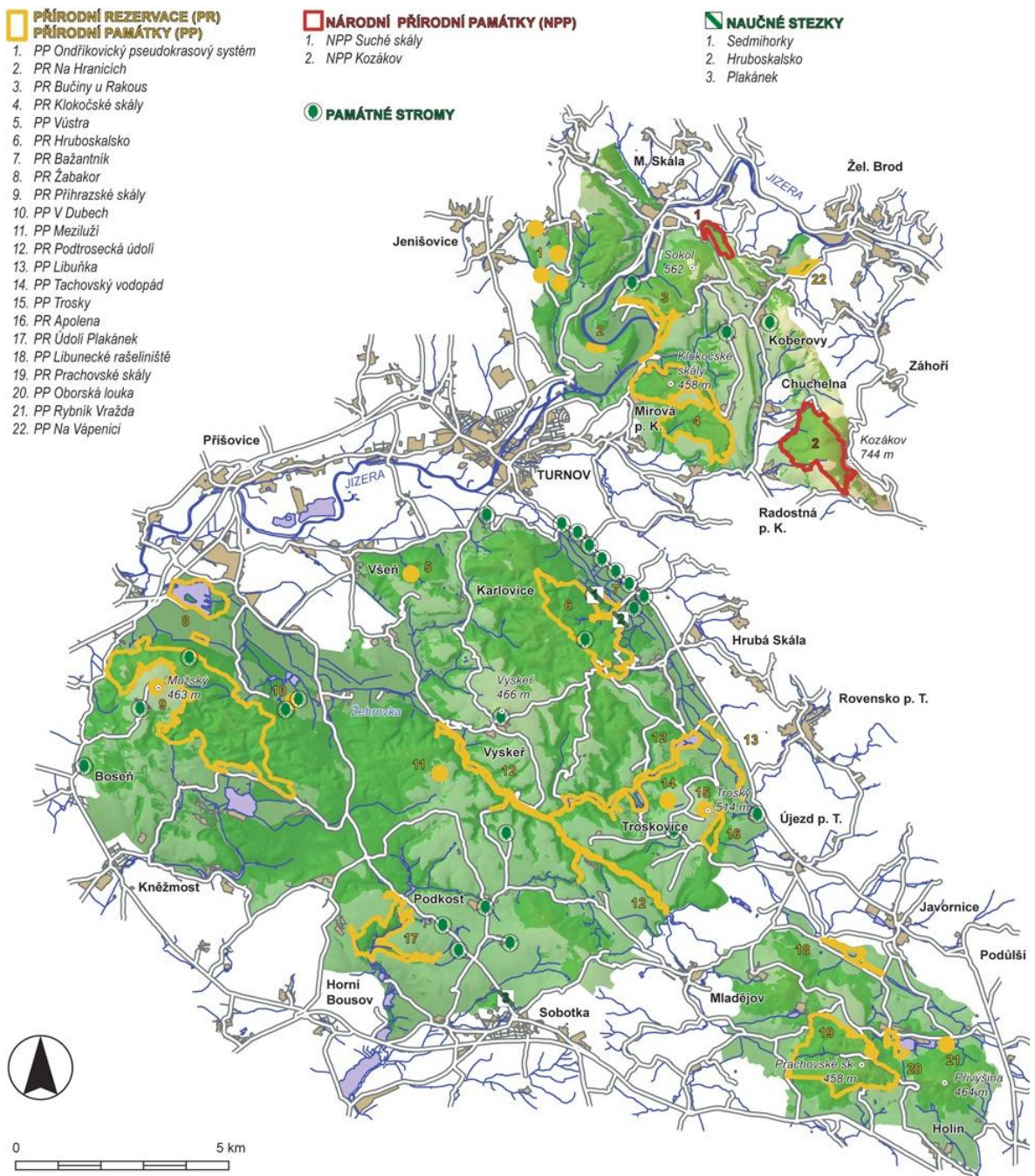
Obr. 20: Chráněná území v CHKO Český ráj (2011)

Zdroj: data CENIA; vlastní zpracování

Uvnitř území CHKO Český ráj se nachází i několik desítek menších maloplošných zvláště chráněných území, jež jsou dalším předmětem ochrany, a to z jakéhokoli důvodu, jako jsou dvě národní přírodní památky, jedenáct přírodních rezervací a jedenáct přírodních památek, ÚSES, Natura 2000, CHOPAV, určitá přírodní stanoviště či několik památných stromů. Důvod ochrany je různorodý, avšak nejčastěji se jedná o ochranu biotopů, ohrožených druhů rostlin a živočichů a jejich stanovišť. Z mapy je zřejmé, které oblasti CHKO Český ráj jsou nejchráněnější. Nejvíce se ochranná území překrývají v oblasti Příhrazských skal a dále na Hruboskalsku nebo v Podtroseckých údolích. Toto překrývání je jen důkazem, že tyto oblasti jsou v první zóně CHKO Český ráj. (CENIA, 2011)

Na území CHKO Český ráj o celkové rozloze 181,52 km² se nachází několik maloplošných zvláště chráněných území. Jedná se o 2 národní přírodní památky s rozlohou 187 ha a rozlohou ochranného pásma 52 ha, 11 přírodních památek o rozloze 64 ha a rozlohou ochranného pásma 105 ha, 11 přírodních rezervací na ploše 1 611 ha a rozlohou ochranného pásma 477 ha či dvaadvacet druhů památných stromů, jejichž počet se blíží osmi stům. (AOPK ČR, 2011b)

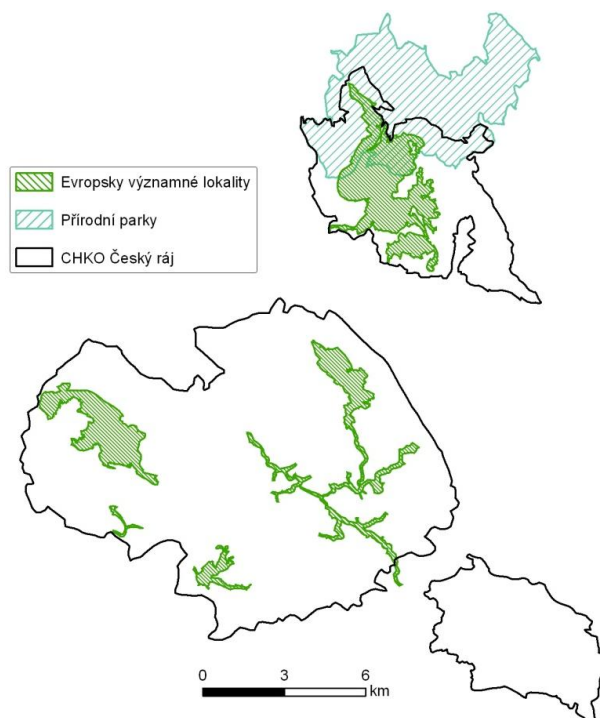

Obr. 21: Zvláště chráněná území uvnitř CHKO Český ráj (2011)

Zdroj: CITTADELLA (2011): *Chráněná krajinná oblast Český ráj*. [online]. c2011, [cit. 2011-01-31]. URL: http://www.cittadella.cz/euoparc/index.php?p=index&site=CHKO_cesky_raj_cz/

Nejcennější území z hlediska fauny a flóry, jako jsou Příhrazské skály, Drhleny, Údolí Plakánek, Podtrosecká údolí včetně údolí Žehrovky, Průlom Jizery u Rakous, byla v roce 2004 začleněna do soustavy NATURA 2000 jako evropsky významné lokality k ochraně tří rostlinných a pěti živočišných druhů. Většina evropsky významných lokalit v rámci systému NATURA 2000 na území CHKO Český ráj má více předmětů ochrany, jeden důvod ochrany mají lokality na jihozápadě, které jsou ochraňovány kvůli rostlinám a živočichům, a všechny EVL v severní části

jsou pak chráněny jako přírodní stanoviště. V oblasti kolem Maloskalska je zároveň vyhlášen přírodní park. (CENIA, 2011)

Obr. 22: NATURA 2000 a přírodní parky na území CHKO Český ráj (2011)

Zdroj: data CENIA; vlastní zpracování

3.2 Prostorová organizace potenciálu cestovního ruchu

Potenciál krajiny pro cestovní ruch rozdělujeme na přírodní potenciál a na potenciál antropogenní, tedy vytvořený člověkem. Vyjádřit či vypočítat předpoklad krajiny pro CR je složité, avšak zásadní vliv mají rozloha území a jeho citlivost na zásahy návštěvníků, podporované formy CR a počet návštěvníků i jejich rozložení během roku. Hodnota předpokladů CR krajiny se snižuje nejvíce v období, kdy počet návštěvníků překročí kritickou hodnotu únosnosti krajiny. (MARIOT, 1983)

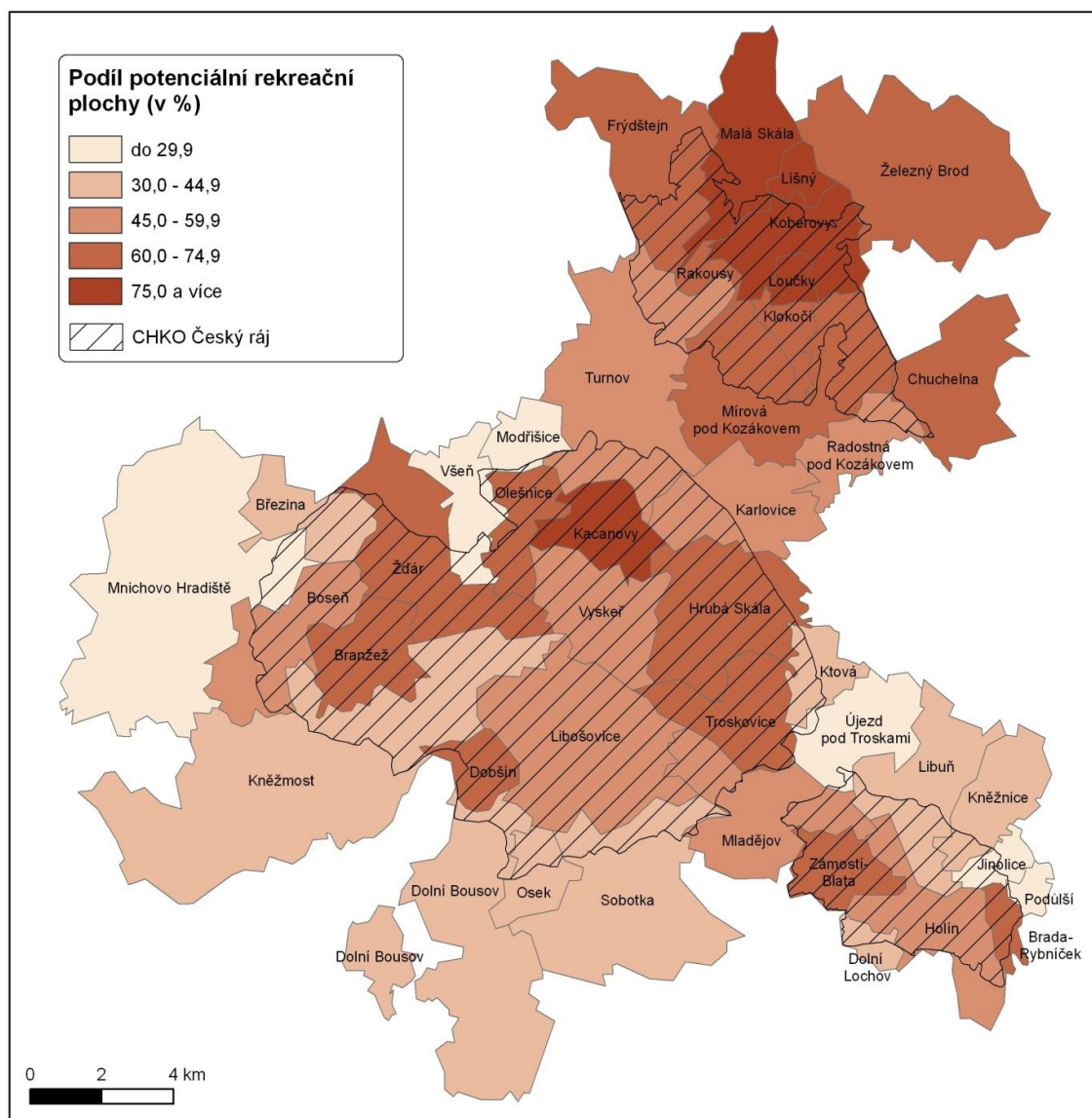
3.2.1 Prostorová organizace přírodního potenciálu

Prostorovou diferenciaci přírodního potenciálu v Českém ráji lze vyjádřit pomocí rekreačního potenciálu, který nejvíce podmiňuje uspořádání krajinných složek a ekosystémů. Mezi významné složky krajiny, které podstatnou měrou zvyšují rekreační potenciál a atraktivitu území, patří hlavně les či zvláště chráněná území, která soustřeďují nejcennější přírodní a estetické hodnoty naší krajiny. Lesy jsou využívány pro rekreaci, rekreační sporty nebo pro různé formy

turismu a CR obecně. K dalším důležitým prvkům, zvyšujícím atraktivitu krajiny, patří vodní plochy a mokřady - ať už se jedná o přirozené vodní plochy, jako jsou jezera, tůně, slepá ramena, mokřady, rašeliniště, rašeliništní jezírka, vrchoviště apod., nebo umělé, například rybníky, nádrže nebo jiné vodní plochy vybudované lidmi. Pro atraktivnost oblasti je důležitý i stupeň rozčlenění krajiny v závislosti na množství, velikosti a hustotě krajinných prvku, jež se svým vzhledem nápadně liší od svého okolí, a jejich rozmanitosti, izolovanosti a propojenosti. V tomto případě mluvíme například o lesíku, rybníku v polích nebo loučce v lese. (DOLEŽAL et al., 2000)

Potenciální rekreační plochy analyzují a hodnotí přírodní předpoklady pro rozvoj CR v obci či regionu z pohledu jejich skutečného turisticko-rekreačního využití. Přírodní potenciál je rozhodujícím lokalizačním faktorem většiny aktivit CR a rekreace a zároveň také určuje základní funkčně-prostorové dimenze či diferenciaci v rekreačním využití území. PRP generalizují syntetickým a přehledným způsobem vliv celkových přírodních podmínek, tedy reliéfu, klimatu, hydrologických i biografických poměrů, na území a podávají informace o souhrnném přírodním potenciálu území pro CR a rekreaci. Ukazatel PRP vzniká součtem ploch rekreačně využitelných v katastrálních územích jednotlivých obcí ČR, který je poté vydělen celkovou rozlohou obce. Za rekreačně využitelné plochy jsou v ČR považovány lesní půdy, louky a pastviny, zahrady, sady a vodní plochy, ať už tekoucí, či stojaté. (VYSTOUPIL, 2006)

Obce s nižším podílem PRP na území CHKO Český ráj jsou většinou zemědělsky intenzivně využívané či málo zalesněné a pro CR a rekreaci mají méně vhodné přírodní podmínky. Mezi takové obce patří například Podůlší, Újezd pod Troskami nebo Jinolice. Naopak obce s vysokým podílem PRP na svém území, jež se nacházejí zejména v severní části CHKO, jsou převážně zalesněny a bez větších zemědělských ploch; k takovým obcím patří Kacanovy, Líšný či Loučky. Z kartogramu znázorňující PRP v Českém ráji lze vidět i souvislost PRP s nadmořskou výškou v oblasti, neboť území na jihu a na západě má převážně nižší nadmořskou výšku, naopak severní oblast se nachází výše. Se stoupající nadmořskou výškou v Českém ráji tedy stoupá i podíl potenciální rekreační plochy a tím i přírodní potenciál pro rozvoj CR a rekreace. Nadprůměrný podíl PRP mají i všechna pískovcová skalní města oblasti. PRP se v Českém ráji poměrně stabilizovaly a jejich změny jsou jen minimální. Celkový podíl potenciálně rekreačních ploch na území obcí CHKO Český ráj je téměř 52 procent.

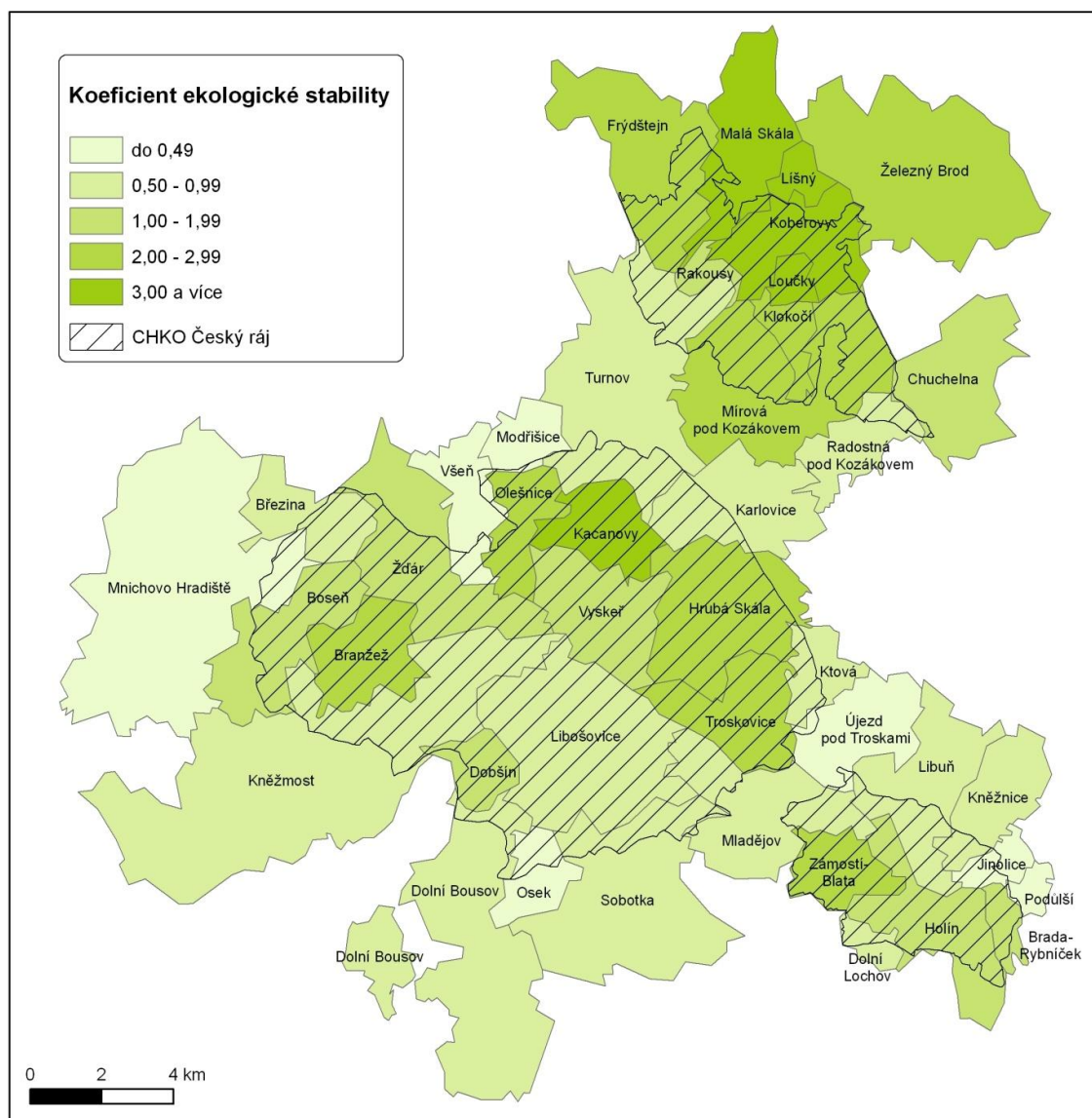

Obr. 23: Podíl potenciální rekreační plochy na území CHKO Český ráj (2010)

Zdroj: ČSÚ (2011): *ČSÚ a územně analytické podklady za obce ČR*. [online]. c2011, [cit. 2011-03-20]. URL: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/csu_a_uzemne_analyticke_podklady_za_obce_ceske_republiky/; vlastní zpracování

Podobným ukazatelem, který, stejně jako předchozí potenciální rekreační plochy, analyzuje podíl ploch příznivých k životnímu prostředí, je koeficient ekologické stability (KES). Ten se počítá jako podíl mezi ekologicky příznivými plochami a nepříznivými plochami. K příznivým řadíme chmelnice, vinice, zahrady, ovocné sady, trvalé travní porosty, lesní půdu a vodní plochy a k těm nepříznivým pak ornou půdu, zastavěné plochy a ostatní plochy. Zdrojem dat o plochách v obcích je ČSÚ. (ČSÚ, 2011c)

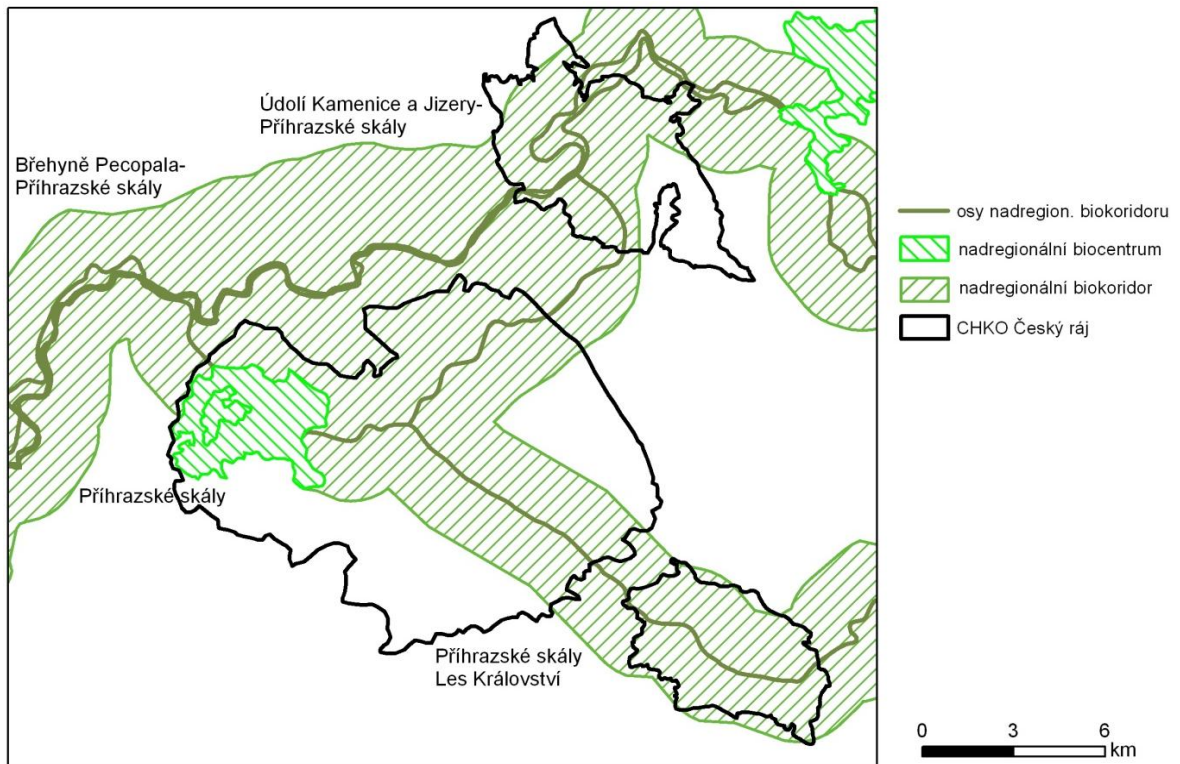
Výsledky KES jsou téměř shodné s PRP a tudíž nebudou na tomto místě dále komentovány. Celkový KES na území obcí CHKO Český ráj je 1,07.

Obr. 24: Koeficient ekologické stability v obcích na území CHKO Český ráj (2010)

Zdroj: ČSÚ (2011): *ČSÚ a územně analytické podklady za obce ČR*. [online]. c2011, [cit. 2011-03-20]. URL: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/csu_a_uzemne_analyticke_podklady_za_obce_ceske_republiky/; vlastní zpracování

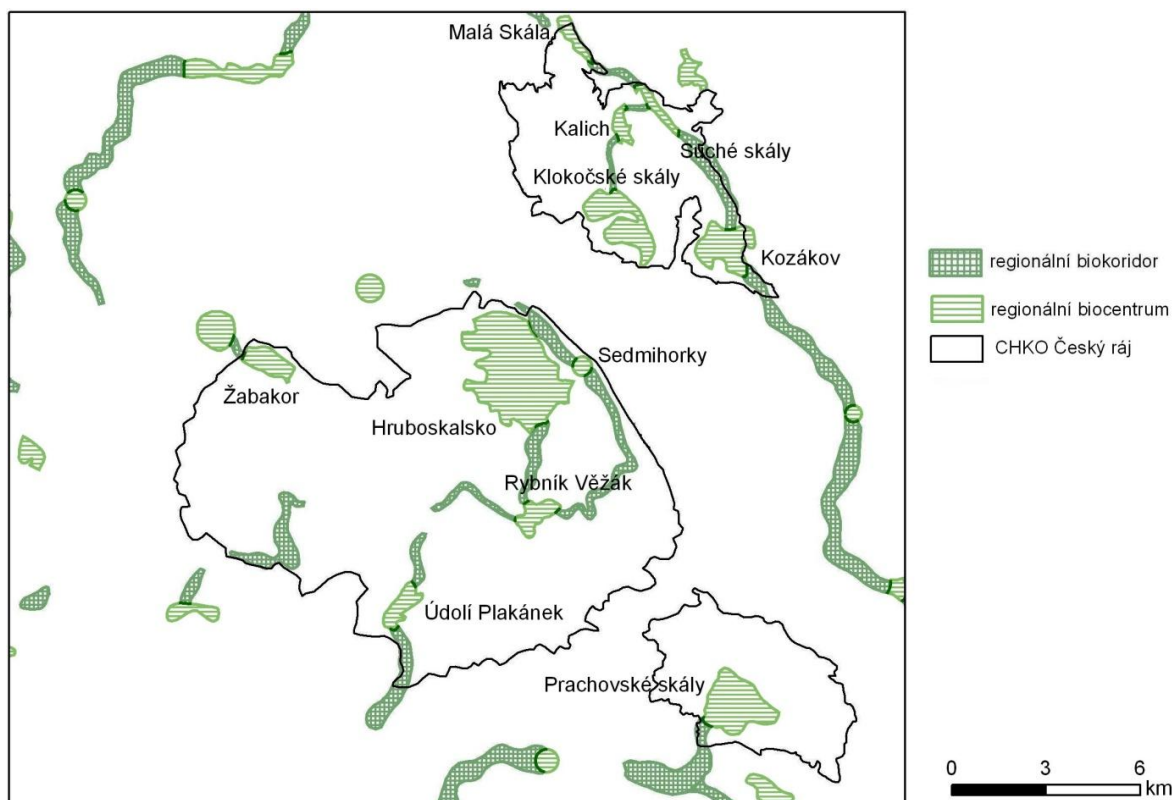
Významným přírodním potenciálem v krajině je územní systém ekologické stability. Na území Českého ráje se nachází několik nadregionálních biokoridorů, přičemž většina z nich prochází jediným nadregionálním biocentrem v oblasti, Příhrazskými skálami. Nadregionální biokoridory překrývají téměř celou východní i severní část CHKO.

Obr. 25: Nadregionální ÚSES na území CHKO Český ráj (2011)

Zdroj: data CENIA; vlastní zpracování

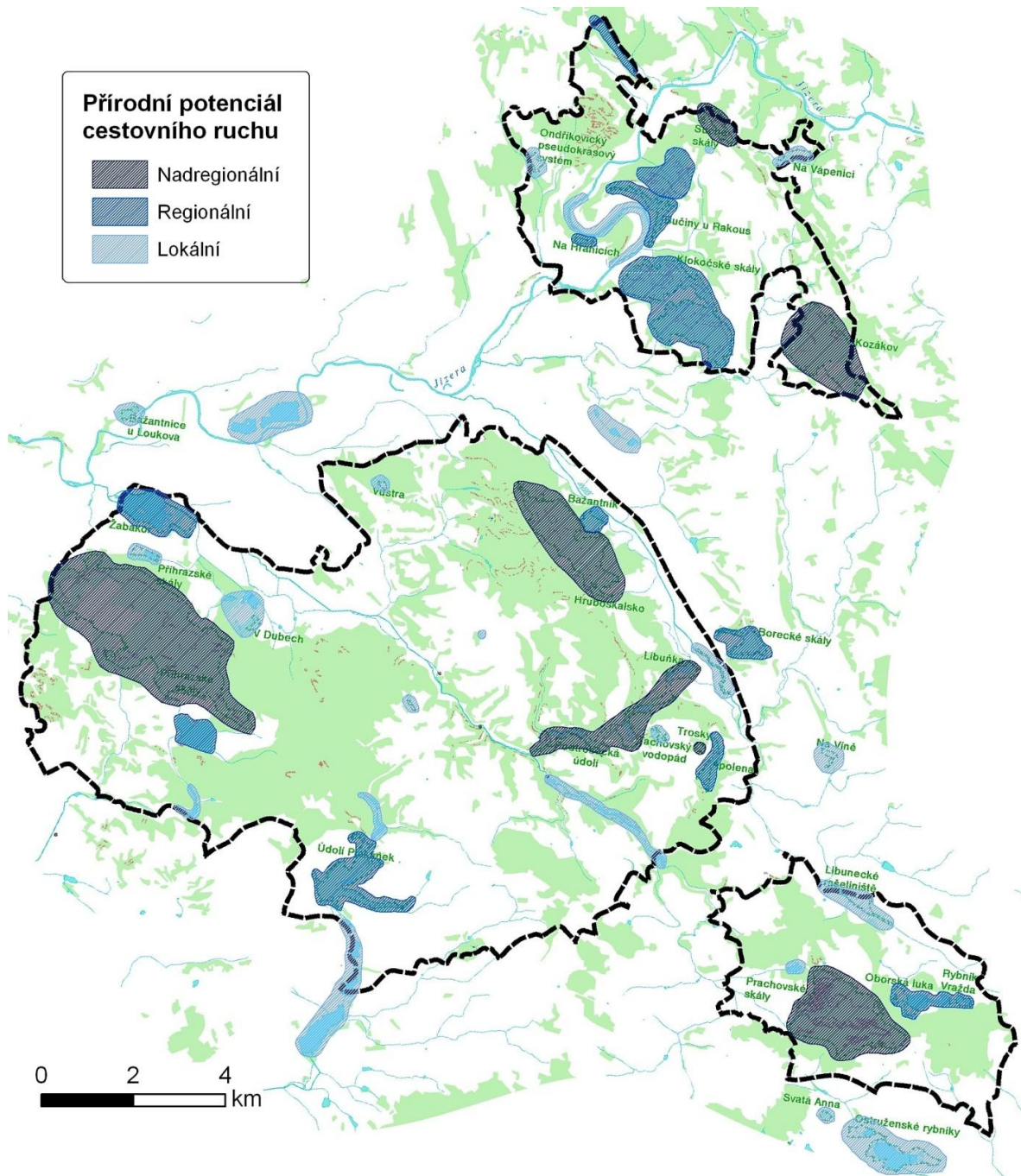
Síť nadregionálního ÚSES doplňují i prvky regionálního významu, kterými jsou regionální biocentra a biokoridory. Dohromady se jich v regionu nachází několik desítek. K největším biocentrům v Českém ráji obecně patří skalní města, ať už jsou to „nadregionální“ Příhrazské skály, nebo „regionální“ Hruboskalsko, Prachovské skály, Klokočské skály či Suché skály. Biokoridory pak nejčastěji propojují jednotlivá biocentra podél vodních toků nebo údolí.

Obr. 26: Regionální ÚSES na území CHKO Český ráj (2011)

Zdroj: data CENIA; vlastní zpracování

Prostorová organizace přírodního potenciálu CR na území Českého ráje znázorňuje rozmístění zvláště chráněných území, biocenter a biokoridorů, významných vodních ploch či jiných přírodně cenných lokalit. Z mapy si lze všimnout, že s významností potenciálu roste i jeho velikost. Nadregionální přírodní potenciál představují zejména skalní města. Regionální přírodní potenciál CR tvoří některé přírodní rezervace a nejvýznamnější vodní plochy v regionu. Lokální přírodní potenciál je tvořen přírodními památkami či vodními toky a plochami.

Obr. 27: Prostorová organizace přírodního potenciálu CR v CHKO Český ráj (2011)

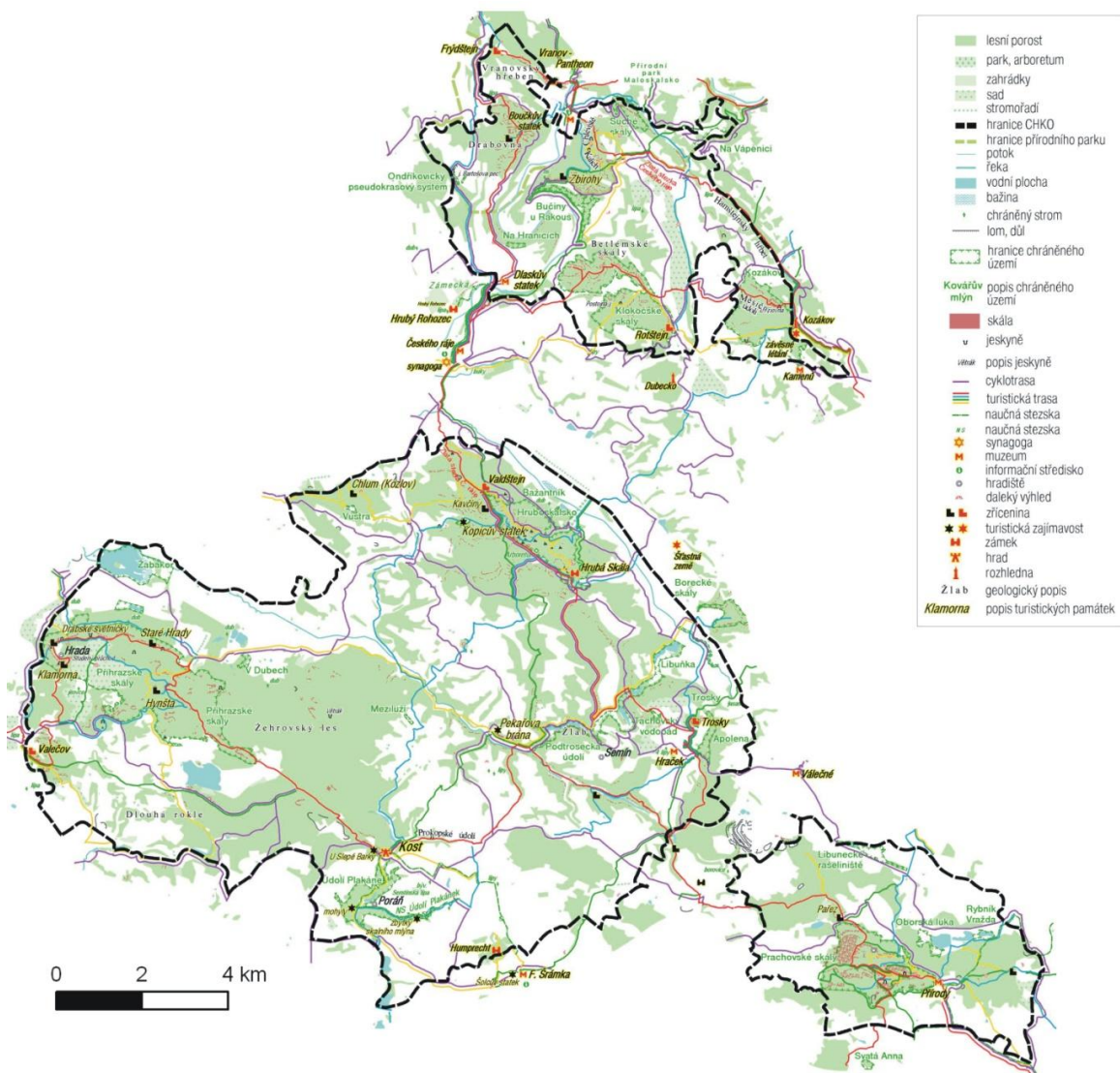
Zdroj: podklad SHOCart; vlastní zpracování

3.2.2 Prostorová organizace kulturně-historického potenciálu

Prostorovou organizaci kulturně-historického potenciálu území Českého ráje dokládá nadprůměrně hustá síť turistických tras a cyklotras, která propojuje turistické památky v regionu napříč celým územím. V CHKO se nachází okolo 400 km turistických tras a 250 km cyklostezek, což je enormní zatížení území, protože na 1 km² rozlohy CHKO připadá cca 3,6 km turistických stezek

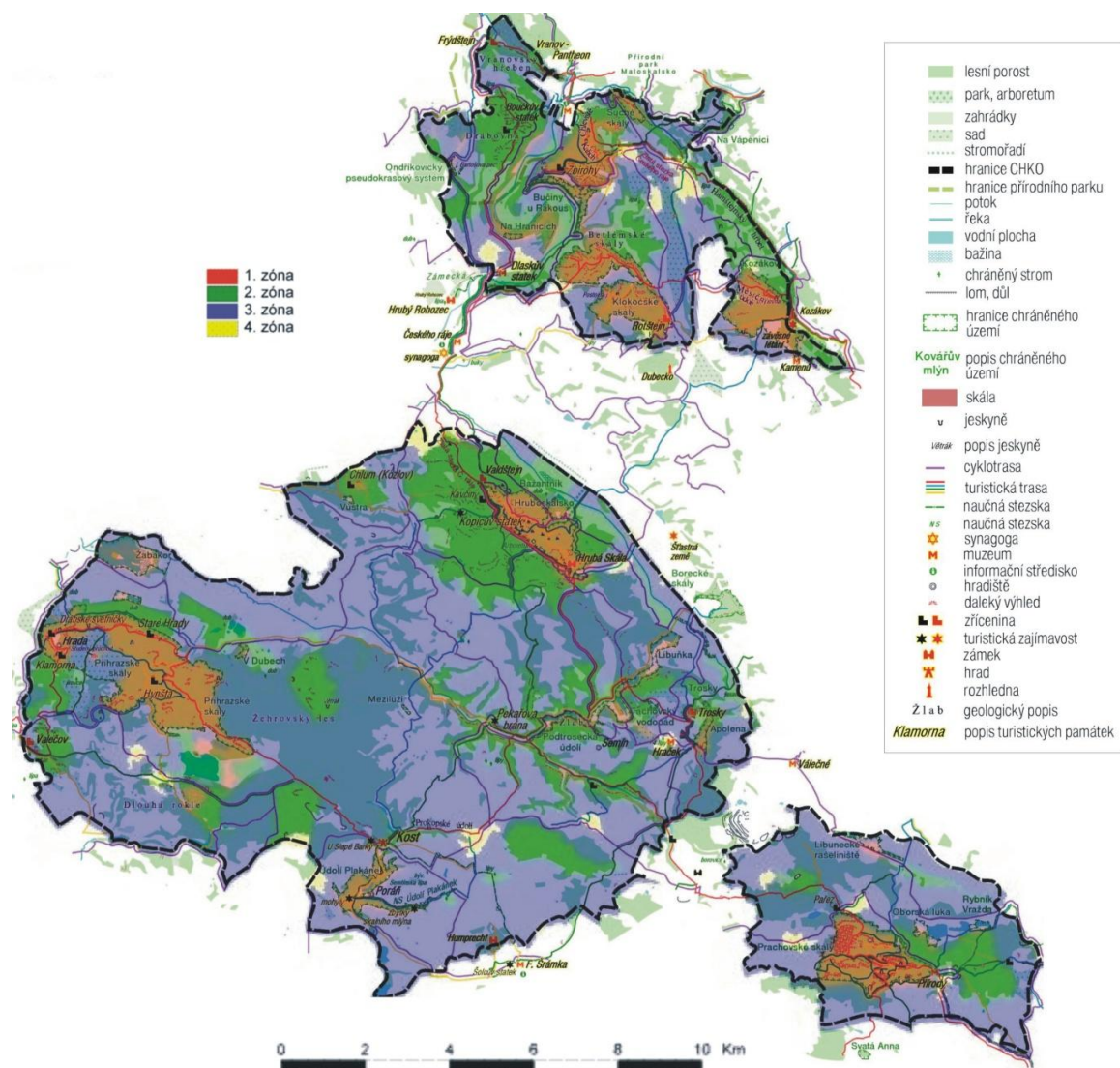

Obr. 29: Chráněná území, turistické atraktivity, trasy a cyklotrasy na území CHKO Český ráj (2011)

Zdroj: podklad SHOCart; vlastní zpracování

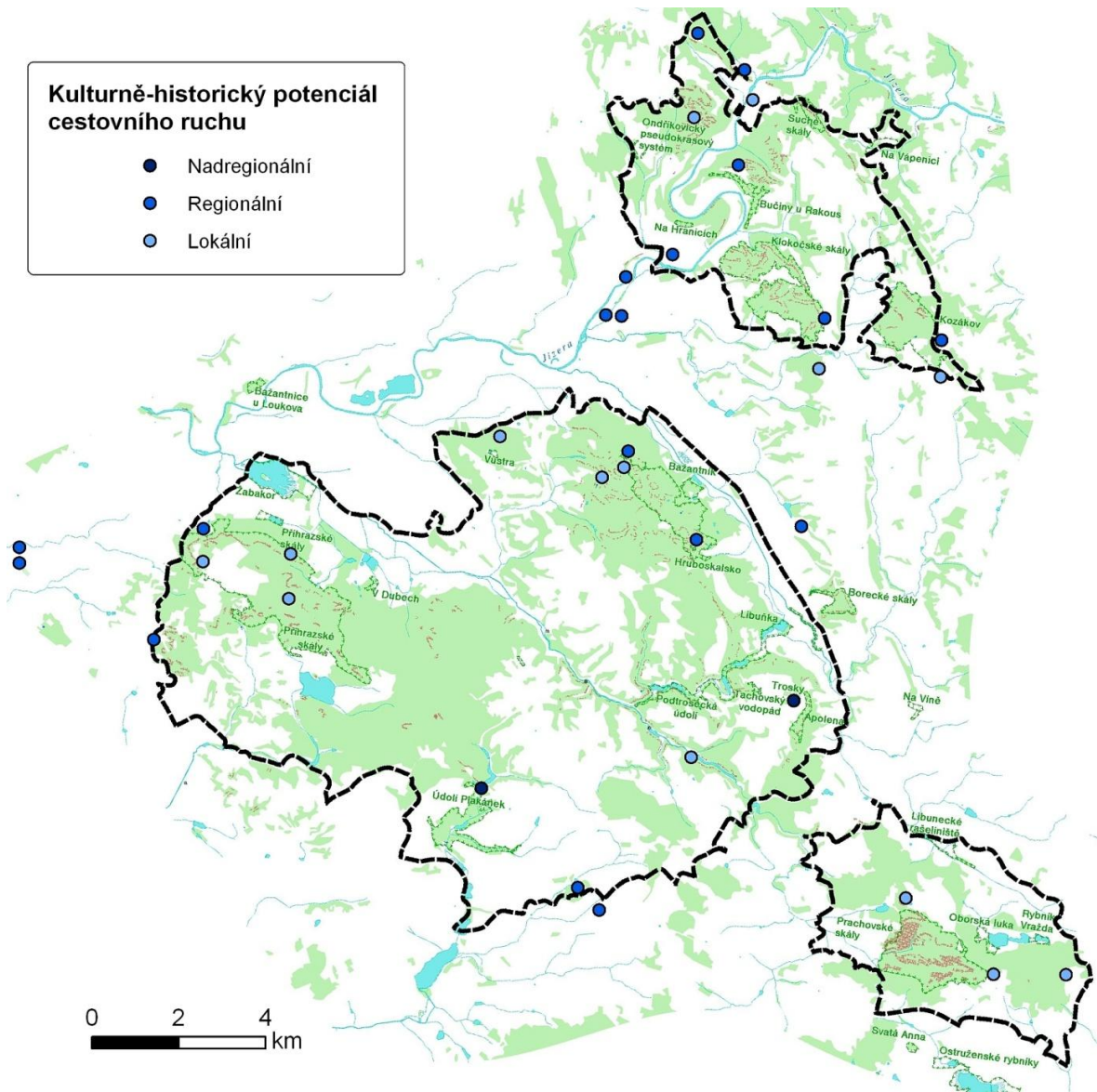
Pokud promítneme turistické zatížení formou turistických tras, cyklotras a turistických památek na území CHKO na jeho odstupňovanou zónaci ochrany přírody, zjistíme, že oblasti první a druhé zóny CHKO jsou zároveň oblastmi s největší hustotou tras a tím pádem i nejvyšší intenzitou turistického zatížení. V nejchráněnějších oblastech regionu se nachází většina turistických atraktivit, například Příhrazské skály, Údolí Plakánek nebo Prachovské skály. Z kapitoly o vlivech CR na okolní prostředí je zřejmé, že takováto forma CR je dlouhodobě neudržitelná, neboť nejcennější přírodní oblasti se nedokážou s takovým náporům návštěvníků vyrovnat bez následků.

Obr. 30: Syntéza zonace CHKO, chráněných území a turistických atraktivit, tras a cyklotras na území CHKO Český ráj (2011)

Zdroj: podklad SHOCart, AOPK ČR (2011b): *Správa CHKO Český ráj*. [online]. c2011, [cit. 2011-02-15]. URL: www.ceskyraj.ochranaprirody.cz/; vlastní zpracování

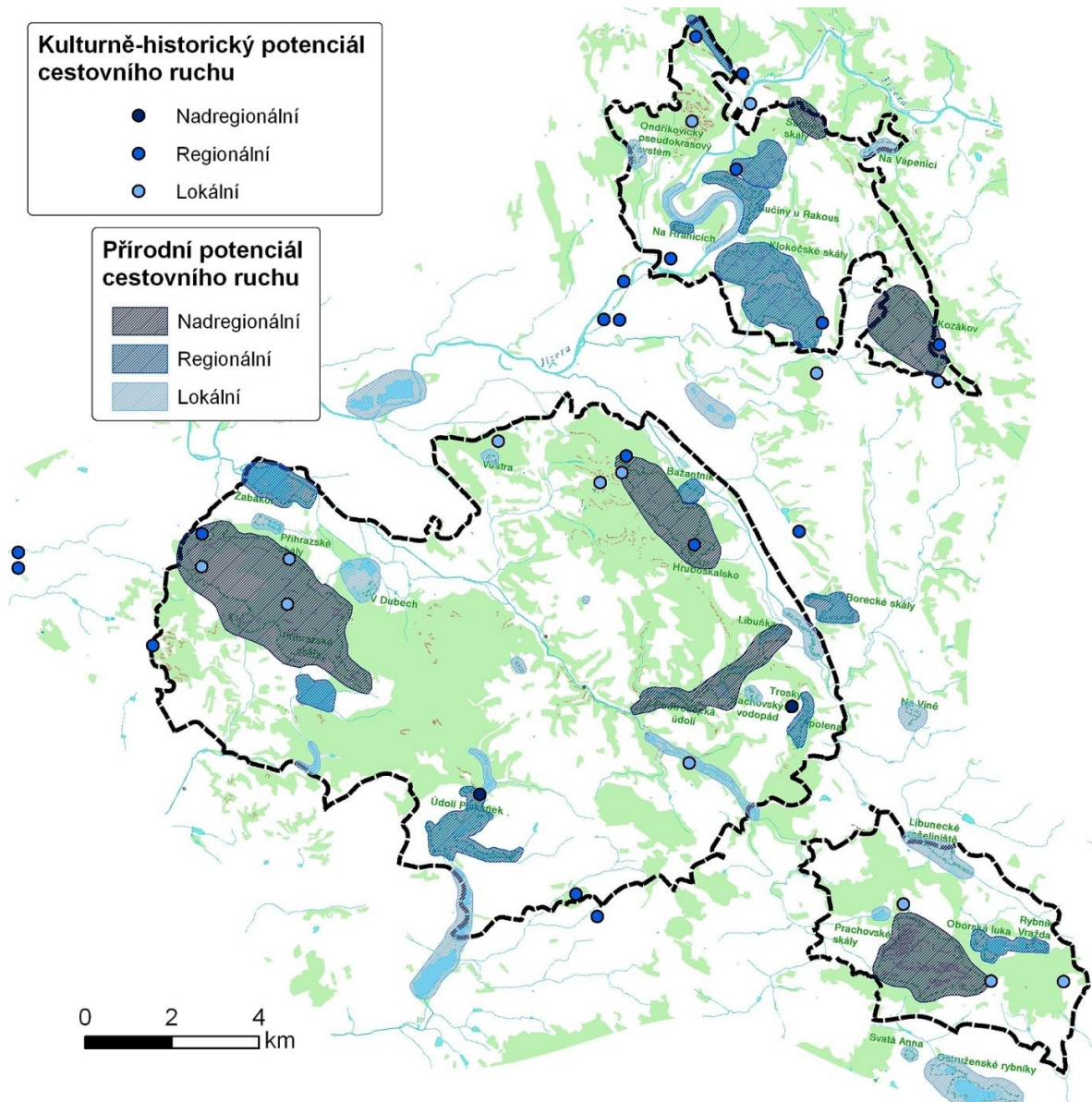
Kulturně-historický potenciál CR na území Českého ráje zahrnuje hrady, zámky, zříceniny, tvrze, rozhledny, muzea, městské památkové zóny, areály pro trávení volného času a další turistické atraktivity vytvořené člověkem. Stejně jako u přírodního potenciálu i u kulturně-historického je nejvyšší koncentrace památek na Maloskalsku, Turnovsku, Hruboskalsku, v Příhrázských skalách, Sobotecku či kolem Kozákova.

Obr. 31: Kulturně-historický potenciál CR v CHKO Český ráj (2011)

Zdroj: podklad SHOCart; vlastní zpracování

Dílčí syntézou kulturně-historického a přírodního potenciálu cestovního ruchu v Českém ráji získáme mapu zobrazující celkový potenciál cestovního ruchu v oblasti.

Obr. 32: Prostorová organizace potenciálu CR v CHKO Český ráj (2011)

Zdroj: podklad SHOCart; vlastní zpracování

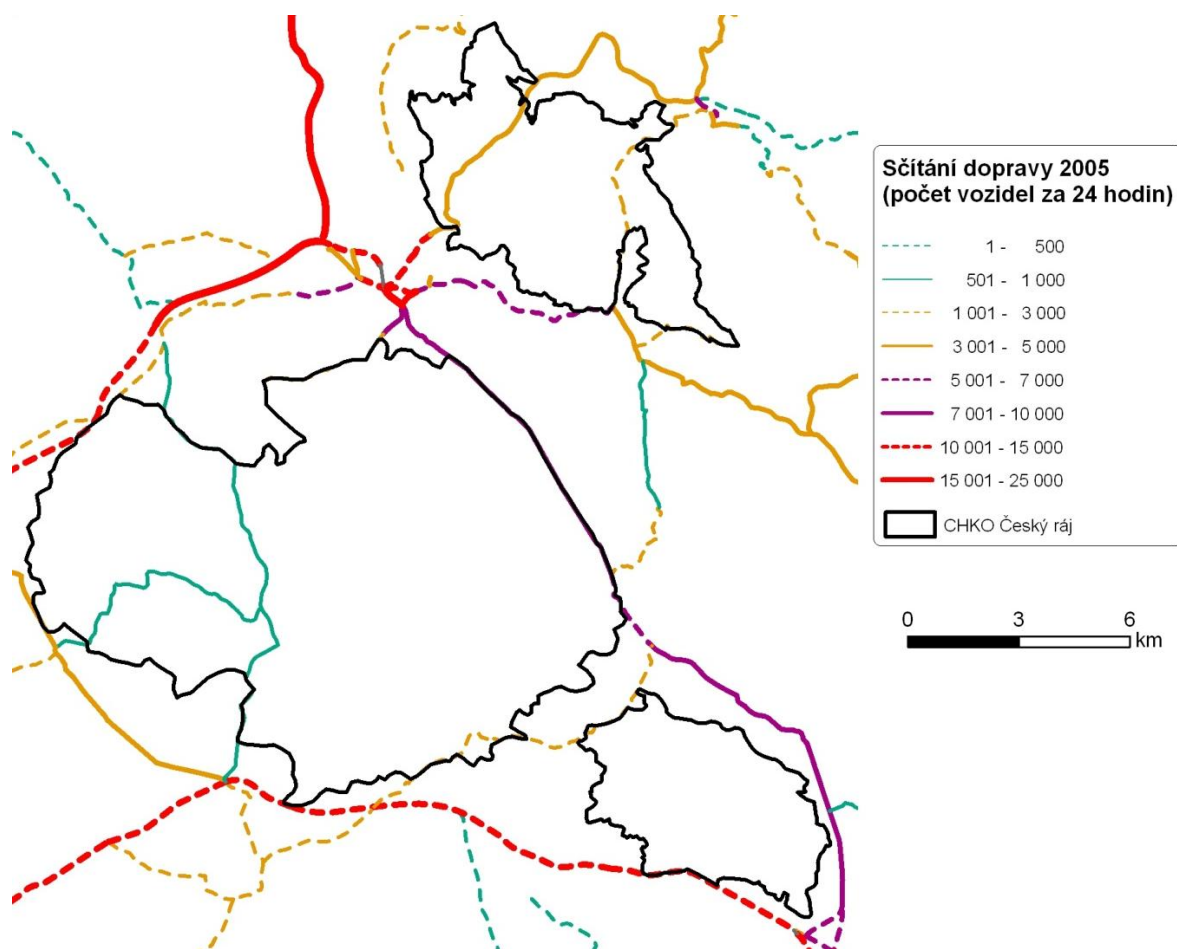
4 Prostorová organizace intenzity cestovního ruchu

4.1 Hodnocení současného stavu cestovního ruchu v CHKO Český ráj

Z prostorového rozmístění přírodního potenciálu CR v Českém ráji vycházejí oblasti s nejvyšší koncentrací návštěvníků a turistů, což se projevuje i vyšší intenzitou zatížení území.

4.1.1 Intenzita zatížení cestovním ruchem v CHKO Český ráj

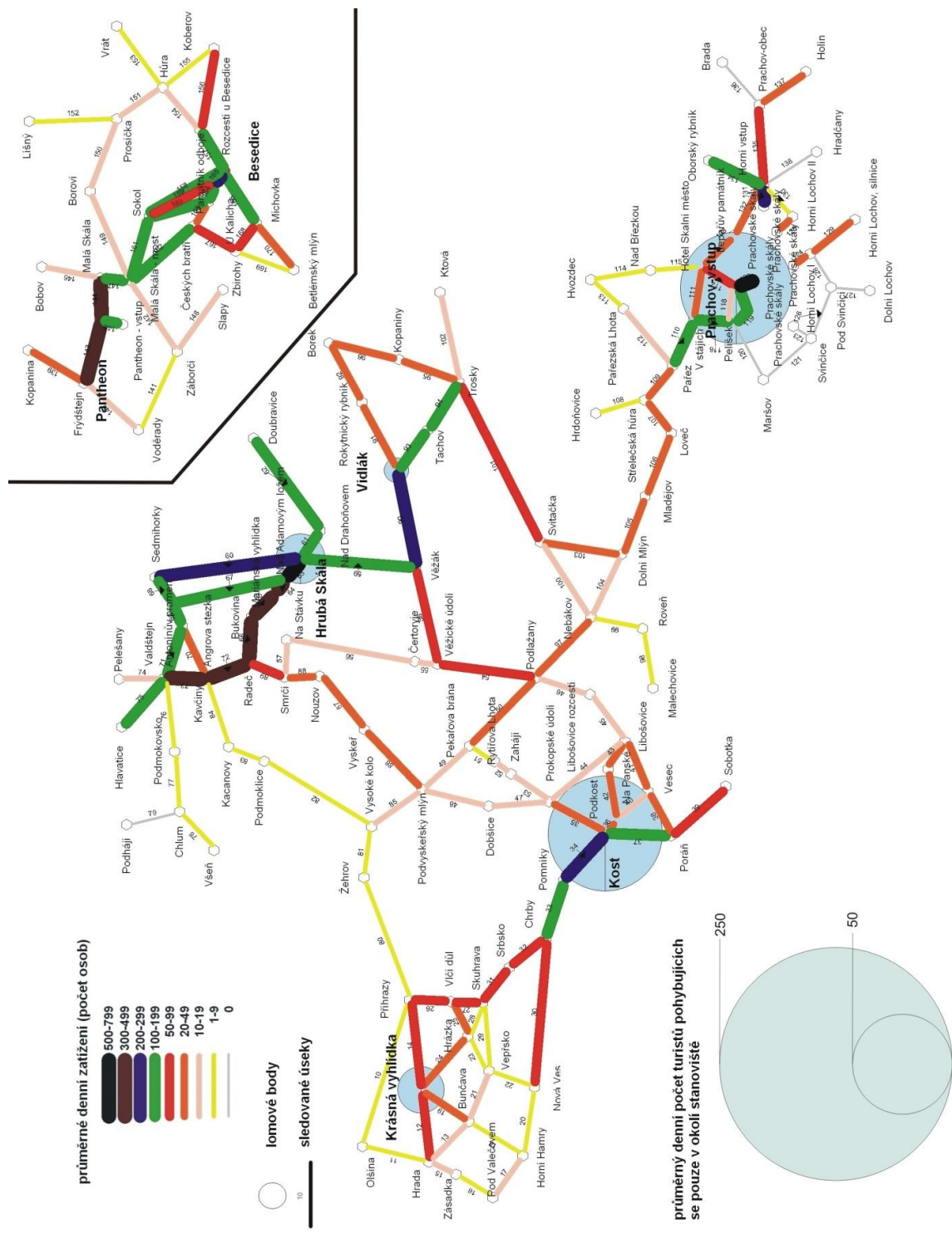
S celkovým zatížením území souvisí i zatížení silničních komunikací na území Českého ráje. Podle sčítání dopravy, které proběhlo v roce 2005, je počet vozidel za 24 hodin v oblasti Českého ráje nejvyšší u jeho západních hranic, kde se jedná o úseky R35 z Turnova do Liberce a R10 z Turnova do Příšovic - denně více než 15 tisíc vozidel. Dále patří k nejvytíženějším silničním úsekům R10 z Příšovic na Mladou Boleslav, silnice první třídy číslo 16 z Mladé Boleslavi do Jičína či R35 z Jičína do Turnova. Lze si tedy všimnout, že jižní a východní část Českého ráje je „sevřena“ v pomyslném trojúhelníku těchto velmi frekventovaných silnic regionu. Nejrušnější silnicí vedoucí přímo přes území CHKO je R10 z Turnova do Železného Brodu, avšak počet vozidel denně zde nepřesáhne 5 tisíc.

Obr. 33: Vytíženost silničních úseků v oblasti CHKO Českého ráje (2005)

Zdroj: data CENIA; vlastní zpracování

Intenzitu turistického zatížení v nejcennějších částech Českého ráje dokazuje také schéma zatížení turistických a cyklistických tras v nejrůšnější letní sezóně. Ze schématu lze dobře identifikovat, že struktura zatížení jednotlivých úseků je ovlivněna atraktivitou území a jeho dostupností. Na Maloskalsku je to oblast od Pantheonu po Besedice, v Prachovských skalách se jedná především o samotné skalní město s jeho nejbližším okolím a také oblast Jinolických rybníků, v jižní části CHKO je intenzita nejvyšší na spojnici Valdštějnu, Hrubé Skály, Sedmihorek, Vidláku a Trosek. K dalším intenzivně využívaným oblastem patří pruh od Sobotky přes Humprecht, Údolí Plakánku, Kost, Příhrazské skály až do Drábských světniček.

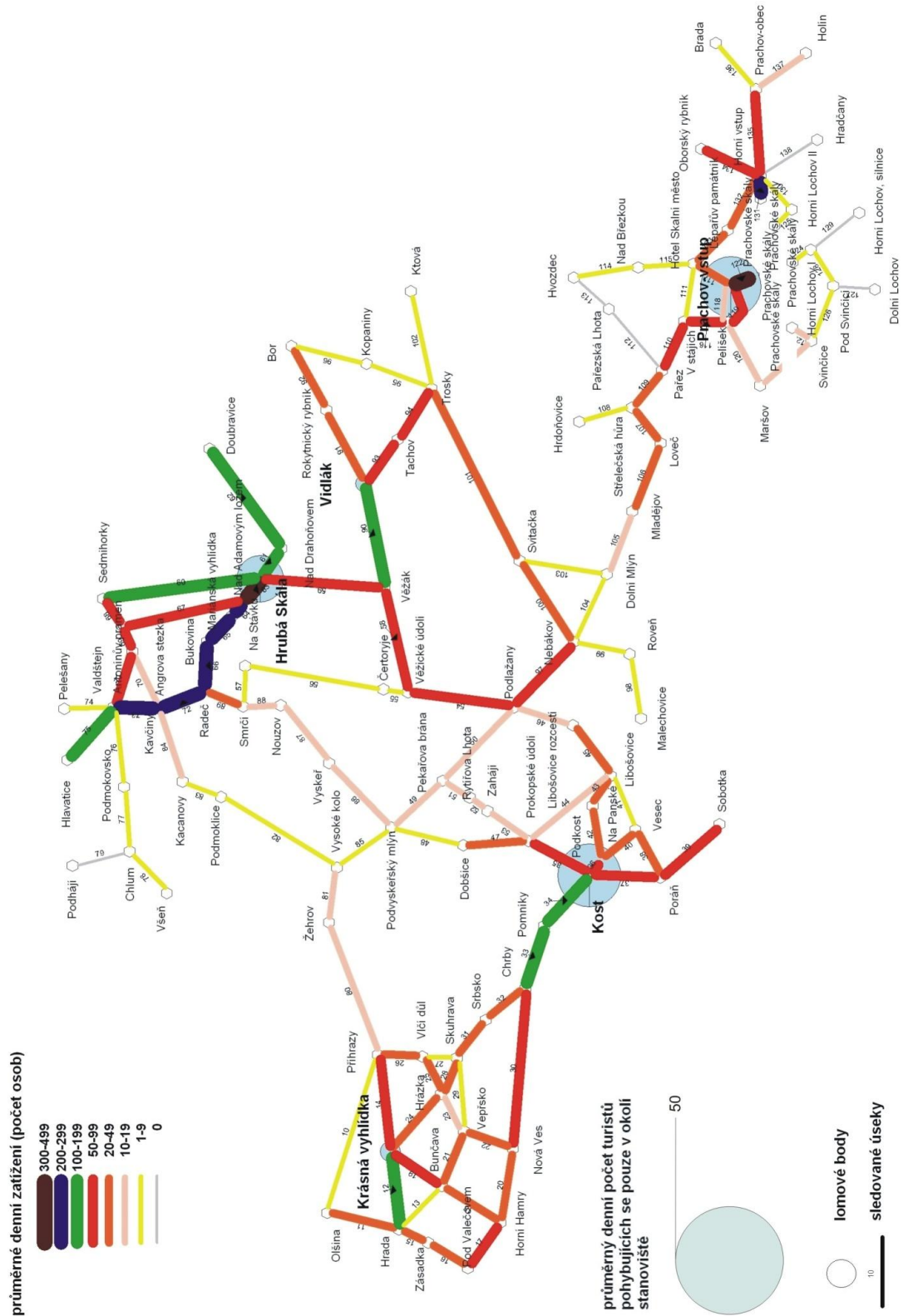
Obr. 34: Schéma zátěží turistických tras v hlavní sezóně (léto) - pěší turisté (2006)

Zdroj: KOLEKTIV AUTORŮ (2006a): Sledování procesu změn vyvolaných cestovním ruchem na životní prostředí v CHKO Český ráj. Praha: Kolpron. 40 s.; vlastní úpravy

V mimosezónním období neprobíhal monitoring zatížení území v oblasti Maloskalska, tudíž nelze zatížení porovnat, ale z ostatních sledovaných částí lze odvodit, že nejvíce zatížená místa zůstávají stejná jako v letní sezóně, jen se snížil počet návštěvníků. Takže rozložení hlavních směrů tras návštěvníků v Českém ráji se během roku nemění, mění se pouze intenzita zatížení.

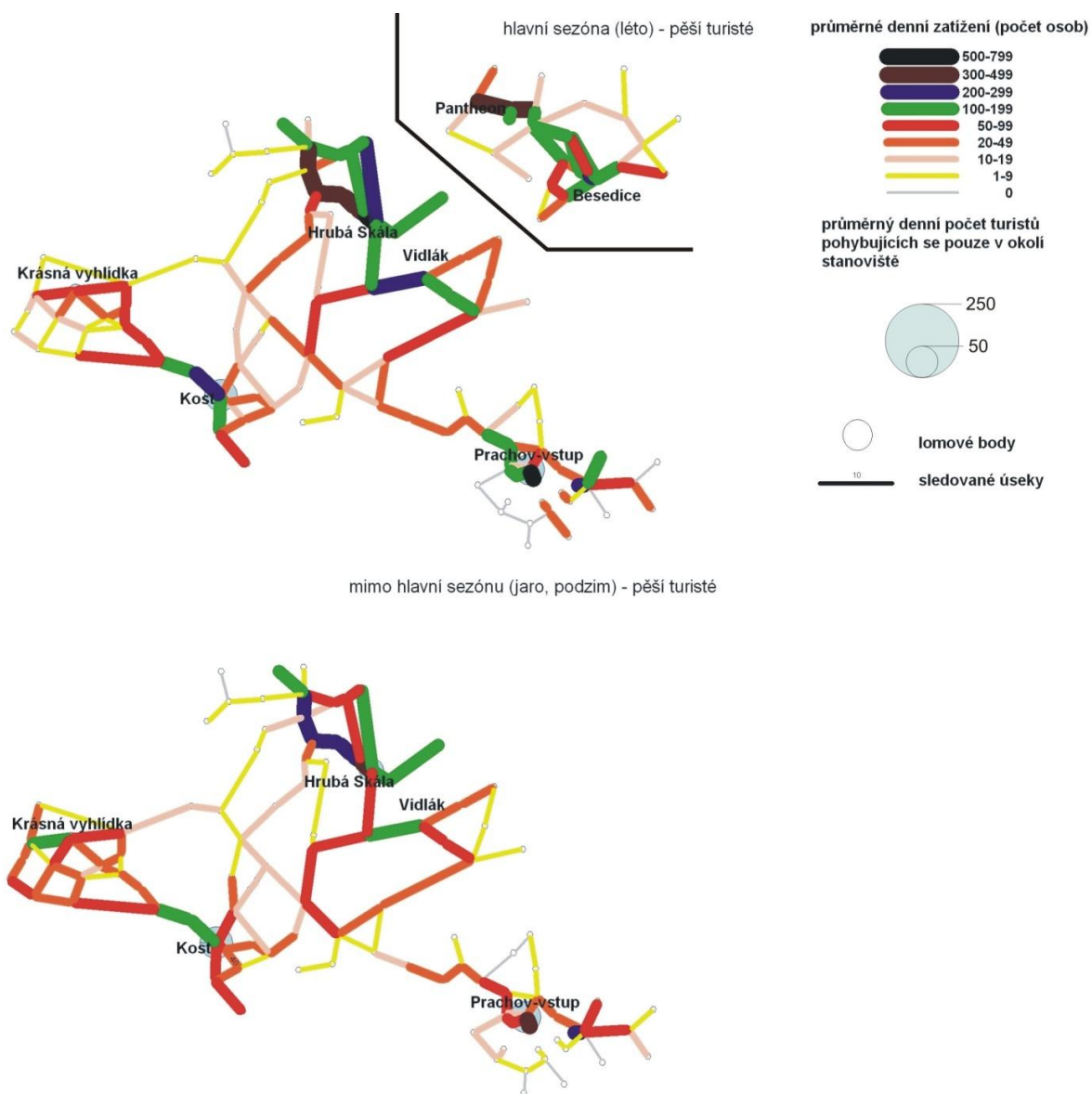
V tomto období se naopak zvýšila průměrná délka trasy, když ubylo návštěvníků pobývajících pouze v nejbližším okolí památky.

Obr. 35: Schéma zátěží turistických tras mimo hlavní sezónu (jaro, podzim) - pěší turisté (2006)

Zdroj: KOLEKTIV AUTORŮ (2006a): Sledování procesu změn vyvolaných cestovním ruchem na životní prostředí v CHKO Český ráj. Praha: Kolpron. 40 s.; vlastní úpravy

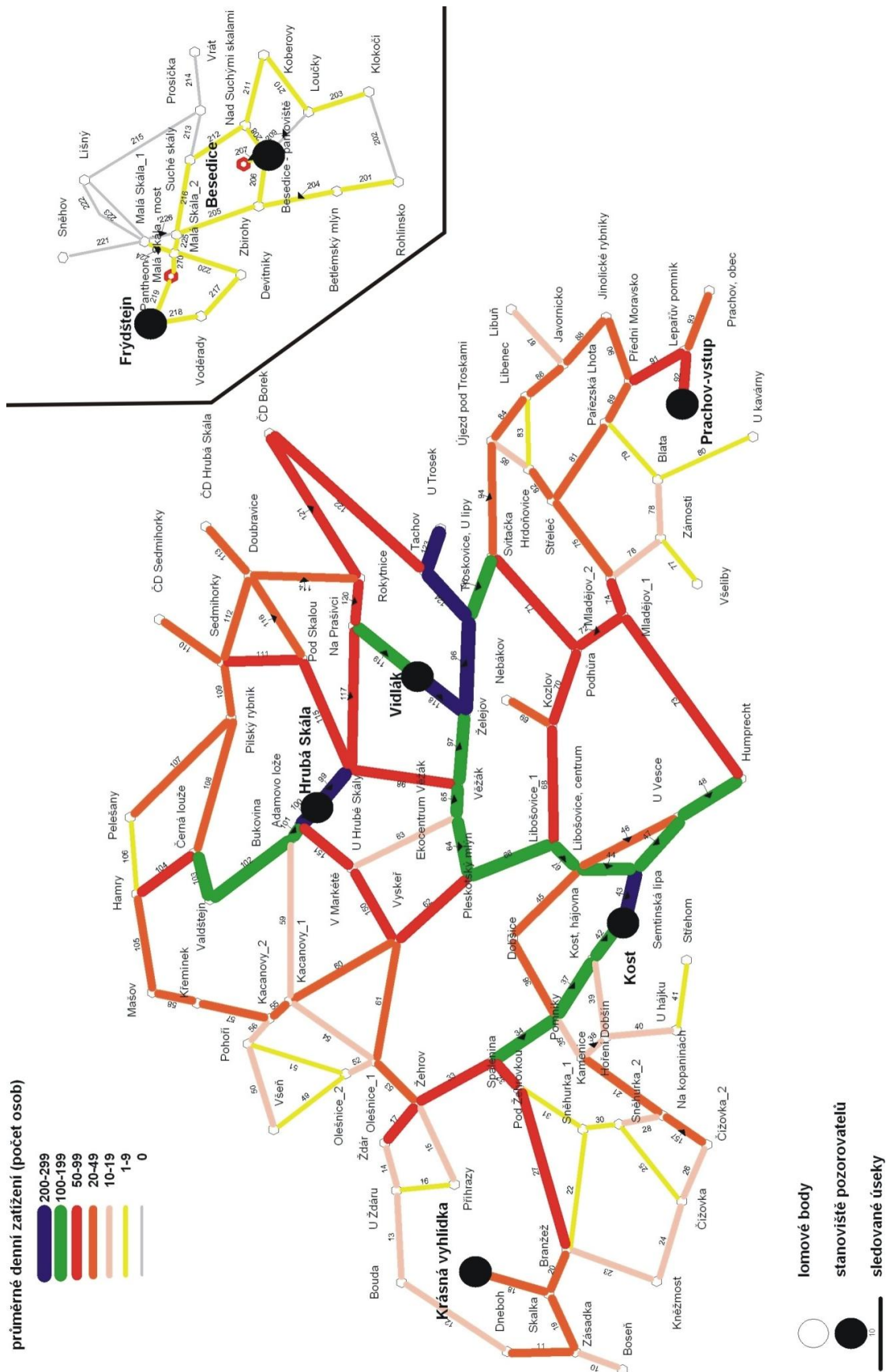
Na území Českého ráje se nachází vyšší zatížení v místech, která jsou snadno dostupná automobilem či hromadnou dopravou. Z tohoto důvodu vznikají lokality, kde se spousta pěších turistů pohybuje pouze v okolí památky, např. Kost, Drábské světničky, Vranov-Pantheon nebo Prachov. Důvodem takto „izolovaných“ turistických míst je chybějící dostatečně blízký atraktivní cíl, ke kterému by návštěvníci směřovali. Naopak místem, kde pěší turisté cestují na delší vzdálenost, je oblast Hrubé Skály, Valdštejna a Sedmihorek. Turistické zatížení pěšími turisty v Českém ráji je spíše bodové, týká se samotných turistických atraktivit a jejich neblízkého okolí.

Obr. 36: Schéma zatížení turistických tras, vzájemné porovnání sezón - pěší turisté (2006)

Zdroj: KOLEKTIV AUTORŮ (2006a): Sledování procesu změn vyvolaných cestovním ruchem na životní prostředí v CHKO Český ráj. Praha: Kolpron. 40 s.; vlastní úpravy

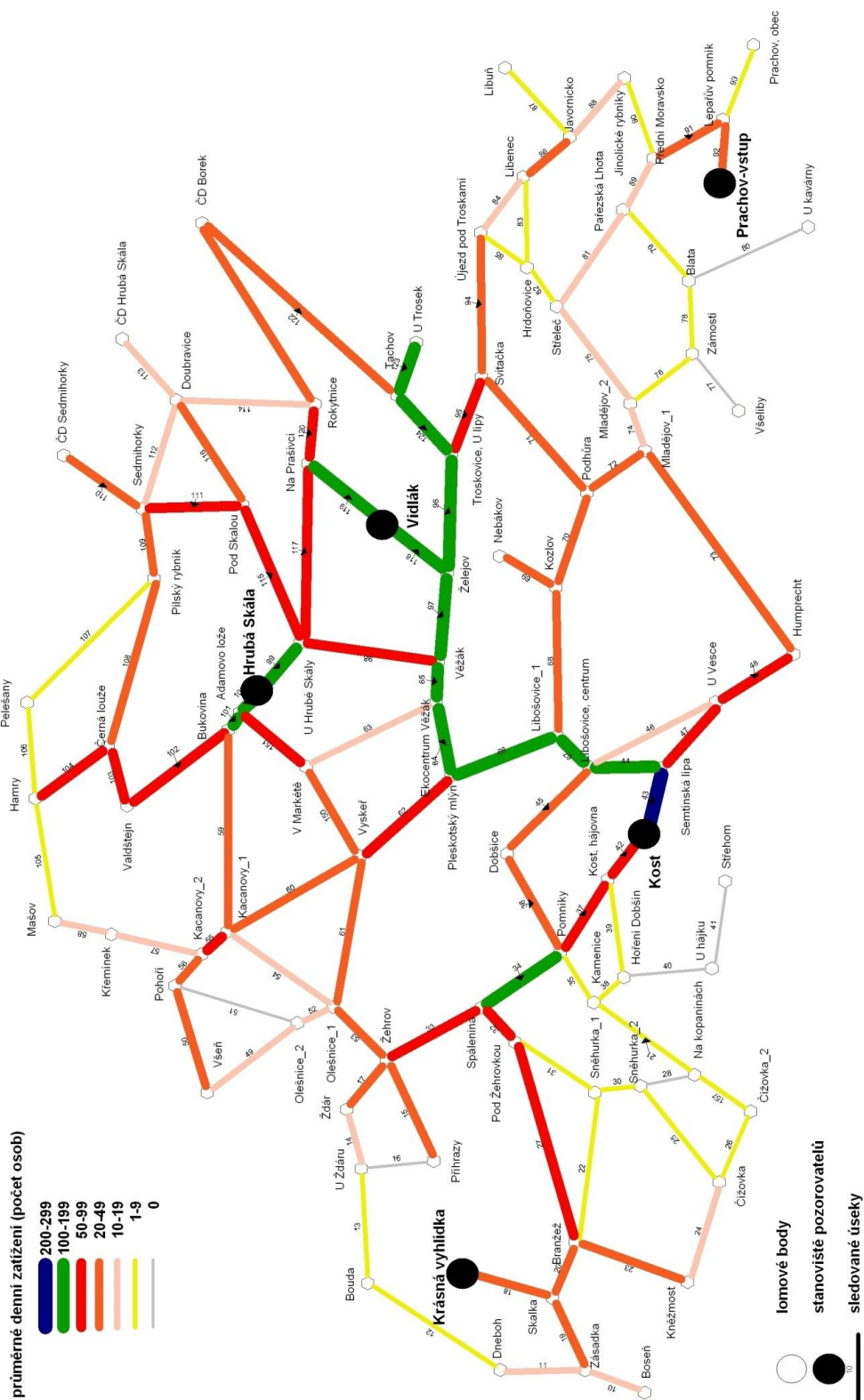
Schéma zatížení turistických tras cyklisty je rozdílné oproti zatížení území pěšími turisty, a to se týká nejen intenzity, ale i navštěvovaných lokalit, což souvisí s větší průměrnou délkou výletu. Zatímco průměrná délka pěších tras se pohybovala okolo 5 km, u cyklistů je to téměř 30 km. Na rozdíl od pěšího zatížení má cyklistické zatížení v Českém ráji liniový charakter a zatížení je koncentrováno do několika páteřních tras. K nejzatíženějším územím cyklisty v letní sezóně patří oblast od Trosek přes Vidlák na Hrubou Skálu, Valdštejn a dále do Turnova, pak je to oblast od Sobotky přes Kost až do Příhrazských skal. Velmi zatížené je i spojení mezi těmito dvěma oblastmi. Okolí Prachovských skal a Drábských světniček je naopak cyklisty vyhledávané méně. Severní část CHKO Český ráj je cyklisty vyhledávaná jen velmi málo, a to jak z důvodů horší dopravní infrastruktury, tak i členitějšího a obtížnějšího terénu. Cyklisté se ale pohybují i v úsecích cest, kde je pro ně vjezd zakázán. Na cykloturistiku nejsou často tyto úseky stavěné a vznikají tak hluboké erozní rýhy apod. Například jde o trasy Krásná Vyhlička - Hrázka, Prachov - Pařez nebo úseky procházející rozcestím u Pantheonu. (KOLEKTIV AUTORŮ, 2006a)

Obr. 37: Schéma zátěží turistických tras v hlavní sezóně (léto) - cyklisté (2006)

Zdroj: KOLEKTIV AUTORŮ (2006a): Sledování procesu změn vyvolaných cestovním ruchem na životní prostředí v ČHKO Český ráj. Praha: Kolpron. 40 s.; vlastní úpravy

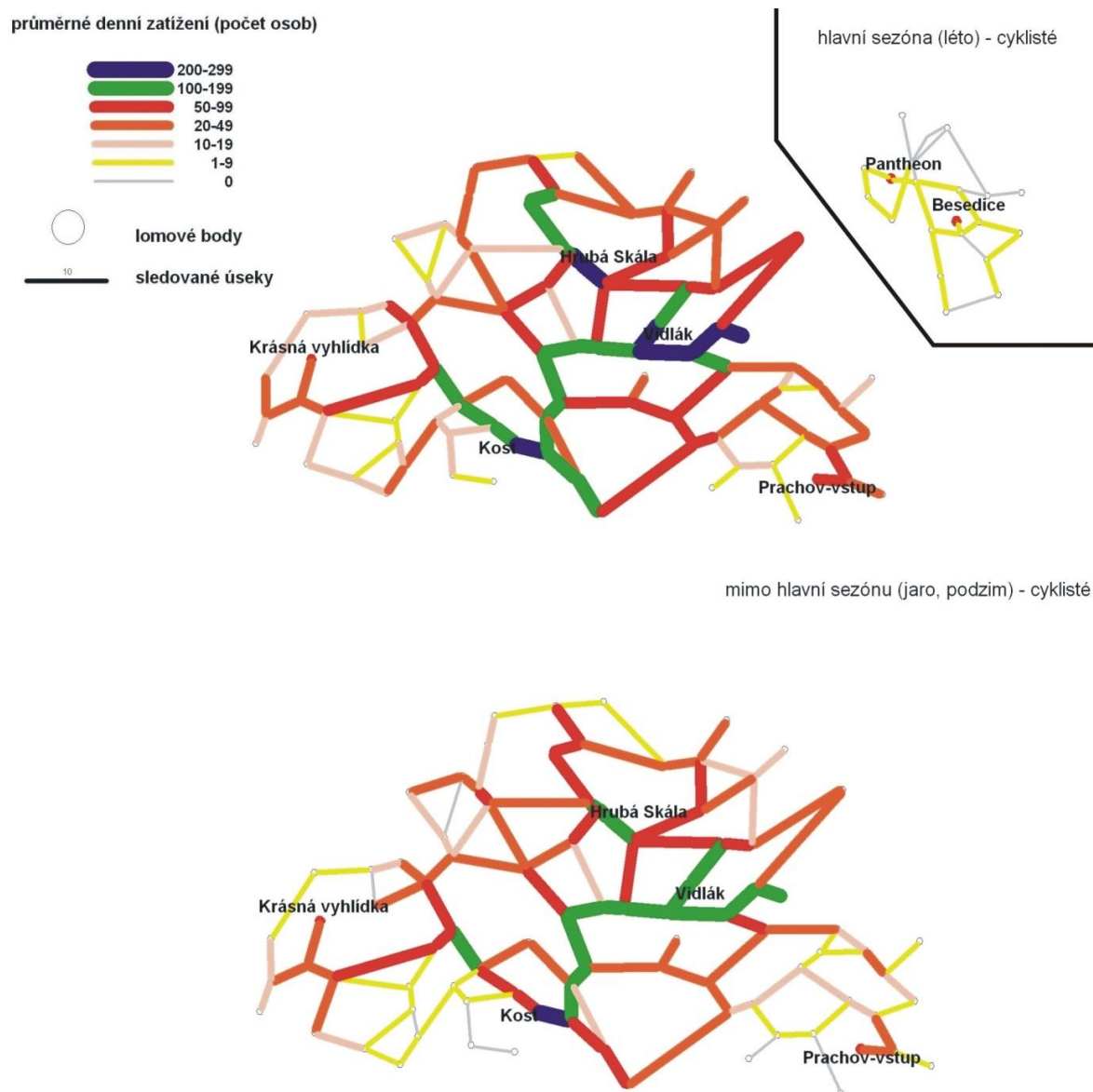
Oblasti s největším průměrným denním zatížením se v průběhu roku nemění, mění se však intenzita zatížení. Stejně jako u pěšího zatížení nebyla severní část CHKO sledována mimo hlavní sezónu. Už tak velmi malé zatížení v letní sezóně bude mimo ní ještě menší.

Obr. 38: Schéma zátěží turistických tras mimo hlavní sezónu (jaro, podzim) - cyklisté (2006)

Zdroj: KOLEKTIV AUTORŮ (2006a): Sledování procesu změn vyvolaných cestovním ruchem na životní prostředí v CHKO Český ráj. Praha: Kolpron. 40 s.; vlastní úpravy

Při prvním pohledu na vzájemné porovnání sezón v Českém ráji je cyklistické zatížení oproti pěšímu více vyrovnané. Je rovnoměrněji rozložené během roku a nepodléhá tak výrazné sezónnosti.

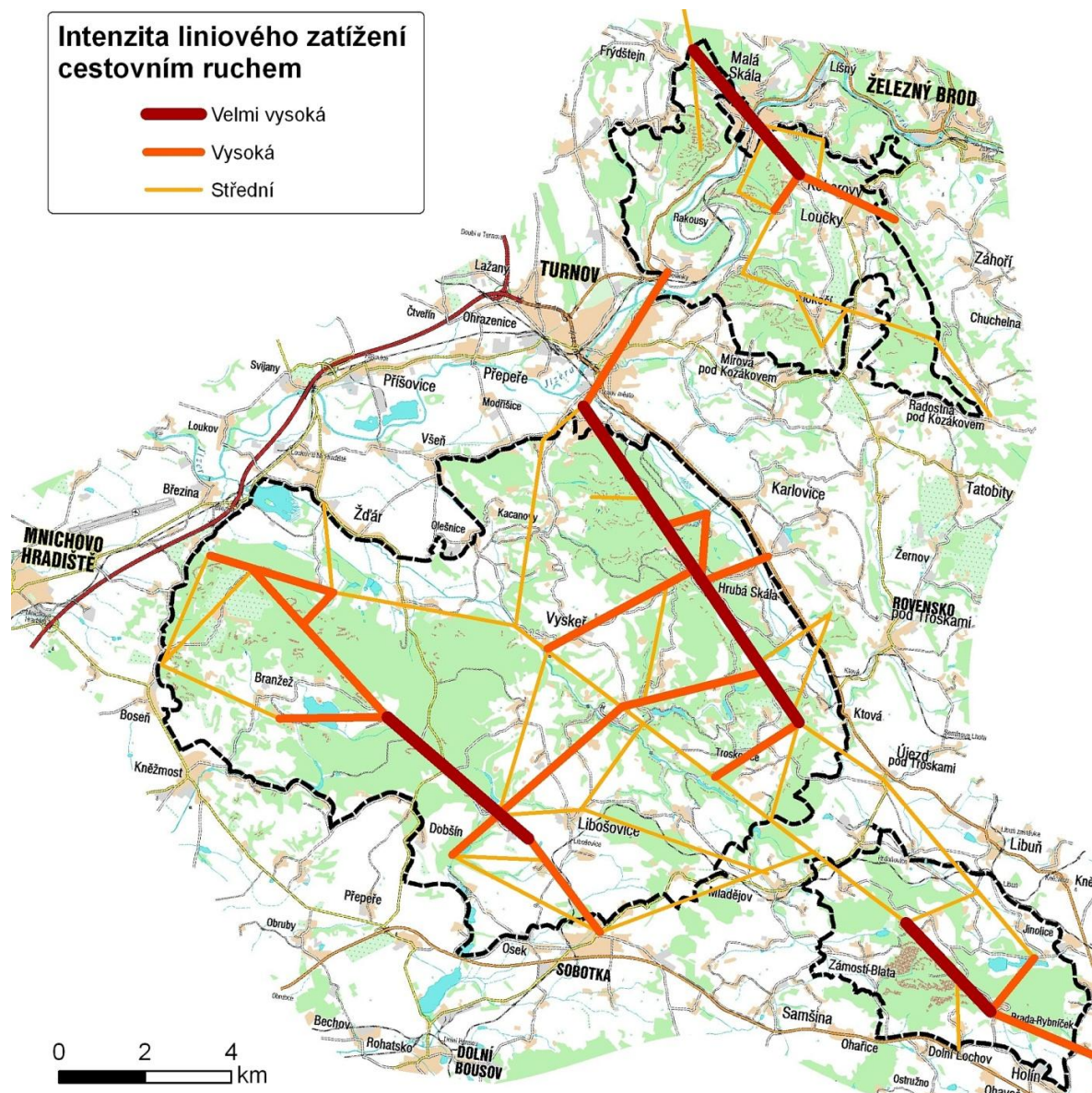

Obr. 39: Schéma zatížení turistických tras, vzájemné porovnání sezón - cyklisté (2006)

Zdroj: KOLEKTIV AUTORŮ (2006a): Sledování procesu změn vyvolaných cestovním ruchem na životní prostředí v CHKO Český ráj. Praha: Kolpron. 40 s.; vlastní úpravy

Analýzou zatížení turistických tras a cyklotras během celého roku je možné získat intenzitu liniového zatížení cestovním ruchem na území Českého ráje. Všechny oblasti s nejvyšším zatížením směřují stejným jihovýchodním směrem. Jedná se o Maloskalsko, Hruboskalsko a Trosky, okolí hradu Kost a Prachovské skály. Vysoká intenzita zatížení buď přímo navazuje na velmi vysokou intenzitu, nebo je na ní kolmá. Toho si lze všimnout např. u Hruboskalska. Střední intenzita

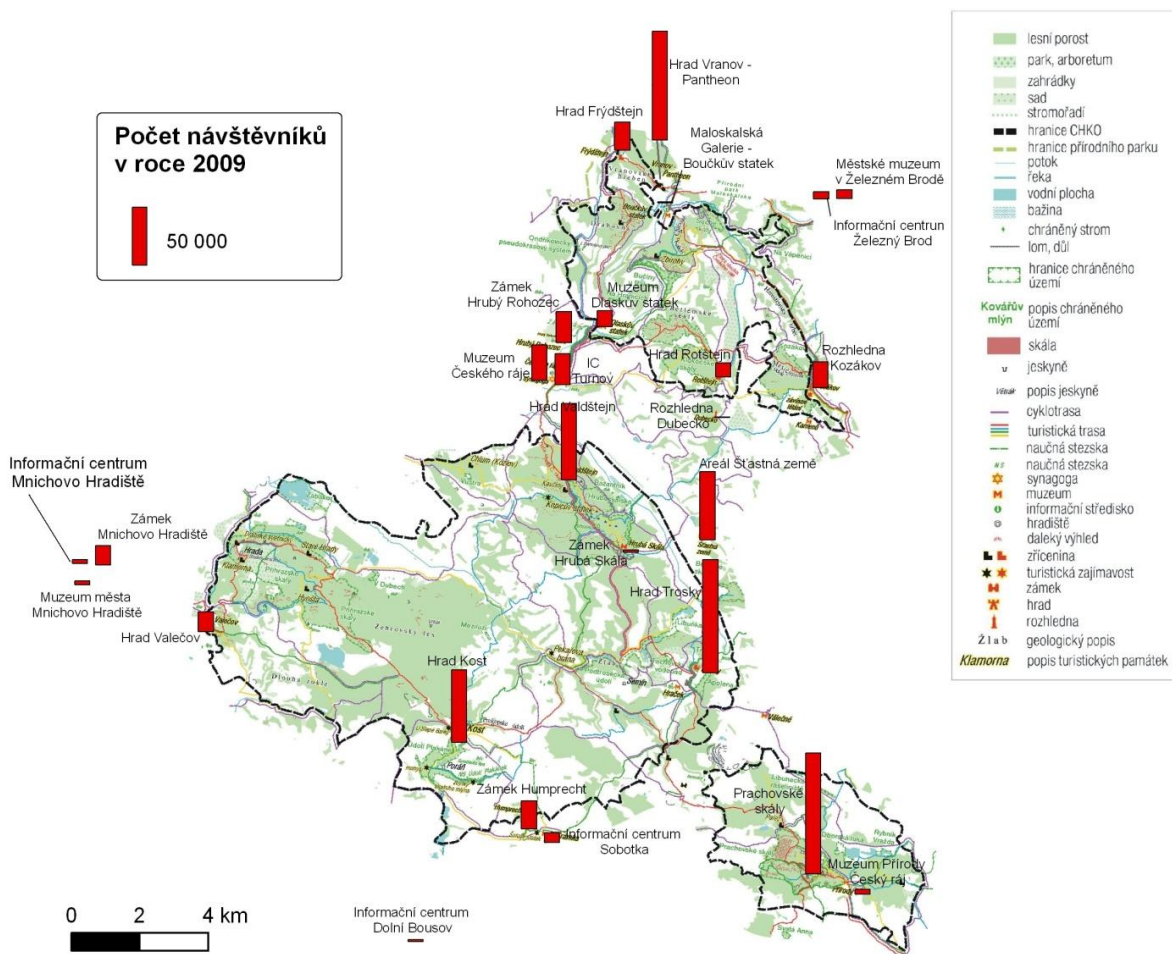
zatížení pak propojuje předchozí dvě větší intenzity a nachází se zejména v místech s regionálním či lokálním významem.

Obr. 40: Intenzita liniového zatížení CR v CHKO Český ráj (2011)

Zdroj: podklad SHOCart; vlastní zpracování

Bodovou intenzitu turistického zatížení území ukazuje návštěvnost turistických atrakтивit v Českém ráji. Nejnavštěvovanější jsou zdejší skalní města poblíž hlavních dopravních cest a také poblíž větších měst, zejména pak Prachovské skály, Hruboskalsko, Drábské světničky a Maloskalsko. Počet návštěvníků v jednotlivých lokalitách na území Českého ráje zobrazuje Příloha 6.

Obr. 41: Návštěvnost turistických atraktivit na území CHKO Český ráj (2009)

Zdroj: podklad SHOCart; KÚ Libereckého kraje, odbor kultury, památkové péče a cestovního ruchu, 2011; vlastní zpracování

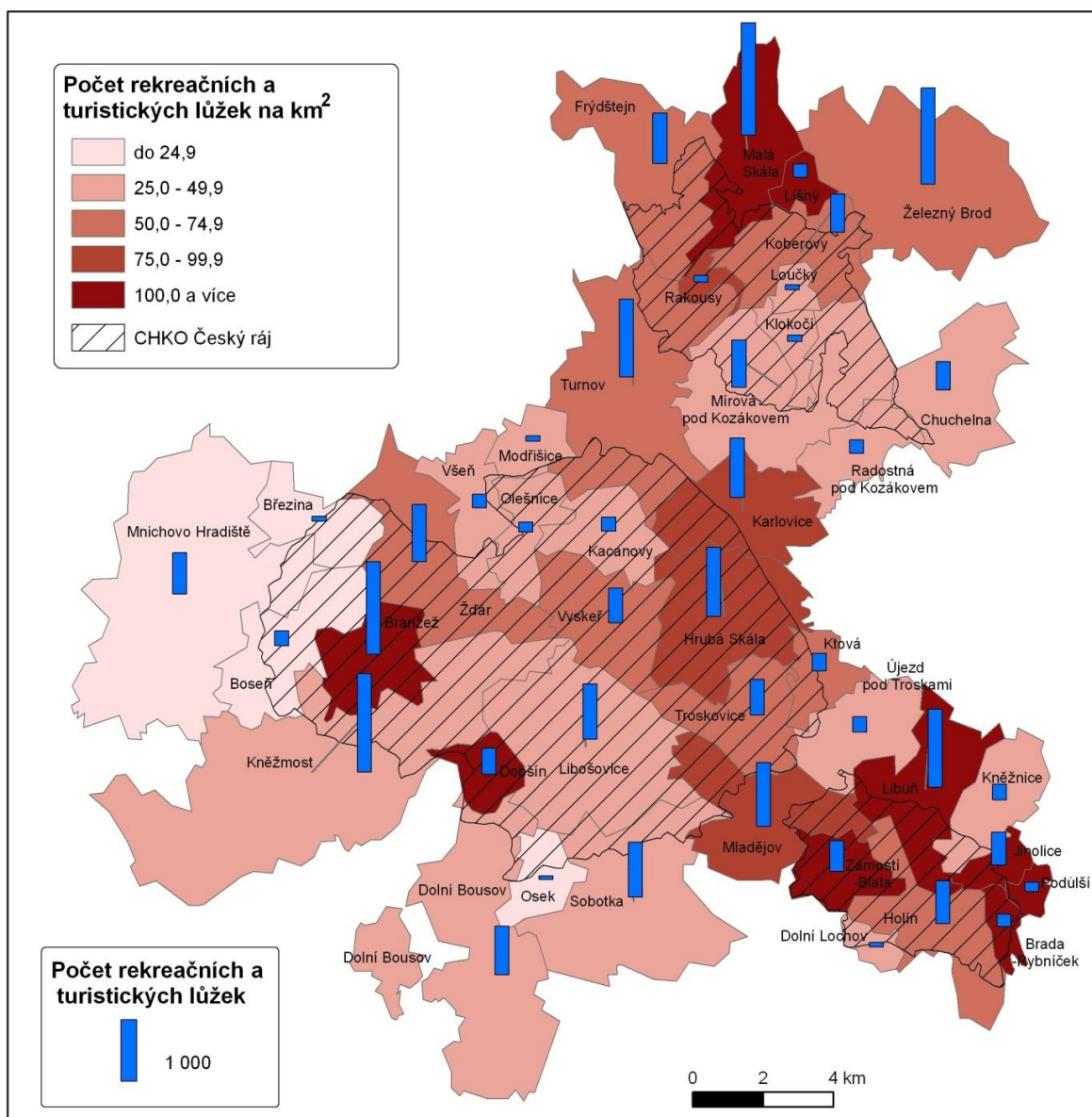
Na základě monitoringu byl určen celkový odhad počtu návštěvníků v turistické oblasti Český ráj v červnu na přibližně 13 tisíc návštěvníků denně a v červenci a srpnu dokonce přes 20 tisíc návštěvníků denně. Celkově se podílejí tyto dva měsíce na roční návštěvnosti více než 40 procenty. Každý návštěvník Českého ráje navštíví průměrně 5,7 lokalit. (CZECHTOURISM, 2010)

Jedním ze stěžejních problémů udržitelného CR je hodnota rekreační, respektive turistické únosnosti území. Pomocí tohoto ukazatele lze vyjádřit prostorovou diferenciaci CR a intenzitu zatížení území cestovním ruchem. TRZ území je konstruován jako počet turistických a rekreačních lůžek na plochu území, v našem případě obcí na území CHKO Český ráj. Počty lůžek v HUZ byly získány z Registru HUZ ČSÚ a vlastním šetřením, počty lůžek v objektech individuální rekreace pochází ze Sčítání lidu 1991, při přepočtu 4 lůžek na 1 objekt individuální rekreace, a plocha obcí byla zjištěna z ČSÚ s aktuálností k 1. 1. 2010. Podle intenzity zatížení v letní, ale i v zimní sezóně lze nadále koordinovat činnosti spojené s CR, jako je zásobování, služby, dopravní infrastruktura, ale i plány udržitelného cestovního ruchu. Podle intenzity TRZ můžeme klasifikovat celkem

pět úrovní, od malé až po zcela dominantní. Hodnoty TRZ území jsou následující: malé TRZ území je do 10 rekreačních a turistických lůžek / km², rozvojové od 10 do 19,9, významné od 20 do 34,9, velmi významné od 35 do 49,9 a zcela dominantní TRZ území je od 50 rekreačních a turistických lůžek / km². Průměrná hodnota TRZ pro celé území ČR je 25 lůžek na km². Stejně jako u předchozího TRF je třeba při interpretaci výsledků TRZ brát zřetel na objekty individuální rekreace. (VYSTOUPIL, 2006)

V Českém ráji je ukazatel TRZ území dvakrát větší než celorepublikový průměr, cca 59 lůžek na km². Turisticko-rekreační zatížení koreluje s turistickou aktivitou v území, takže k nejzatíženějším územím patří oblast Prachovských skal a Jinolických rybníků, Maloskalsko nebo na jihozápadě CHKO obce Branžež a Dobšín. Obecně je tedy TRZ v Českém ráji vyšší v oblastech nejznámějších skalních měst, v oblastech intenzivní chatové rekreace nebo kolem rekreačních vodních ploch. Nejvyšší absolutní počty lůžek v HUZ mají obce v blízkosti všech nejznámějších pískovcových skal, konkrétně Malá Skála, Kněžmost nebo Branžež. V souvislosti s turisticko-rekreačním zatížením území je velmi důležité stanovení hranice turisticko-rekreační únosnosti území cenných přírodních lokalit na území CHKO Český ráj. Zodpovězení této otázky je pro udržitelný cestovní ruch v oblasti nejdůležitější.

Obr. 42: Turisticko-rekreační zatížení obcí na území CHKO Český ráj (2010)

Zdroj: ČSÚ (2010): *Registr hromadných ubytovacích zařízení*. [online]. c2011, [cit. 2011-03-20]. URL: <http://www.czso.cz/lexikon/uz.nsf/index/>;

ČSÚ (1994): *Statistický lexikon obcí České republiky 1992: podle správního rozdělení k 31. prosinci 1992 a výsledků sčítání lidu, domů a bytů ke 3. březnu 1991*. Praha: SEVT. 895 s.; vlastní šetření

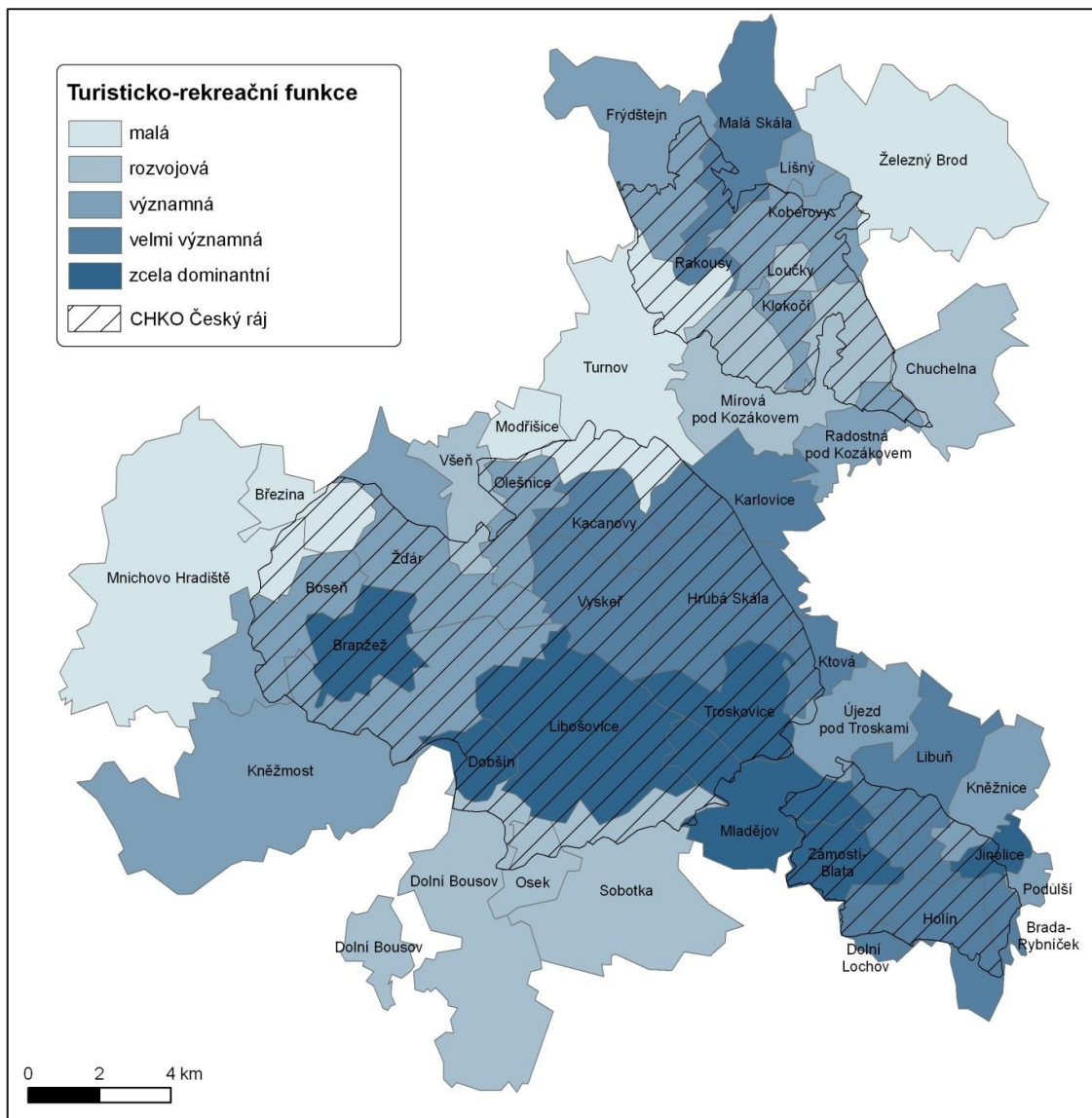
Z monitoringu návštěvníků se předpokládá vytíženost hotelů a penzionů v červnu okolo 50 % a v červenci a srpnu přibližně ve výši 80 % celkových kapacit.

Intenzitu turistické aktivity v Českém ráji velmi dobře vyjadřuje i turisticko-rekreační funkce jednotlivých obcí, jež ukazuje prostorovou diferenciaci CR v tomto regionu. Tato funkce je vyjádřena poměrem počtu lůžek v hromadných ubytovacích zařízeních a v objektech individuální rekreace k počtu trvale bydlících obyvatel v obci a obvykle se udává v procentech. U takto zkonstruovaného ukazatele je však nutnost přihlídnout k míře využití lůžkové kapacity, sezónnosti či k jednotlivým formám CR, jež jsou v oblasti provozovány. Údaje o počtu lůžek jsou stejná jako

u předchozí TRZ a počty trvale bydlících obyvatel byly získány z ČSÚ s aktuálností k 1. 1. 2010. Diferenciační stupně turisticko-rekreační funkce byly zvoleny následovně: malá TRF 25 lůžek a méně, rozvojová 26 až 50 lůžek, významná 51 až 100, velmi významná 101 až 200 a zcela dominantní TRF byla hodnocena od 201 a více lůžek v HUZ a v objektech individuální rekreace/ počet trvale bydlících obyvatel x 100. Význam a hodnotu turisticko-rekreační funkce nejvíce ovlivňují objekty individuální rekreace, jako jsou chaty, chalupy nebo rekreační byty nevyčleněné z bytového fondu. Průměrný poměr mezi počty lůžek v objektech individuální rekreace a počty lůžek v HUZ je v ČR 3:1. (VYSTOUPIL, 2006)

Oblast Českého ráje se nenachází v nejbližším okolí nějakého hierarchicky významnějšího města, a proto je objektů individuální rekreace méně a zároveň jsou kapacity lůžek v HUZ v Českém ráji poměrně vysoké. Poměr zde není tedy 3:1, ale pouze 2:1. V obcích, které se nacházejí na území CHKO Český ráj, se počet objektů individuální rekreace pohybuje okolo 4 250. Tento údaj pochází z posledních dostupných údajů ze sčítání lidu 1991, předpokládá se však, že je údaj do jisté míry stabilní a věrohodný. V obcích žije celkem přes 52 tisíc obyvatel a na jejich území se nachází okolo 8 500 lůžek ve všech HUZ. Defertova funkce CHKO Český ráj dosahuje hodnot cca 49 lůžek, což je pro krajinu enormní zatížení, neboť na jedno turistické a rekreační lůžko připadají přibližně dva stálí obyvatelé.

K základním koncentračním oblastem na území Českého ráje patří zejména oblast vedoucí od Prachovských skal přes Trosky až k oblasti letní rekreace u vody v okolí Branžeže. TRF je velmi významná i v oblasti Hruboskalska. V severní části CHKO, jež byla připojena až v roce 2002, je TRF obcí výrazně menší, když významnější funkci mají hlavně obce podél řeky Jizery. V jižní části Českého ráje, kde je TRF v mnoha obcích zcela dominantní, je rekreační funkce sídel o to patrnější, že ani jedna z uvedených obcí nemá více než pět set trvale bydlících obyvatel. Tento fakt poukazuje na transformaci funkce sídel z dřívější obytně-výrobní či obytně-rekreační na čistě rekreační funkci, což je problém právě mnoha venkovských obcí v Českém ráji.

Obr. 43: Turisticko-rekreační funkce obcí na území CHKO Český ráj (2010)

Zdroj: ČSÚ (2010): *Registr hromadných ubytovacích zařízení*. [online]. c2011, [cit. 2011-03-20]. URL:

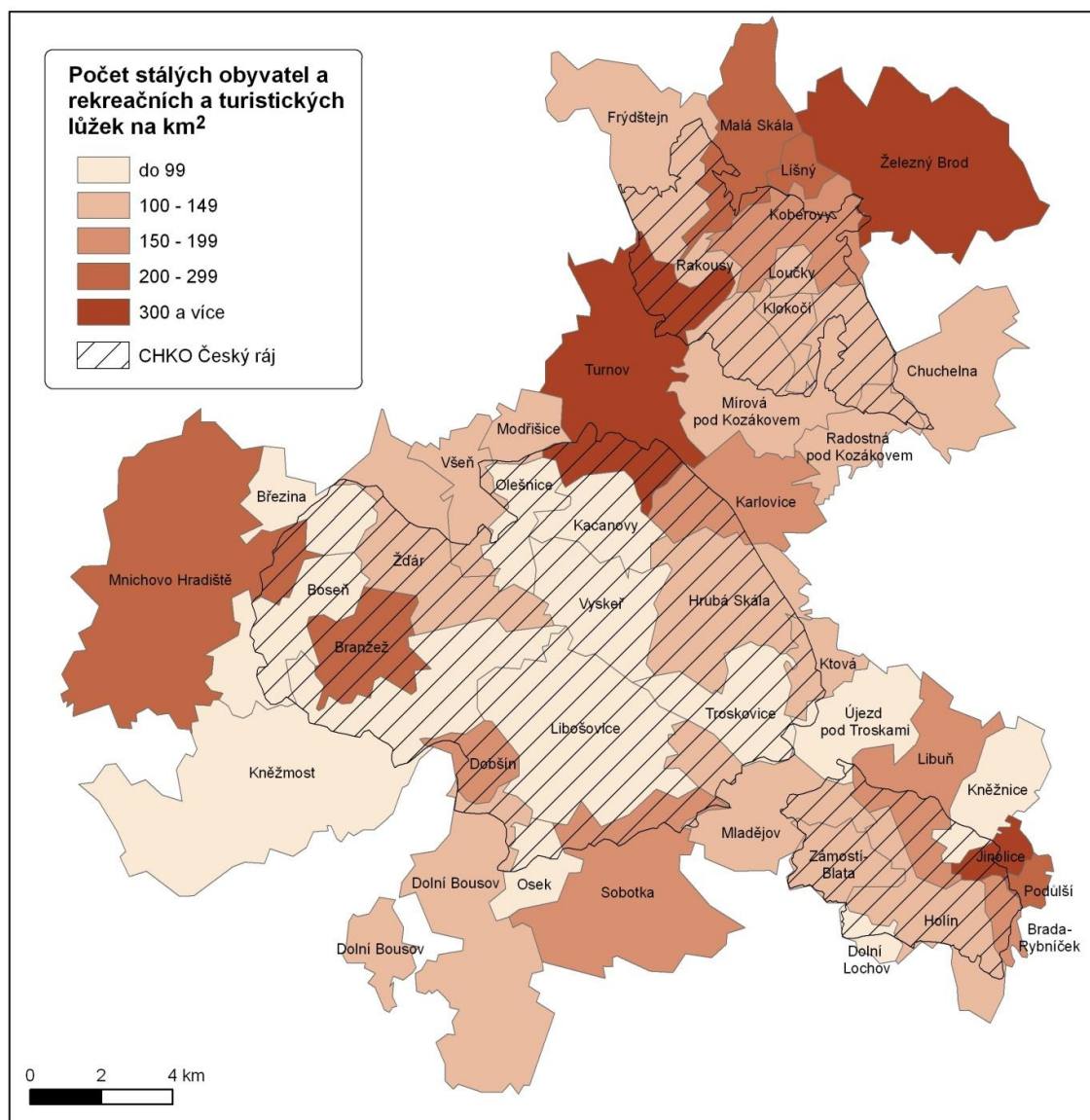
<http://www.czso.cz/lexikon/uz.nsf/index/>;

ČSÚ (2011): *Regiony, města, obce*. [online]. c2011, [cit. 2011-01-20]. URL:

http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/regiony_mesta_obce_souhrn/;

ČSÚ (1994): *Statistický lexikon obcí České republiky 1992: podle správního rozdělení k 31. prosinci 1992 a výsledků sčítání lidu, domů a bytů ke 3. březnu 1991*. Praha: SEVT. 895 s.; vlastní šetření

Celkové zatížení území v Českém ráji znázorňuje součet trvale bydlících obyvatel s počtem turistických a rekreačních lůžek přepočtených na plochu obcí. Z kartogramu si lze všimnout, že území CHKO Český ráj se nejzatíženějšími obcemi vyhýbá či do nich zasahuje jen okrajově. Celkové zatížení uvnitř CHKO je vyšší hlavně u obce Branžež a Jirůvice, obě jsou místem rekreace u vody. Jinak nejvyšších hodnot dosahují velká města s městským charakterem zástavby a nejnižších naopak zalesněná území v jižní části CHKO. Celkové zatížení území CHKO je 182 lůžek a stálých obyvatel na km².

Obr. 44: Celkové zatížení obcí na území CHKO Český ráj (2010)

Zdroj: ČSÚ (2010): *Registr hromadných ubytovacích zařízení*. [online]. c2011, [cit. 2011-03-20]. URL:

<http://www.czso.cz/lexikon/uz.nsf/index/>;

ČSÚ (2011): *Regiony, města, obce*. [online]. c2011, [cit. 2011-01-20]. URL:

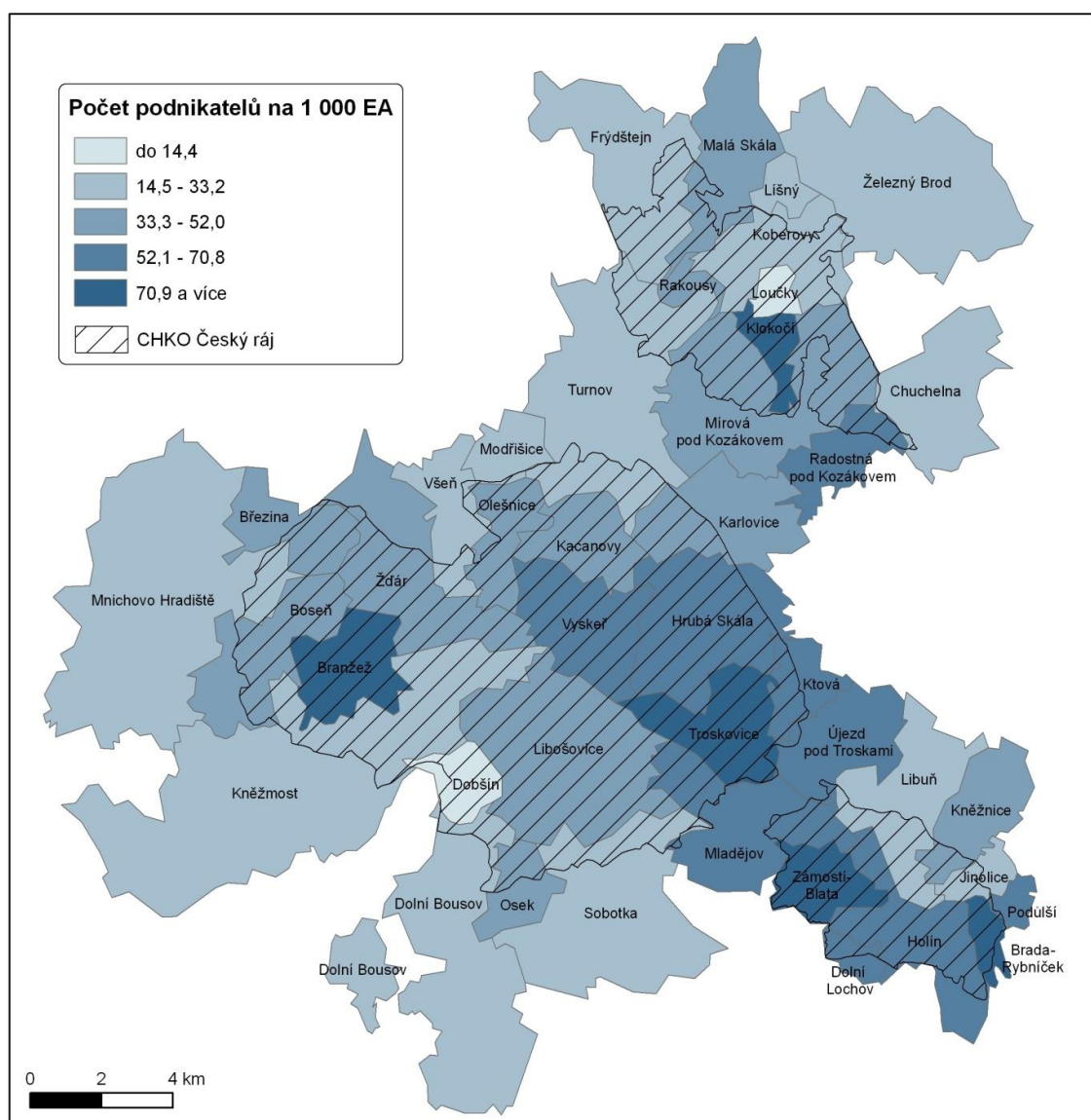
http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/regiony_mesta_obce_souhrn/;

ČSÚ (1994): *Statistický lexikon obcí České republiky 1992: podle správního rozdělení k 31. prosinci 1992 a výsledků sčítání lidu, domů a bytů ke 3. březnu 1991*. Praha: SEVT. 895 s.; vlastní šetření

Turistické zatížení obcí lze vyjádřit i ekonomickými fakty, jako je podnikatelská aktivita nebo zaměstnanost v CR. Podnikatelskou aktivitou v cestovním ruchu rozumíme zejména odvětví pohostinství a ubytování, jež mají vysoké zastoupení malých podniků a jejich geografické rozmístění významně diferencuje venkovský prostor. Ukazatelem, který nejlépe charakterizuje podnikatelskou aktivitu v jednotlivých obcích, je počet podnikatelských subjektů na tisíc ekonomicky aktivních obyvatel obce. Vystoupil, 2006 vycházel z počtu podnikatelů-fyzických osob z Registru ekonomických subjektů, jejichž hlavní činností bylo odvětví pohostinství a ubytování.

Údaje o počtu EAO byly převzaty ze Sčítání lidu, domů a bytů z roku 2001. Obce poté byly kategorizovány do pěti skupin, od podprůměrné intenzity podnikatelské aktivity až po velmi vysoce nadprůměrnou intenzitu. (VYSTOUPIL, 2006)

Na území Českého ráje patří k obcím s největší intenzitou podnikatelské aktivity obce, jež jsou turisticky nejvíce zatíženy a kde je počet návštěvníků nejvyšší, např. oblast Prachovských skal, Hruboskalsko či Branžež. Naopak některé menší obce a také obce s nižší intenzitou návštěvníků během roku mají podnikatelskou aktivitu v CR spíše průměrnou, či dokonce podprůměrnou. Situace z hlediska rozložení podnikatelských aktivit v Českém ráji je do jisté míry již stabilizovaná, neboť hlavní oblasti soustředění CR a rekreace se již několik let nemění.

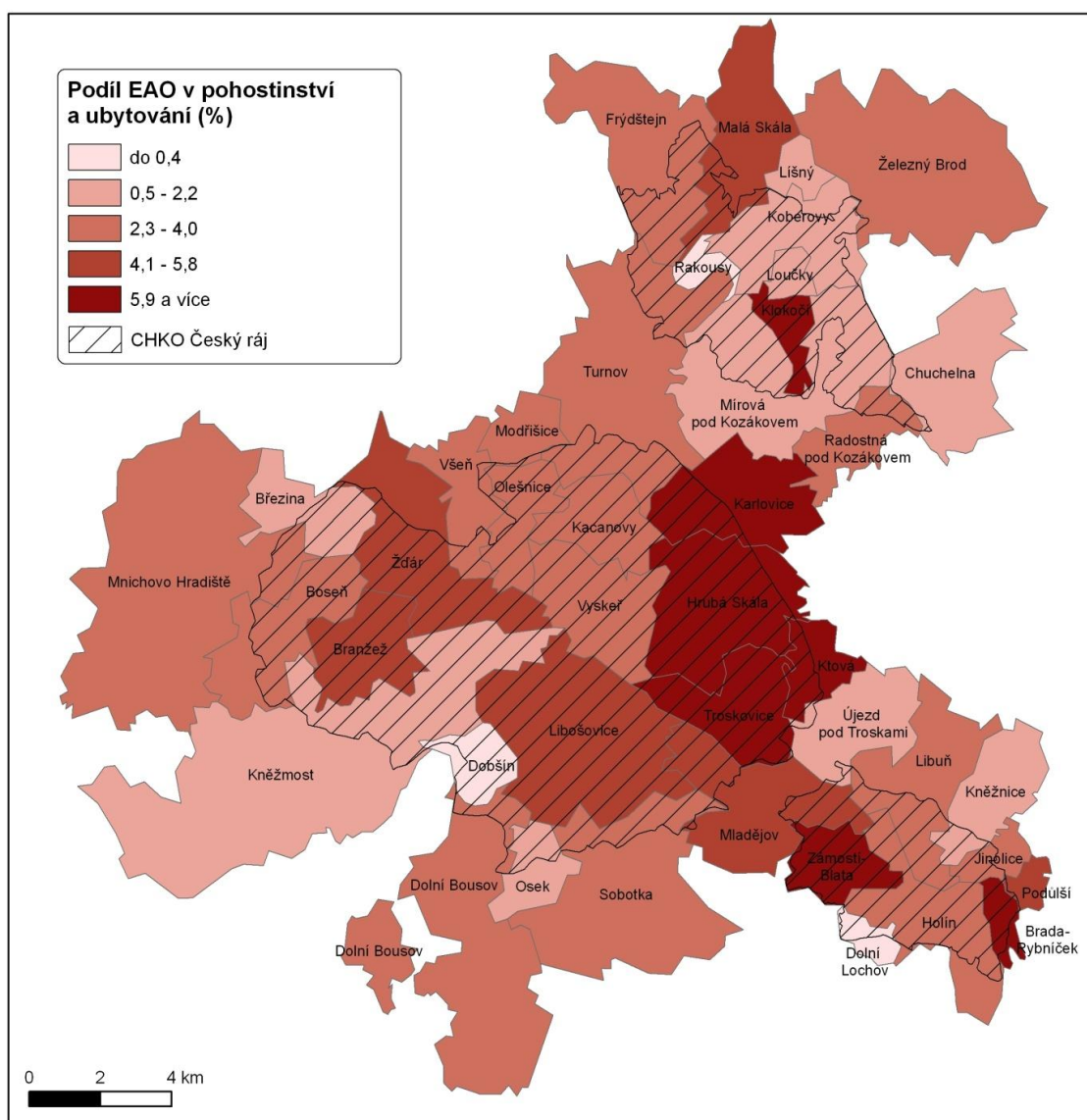

Obr. 45: Podnikatelská aktivita v pohostinství a ubytování na území CHKO Český ráj (2001)

Zdroj: VYSTOUPIL, J. (2006): *Atlas cestovního ruchu České republiky*. Praha, MMR ČR. 157 s.; vlastní zpracování

S podnikatelskou aktivitou v ČR nepřímo souvisí i zaměstnanost v pohostinství a ubytování, která může do regionu přinést významné finanční zdroje. Průměrný podíl EAO v pohostinství a ubytování v obcích v ČR v roce 2001 byl 3,8 %, přičemž toto odvětví zůstává do určité míry stabilizované až do současnosti. Toto odvětví je typické vysokým podílem mladých lidí, když polovina z nich je mladší 35 let, a také nadprůměrným podílem žen, cca 55 %. Údaje o ekonomicky aktivních v pohostinství a ubytování jsou ze SLDB 2001 a dělíme je rovněž do pěti skupin, od velmi podprůměrné intenzity až po velmi nadprůměrnou intenzitu. (VYSTOUPIL, 2006)

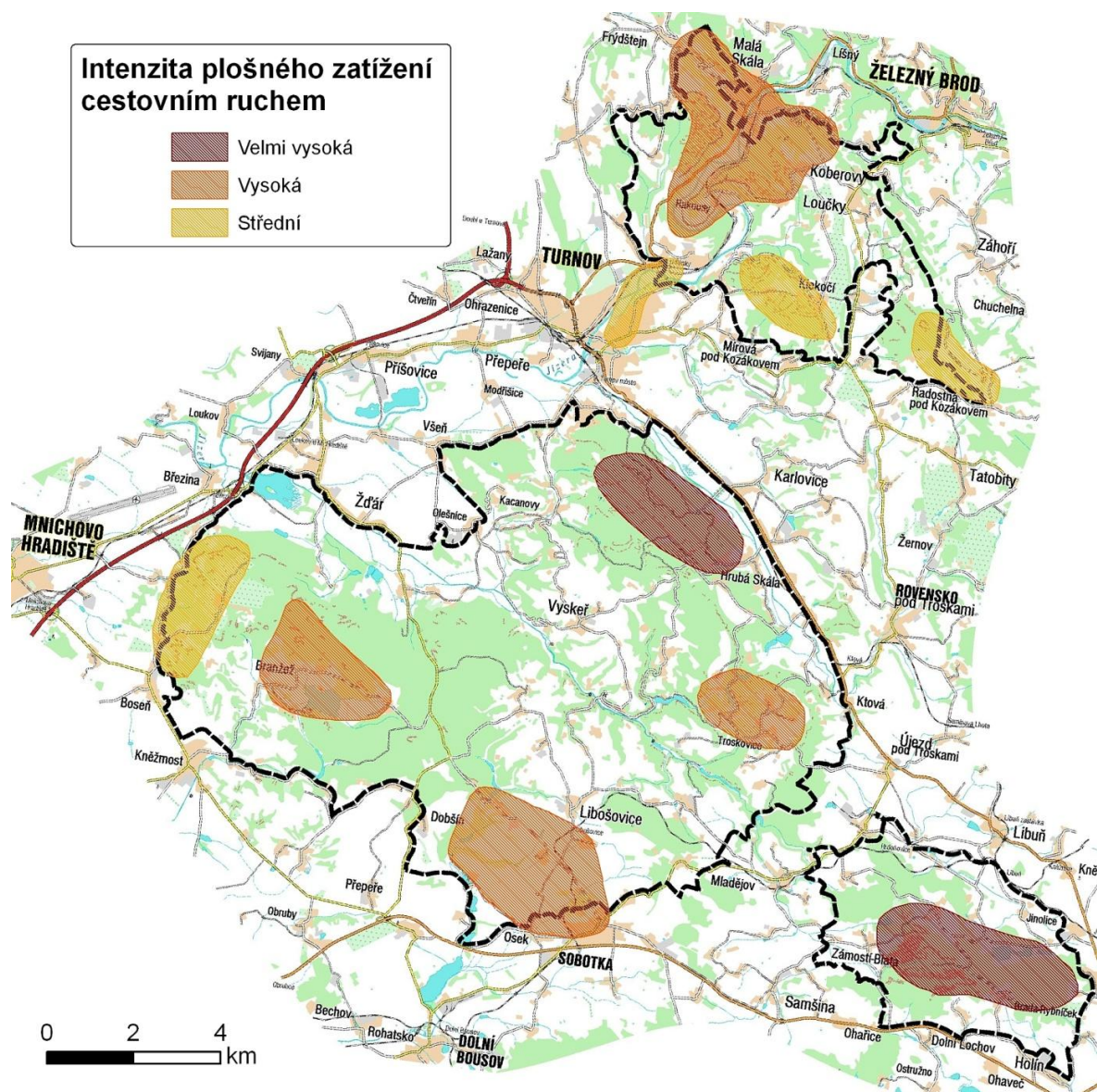
Stejně jako u podnikatelské aktivity se i u regionálního rozložení zaměstnanosti v ČR odráží atraktivita jednotlivých oblastí Českého ráje. Velmi nadprůměrné intenzity EAO v ČR jsou dosahovány v oblasti Hruboskalska, Prachovských skal nebo v oblastech letní rekreace u vody, naopak nejmenší podíly dosahují obce v severní části CHKO, jako např. Rakousy.

Obr. 46: Zaměstnanost v pohostinství a ubytování na území CHKO Český ráj (2001)

Zdroj: VYSTOUPIL, J. (2006): *Atlas cestovního ruchu České republiky*. Praha, MMR ČR. 157 s.; vlastní zpracování

Intenzitu plošného zatížení území lze získat z analýz předchozích jednotlivých zatížení. Intenzita plošného zatížení stejně jako liniového má tři úrovně. Velmi vysoká intenzita zatížení je na Hruboskalsku a v Prachovských skalách. Vysoká intenzita území je na Maloskalsku, v okolí Trosek, Branžeže, Kosti a Sobotky. Střední intenzita zatížení cestovním ruchem se nachází v západní části Příhrázských skal, v Klokočských skalách, kolem Kozákova a Turnova.

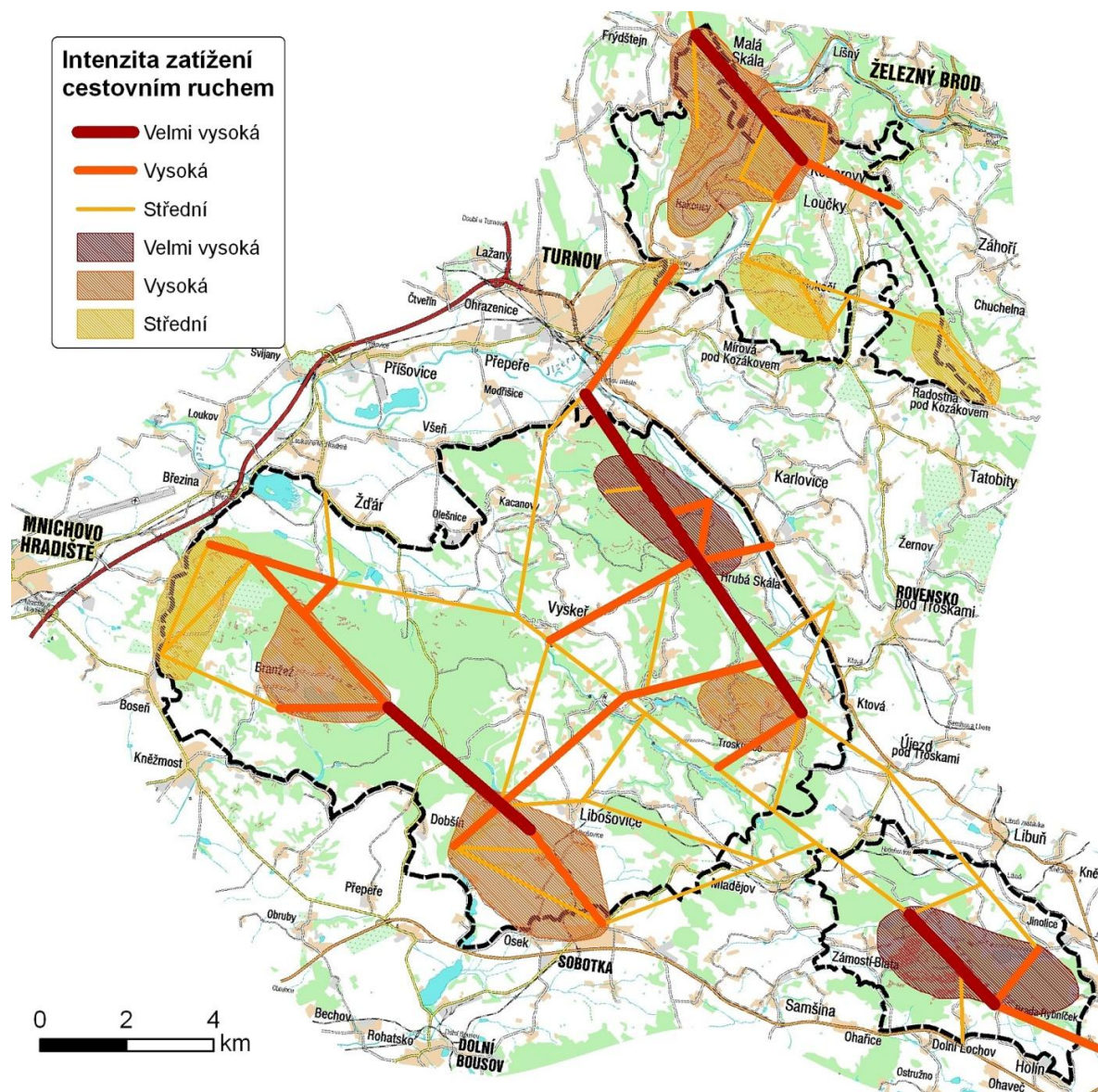
Obr. 47: Intenzita plošného zatížení CR v CHKO Český ráj (2011)

Zdroj: podklad SHOCart; vlastní zpracování

Díličí syntézou intenzity liniového a plošného zatížení na území Českého ráje získáme celkové zatížení cestovním ruchem v oblasti. Na Maloskalsku a v Prachovských skalách je velmi vysoká liniová intenzita zatížení uvnitř velmi vysoké plošné zátěže. Ale v oblasti Hruboskalska vede nejen velmi vysokou plošnou zátěží, ale zároveň spojuje toto místo s další vysoce zatíženou oblastí

Trosek a Podtroseckých údolí. Velmi vysoká liniová intenzita spojuje i další dvě vysoká plošná zatížení v oblasti východních Příhrazských skal a Sobotecka.

Obr. 48: Intenzita zatížení CR v CHKO Český ráj (2011)

Zdroj: podklad SHOCart; vlastní zpracování

4.1.2 Profil návštěvníků v CHKO Český ráj

Pro pozdější tvorbu možných opatření a návrhů udržitelného rozvoje cestovního ruchu v Českém ráji je potřeba znát strukturu a profil návštěvníků CHKO, kteří jej navštěvují.

Agentura CzechTourism vypracovává již několik let monitoring návštěvníků v turistických regionech České republiky. Používá vždy stejnou metodiku, takže lze data z různých let mezi sebou srovnávat a vyhodnocovat určitý vývoj v oblasti CR. Z důvodu podchycení sezónních rozdílů je

monitoring organizován ve dvou časových etapách, v letní vlně (červen až září) a v zimní vlně (prosinec až březen). (CZECHTOURISM, 2010b)

Podle monitoringů návštěvníků v turistickém regionu Český ráj z let 2006, 2008 a 2010 obecně vyplývá, že turisté v letním období cestují do vzdálenějších míst, než je tomu v zimě, a region Český ráj dokáže přitáhnout návštěvníky ze vzdálených koutů republiky (nad 100 km), a to výrazně častěji než ostatní regiony. Návštěvníky je totiž oblast hodnocena jako jedna z nejatraktivnějších v ČR. V Českém ráji jsou v létě 2/3 návštěvníků z větší vzdálenosti než 50 kilometrů, naopak v zimě je podíl těchto návštěvníků jen cca 40 % a nejčastěji jsou z blízkého okolí. Z největších vzdáleností cestují do regionu návštěvníci ve středním věku, naopak mladší a starší návštěvníci mají větší podíl ze vzdáleností do 20 km. Rozdíly lze najít i ve skladbě návštěvníků, když v létě jsou 4/5 z Česka, často z okresů Praha, Mladá Boleslav, Jičín či Semily, naopak celkem nízký je podíl návštěvníků z okresů Liberec či Jablonec nad Nisou. Zbývá pětina návštěvníků jsou nejčastěji z Německa (1/3), Holandska (1/5) či Polska a Slovenska (okolo 6 %). V zimě je podíl zahraničních turistů větší, cca 25 %. Opět nejčastěji z Německa (1/3), Holandska (1/4), ale také významný podíl Rusů (okolo 15 %). (CZECHTOURISM, 2010b)

V letní sezóně je podíl rodin s dětmi (28 %) i cestování s partnerem/kou či známými (57 %) větší než v zimním období, kdy není cestování s dětmi příliš obvyklé, zhruba o 10 % méně. Oproti letní sezóně je v zimě výrazně větší podíl návštěvníků cestujících samostatně, zhruba 30 %. Ve srovnání s ostatními regiony je Český ráj nadprůměrně vyhledáván rodinami s malými předškolními dětmi. Obvyklým dopravním prostředkem je automobil, v létě 2/3, v zimě okolo 55 %, avšak poměrně velké zastoupení má i železniční doprava, ta je ale výrazně diferencovaná podle věku. Převaha používání automobilu je výrazná hlavně u zahraničních návštěvníků (až 90 % z nich). Znepokojující je však trend, že podíl automobilové dopravy na území Českého ráje stále stoupá a pravděpodobně bude stoupat i nadále, k čemuž je třeba věnovat pozornost při rozvoji a plánování CR. Na druhou stranu je v Českém ráji k dopravě nadprůměrně využíván vlak i pěší turistika. Mladí, ale také jednodenní návštěvníci významně častěji než ostatní využívají jako dopravní prostředek kolo (12 % z nich). (CZECHTOURISM, 2010b)

S větší vzdáleností bydliště turistů souvisí i delší doba pobytu v turistických destinacích, když v létě je podíl jednodenních návštěvníků Českého ráje, tedy bez noclehu, okolo 30 %, v zimě je to naopak nejobvyklejší délka pobytu s více než polovinou návštěvníků. Pokud v Českém ráji návštěvníci přespávají, tak zde stráví v létě cca 51 % z nich tři a více nocí, naopak v zimě obvykle jednu či dvě noci a tři a více nocí zůstane jen necelá čtvrtina z nich. Z turistických regionů ČR je Český ráj podle délky pobytu nadprůměrný. Ze všech turistických regionů má Český ráj v letním

období nejvyšší podíl kempů a tábořišť na ubytování, dlouhodobě přes 20 procent, penziony tvoří 17 % a ostatní HUZ cca 19 %. V zimním období je logicky podíl kempů a tábořišť téměř nulový, penzionů 11 % a ostatní HUZ okolo 1/3. Většina návštěvníků alespoň částečně využívá stravovacích zařízení v Českém ráji, přičemž se podíl nemění ani v průběhu let ani v průběhu roku, stále okolo 83 %, ale vývoj v tomto ohledu je nepříznivý a stále více lidí se stravuje mimo tato zařízení. (CZECHTOURISM, 2010b)

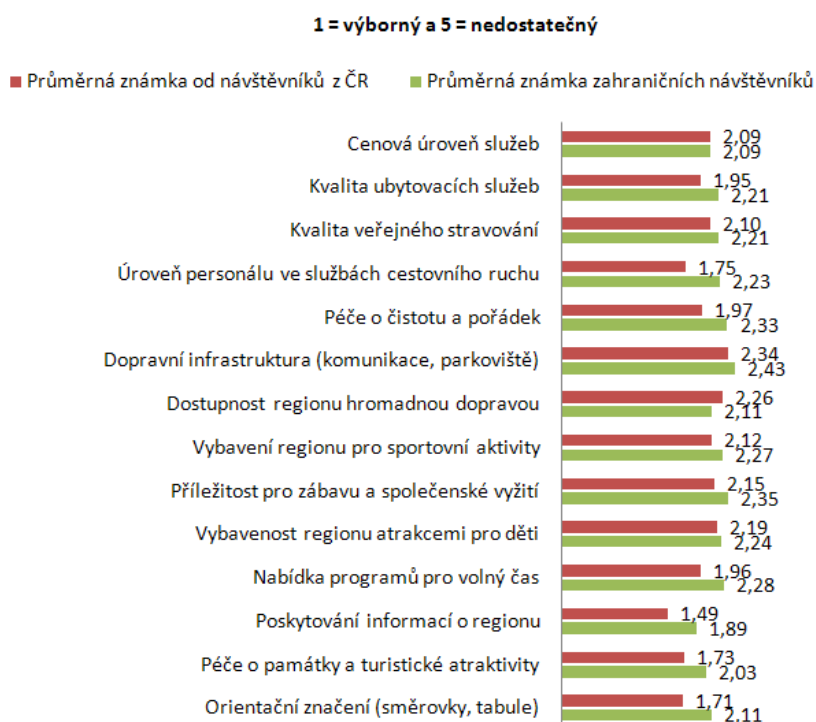
Pro rozvoj CR v regionu je negativní neustále se zvyšující podíl návštěvníků, kteří mají průměrné denní náklady na výlet či pobyt pod 1 tis. korun, když v letní sezóně v roce 2010 to bylo 9 z 10 návštěvníků a v zimě v roce 2010 dokonce 96 %. To znamená, že návštěvníci v regionu méně utrácí a tím oblast přichází o finance potřebné k minimalizování vlivů a škod způsobené CR. (CZECHTOURISM, 2010b)

Důvody návštěvy Českého ráje jsou různé, od návštěvy přátel, relaxace až po turistiku. V letním období je nejvíce zastoupeno poznání (36 %), relaxace (23 %) nebo turistika a sport (17 %). Podíl turistiky a sportu stoupá na úkor poznání. V zimní období je hlavním důvodem návštěvy opět poznání (21 %) a dále turistika a sport (20 %), práce a relaxace (oba po 15 %). K nejlákavějším aktivitám v létě v regionu Český ráj patří možnost pěší turistiky (55 %), poznávací turistiky (53 %), cykloturistika (19 %) nebo společenský život a zábava (17 %). Naproti tomu podíl aktivit udržitelného CR, mezi které patří např. venkovská turistika (1 %) či návštěvy místních kulturních akcí (7 %), patří obecně mezi českými turistickými regiony k nejmenším. Přitom průměr v ČR u venkovské turistiky je 3,7 %. (CZECHTOURISM, 2010b)

Pro marketing v Českém ráji je důležité, jakým způsobem získávají návštěvníci informace o regionu, resp. jak tyto informace využívají. Nejčastěji návštěvníci a turisté zjišťují informace o Českém ráji z internetu (okolo 70 %), z informací od příbuzných a známých (64 %) nebo z turistických informačních center a z tištěných propagačních materiálů, prospektů, průvodců apod. (60 %), v čemž dokonce Český ráj mezi turistickými regiony v ČR vede. Podíl internetu a informací od příbuzných a známých stále stoupá na úkor turistických IC a tištěných propagačních materiálů, prospektů, průvodců apod. Po internetu jsou druhým nejčastěji využívaným informačním zdrojem před návštěvou Českého ráje „příbuzní a známí“. V tomto ohledu má tato oblast nadprůměrný počet velmi spokojených návštěvníků, kteří ji dále doporučují k návštěvě lidem ze svého okolí, přičemž patří k nejdoporučovanějším TR v ČR. Na druhou stranu patří oblast Českého ráje k regionům s nejvyšším počtem turistů, jež byli s pobytem nespokojeni, více než 5,5 %. (CZECHTOURISM, 2010b)

Návštěvníci Českého ráje jsou typičtí svou vysokou a nadprůměrnou mírou „věrnosti“ tomuto regionu, když téměř všichni plánují, že se do Českého ráje vrátí. V létě to deklaruje 81 % z nich, v zimě dokonce 84 %. Tento region patří pro více než polovinu návštěvníků k velmi preferovaným oblastem. V letním období přijíždí cca 30 % návštěvníků do Českého ráje vůbec poprvé a v zimním období je podíl prvně příchozích jen necelá pětina. Region navštěvuje stále méně turistů, kteří jsou zde poprvé, avšak stoupá jejich zájem o budoucí návrat, což je jistě pozitivní trend, a dokonce mezi turistickými regiony ČR navštěvují pravidelní návštěvníci nejčastěji právě Český ráj. (CZECHTOURISM, 2010b)

Se svým výletem či pobytem jsou návštěvníci Českého ráje nadprůměrně spokojeni (dokonce 47 % je „velmi spokojeno“). Návštěvníci jsou spokojeni s přátelstvem místních lidí (82 %), dostupností informací o regionu (81 %), s rozsahem a dostupností možností stravování (80 %), s úrovní veřejného stravování (76 %), s místním orientačním značením, s drobným prodejem (suvenýry, občerstvení, atd.) a v poslední době se hodně zlepšila i spokojenost s péčí o čistotu regionu, která byla ještě nedávno vnímána jako neuspokojivá. Průměrně jsou návštěvníci Českého ráje spokojeni s péčí o památky a turistické atraktivity nebo s péčí o ŽP. Nejméně jsou turisté a návštěvníci spokojeni se službami pro motoristy, cykloturisty, s dopravní infrastrukturou, cenovou úrovní služeb v regionu, příležitostmi pro zábavu, dostupností hromadnou dopravou, nabídkou programů pro volný čas a chybějícími atrakcemi pro děti. V mnohých těchto podprůměrných hodnotách ohledů lze pak najít možnost budoucího rozvoje udržitelného CR. Obecně lze tedy říci, že jsou návštěvníci a turisté v Českém ráji nejméně spokojeni s vybaveností regionu. S kvalitou služeb a péčí o rozvoj cestovního ruchu v oblasti jsou spokojeni o něco více. (CZECHTOURISM, 2010b)

Obr. 49: Hodnocení služeb v CHKO Český ráj návštěvníky (2010)

Zdroj: KÚ Libereckého kraje, odbor kultury, památkové péče a cestovního ruchu, 2011

4.1.3 SWOT analýza CR v CHKO Český ráj

Silné stránky

- Široké spektrum a různorodost nabídky aktivit pro návštěvníky v jednotlivých lokalitách
- Pestrá nabídka atraktivních činností doprovázená kvalitním orientačním značením (profilace jednotlivých částí regionu na různé typy aktivit - poznání, turistika a sport, relaxace apod.)
- Nadprůměrná délka pobytu oproti ostatním TR v ČR
- Schopnost přitahovat návštěvníky z velkých vzdáleností
- Vysoká spokojenost (celková i dílčí) s pobytem a velmi pozitivní hodnocení regionu návštěvníky
- Vysoce nadprůměrná loajalita a vysoký deklarovaný potenciál opakované návštěvy v budoucnu
- Dostupnost informací o regionu (především na internetu, v TIC, tištěných materiálech apod.)
- Rozsah a kvalita ubytovacích a stravovacích kapacit a jejich hojné využívání
- Vysoké sportovní využití pro návštěvníky i místní obyvatele

Slabé stránky

- Nevyrovnaná návštěvnost v průběhu celého roku, sezónnost
- Nedostatek specifických nabídek a možností volnočasových aktivit motivující k delšímu pobytu
- Odlišná atraktivita jednotlivých oblastí regionu a s tím související nedostatečné využití a profilace některých oblastí
- Zvyšující se podíl automobilové dopravy u návštěvníků
- Dopravní infrastruktura
- Využívání spíše levnějších typů ubytovacích kapacit, jako jsou kempy, tábořiště, případně penziony či nocleh u známých a příbuzných
- Nižší spokojenost s množstvím atrakcí pro děti, volnočasových aktivit či se službami pro motoristy
- Nižší využívání TIC jako informačního zdroje o možnostech v Českém ráji

Příležitosti

- Cíleně zvyšovat atraktivitu některých dalších aktivit v letním i zimním období (např. kulturní, sportovní a společenské akce)
- U široké veřejnosti posílit znalosti o realizaci volnočasových aktivit v Českém ráji
- Zaměřit se na dosud málo vyprofilované a specifické nabídky aktivit, které budou pro návštěvníky nejatraktivnější, především pak u poznávací a pěší turistiky
- Nabídky aktivit a atraktivit v regionu provázet tak, aby se navzájem doplňovaly
- Zvýšit zájem o region Český ráj a atraktivitu pro rodiny s dětmi
- Využívat moderních komunikačních sítí, reklamy a médií pro oslovování potenciálních návštěvníků
- Podpořit využívání hromadné dopravy cílenou komunikací dopravních spojení při propagaci jednotlivých turistických lokalit
- Schopnost regionu udržet návštěvníky v oblasti nadprůměrně dlouhou dobu

Hrozby

- Zvýšení emisí z automobilové dopravy (negativní dopad v případě zvýšení poptávky na úkor udržitelného rozvoje)

- Zvyšující se návštěvnost a doprava v oblasti z hlediska nedostatečné dopravní infrastruktury, která je návštěvníky často vnímána negativně a jako nedostačující
- Zvyšující se neochota návštěvníků cestovat hromadnou dopravou a s tím související nedostatečné pokrytí regionu hromadnou dopravou
- Neochota návštěvníků cestovat v zimě na větší vzdálenosti
- Snížení poptávky po letní dovolené v ČR, na úkor okolních zemí, alpských zemí či přímořských států
- Negativní zkušenosti a reference návštěvníků, které jsou pak předávány přátelům či příbuzným (tzv. negativní word-of-mouth)
- Zvyšující se cenová úroveň služeb v regionu při konstantní či nepatrně se zhoršující kvalitě stravovacích a ubytovacích zařízení
- Rostoucí trend jednodenních návštěv, především v zimním období, a jeho vliv na provoz ubytovacích zařízení v regionu

4.2 Vybrané vlivy cestovního ruchu v CHKO Český ráj

Vlivy cestovního ruchu na území CHKO Český ráj jsou značné, jedná se zejména o vlivy na zatížení přírodního prostředí. Vlivy na socio-kulturní prostředí jsou ve srovnání s nimi téměř zanedbatelné, a proto zde bude uveden výčet jen několika vybraných vlivů na složky přírodního prostředí. Pravděpodobně nejviditelnějším projevem CR na okolní krajinu jsou erozní projevy na cestách a v oblastech s písčítým nebo hlinitopísčítým povrchem. Eroze souvisí s reliéfem krajiny, množstvím a intenzitou srážek nebo rostlinným povrchem v okolí. Pískovcové skály jsou intenzivně využívány pro horolezectví, kde se antropogenní eroze projevuje velmi výrazně, například místa pod skalními věžemi Kapelník, Podmokelská a Blatník. Problémem pro přírodní prostředí je hlavně lano, které přechází přes hranu nebo výstupky a pískovec zde odírá, a sešlapávání vegetace pod skalami. Pod skalní věží Kapelník dosahuje eroze podle měření na odkrytém kořeni borovice až 53 cm během několika desetiletí a pod skalní věží Blatník bylo změřeno maximum dokonce 68 cm. Pískovcový povrch je obecně velmi náchylný k erozi, a proto dochází k antropogenní erozi i v místech silného sešlapu, kterými jsou turistické trasy či vyhlídky a přístupové trasy k nim. Takovými postiženými úseky jsou třeba cesta od Vidláku na Trosky či téměř celá oblast Hruboskalska a Prachovských skal. Na nezpevněných úsecích dochází zejména vlivem cykloturistiky poměrně rychle ke vzniku erozních rýh. (KOLEKTIV AUTORŮ, 2006a; PÁSKOVÁ 2009)

Důsledkem vysoké intenzity turismu dochází k sešlapávání vegetace, a tím i k úbytku plochy přirozených společenstev s dobře vyvinutým bylinným patrem. Při intenzivních srážkách je sešlapávána i vegetace v okolí tras kvůli vzniku kaluží či bahna, ale i přítomností větších kamenů či vystouplých kořenů na původních trasách. Na místo původních druhů pak ohrožuje okolní krajinu zavlečení alochtonních druhů návštěvníky. S tímto problémem se lze setkat například v Císařské chodbě, v Prachovských skalách, podél cesty z Hrubé skály na Valdštejn a odtud dále na Sedmihorky. V druhově bohatých porostech s teplomilnými prvky v Příhrazských skalách dochází taktéž k velké destrukci cestovním ruchem. Doposud byly vlivy CR nejvýraznější především v jižní a východní části CHKO, avšak výskyt alochtonních druhů se objevuje už i v severní části v Suchých skalách, kolem Drábovny nebo v Betlémských a Klokočských skalách. Vyšší nárůst poštu nepůvodních druhů je způsoben i používáním betonu, kamenů či štěrků ke zpevnění povrchu cest a k budování technických staveb v jejich okolí, čímž dochází ke změně chemizmu půd k jejich větší zásaditosti. (KOLEKTIV AUTORŮ, 2006a; PÁSKOVÁ 2009)

U vodních ploch, které jsou využívány k rekreaci u vody, například Komárovský rybník, Věžák nebo Jinolické rybníky, dochází na březích a okolo vstupů do vody většinou k silnému sešlapu, či dokonce k úplné likvidaci původní vegetace. Vysokou intenzitou zatížení CR dochází i k významnému znečišťování povrchových vod a podpovrchových vod v Českém ráji. Mění se zejména chemické složení vody, když narůstá podíl amoniaku a fosforu, což souvisí s nedostatečně zajištěnými odpady a odtoky v oblasti hromadných ubytovacích zařízení a turistických zařízení, které velkému počtu turistů nestačí. Odpadní vody jsou pak nedostatečně vyčištěné a ovlivňují okolní krajinu. Příkladem je oblast Podkosti nebo Vidláku. Takto znečištěné povrchové vody ohrožují zásoby podzemní vody, které jsou v Českém ráji hojně využívány jako pitná voda, ať už jsou to prameny na Hruboskalsku pro lázně Sedmihorky, prameny v Prachovských skalách, nebo studánky v Klokočských skalách. (KOLEKTIV AUTORŮ, 2006a)

5 Prostorová organizace konfliktních interakcí mezi přírodou a CR a vybrané návrhy udržitelného rozvoje cestovního ruchu

5.1 Konfliktní interakce mezi přírodou a cestovním ruchem

Syntézou potenciálu cestovního ruchu a intenzitou zatížení v Českém ráji získáme mapu konfliktních interakcí mezi přírodním prostředím a cestovním ruchem. Nejzávažnější konfliktní interakce nastává při velmi vysoké intenzitě zatížení CR v místech, kde je nadregionální přírodní potenciál CR. Tato situace nastává ve dvou případech, kterými jsou Hruboskalsko a Prachovské skály. Oběma územími prochází i velmi vysoká liniová intenzita zatížení, což je dáno jednak přírodním potenciálem a jednak velkým počtem kulturně-historických památek. Velmi vysoká intenzita zatížení CR je kromě těchto dvou zmíněných známých lokalit ještě na dvou místech s regionálním přírodním potenciálem, které se nacházejí v jejich těsné blízkosti. Jsou to Jinolické rybníky u Prachovských skal a PR Bažantník na Hruboskalsku.

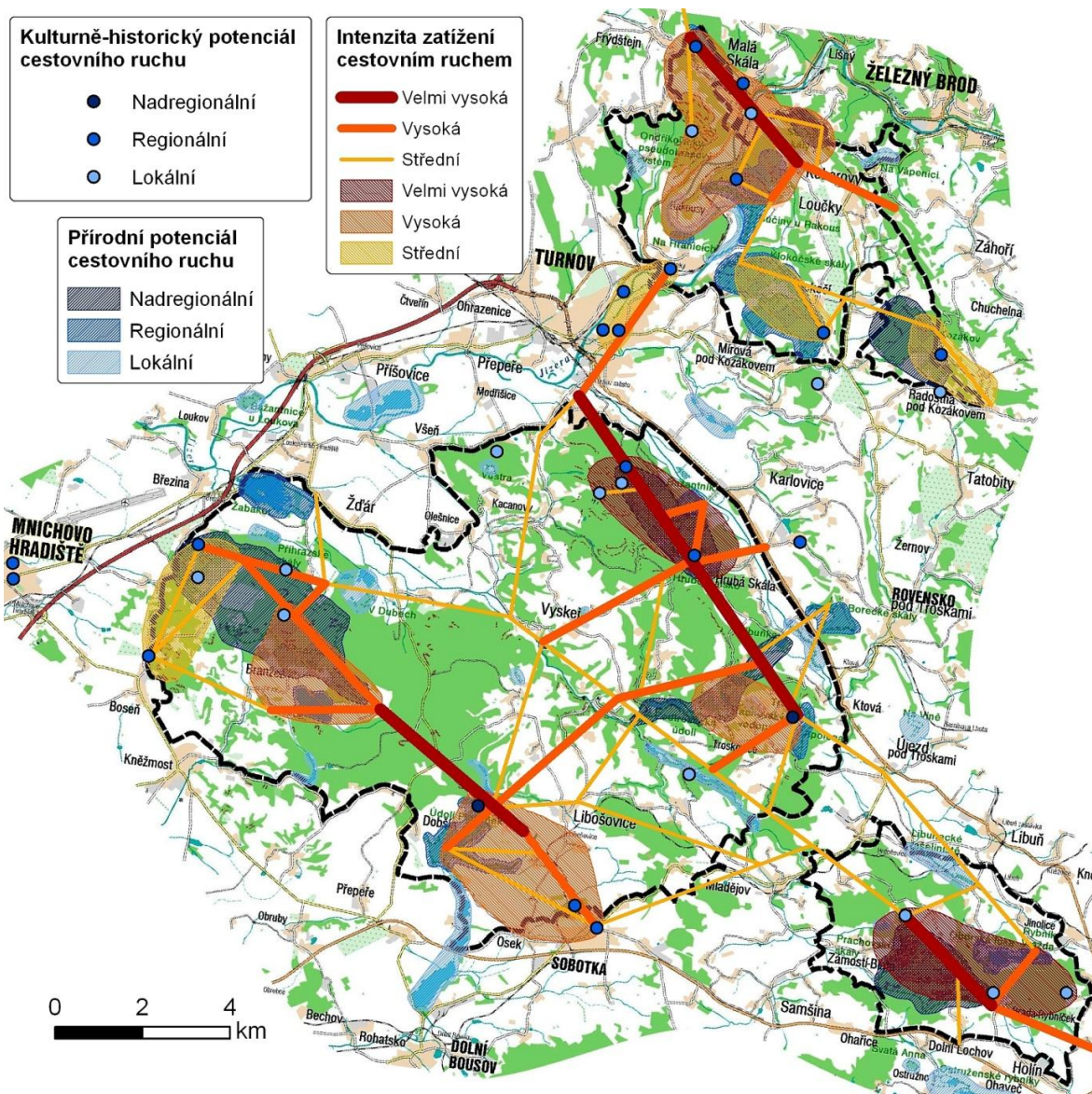
Vysoká intenzita zatížení CR na místech nadregionálního přírodního potenciálu CR nastává na jihovýchodě Příhrazských skal, v Suchých skalách, na Troskách a v Podtroseckých údolích. Oblasti regionálního přírodního potenciálu CR s vysokou intenzitou zatížení CR jsou Komárovský rybník, Údolí Plakánek, biocentrum Malá Skála, Na Hranicích, Bučiny u Rakous, Besedické skály a Apolena u Trosek. Lokální přírodní potenciál CR s vysokou intenzitou zatížení CR je u průlomu Jizery, u Tachovského vodopádu a oblast Bílého rybníku u hradu Kost.

Ze všech nadregionálních oblastí přírodního potenciálu CR jsou nejméně zatížené Kozákov a západní část Příhrazských skal. Střední intenzita zatížení CR je i v Klokočských skalách, ovšem ty mají regionální přírodní potenciál CR. Z konfliktní mapy je zřejmé, že lokální přírodní i kulturně-historický potenciál je zasažen intenzitou zatížení CR nejméně, protože je pro turisty také nejméně atraktivní. Obecně tedy můžeme říct, že nejatraktivnější jsou pro turisty oblasti s nadregionálním přírodním potenciálem, ale právě tyto oblasti jsou cestovním ruchem nejvíce poškozovány a ničeny.

Jedinou plošnou intenzitou zatížení CR, která nenarušuje přírodní prostředí a krajinu, je oblast Turnovska. Zde se nachází vysoká intenzita liniového zatížení CR, která spojuje místa kulturně-historického potenciálu regionálního významu, jako jsou město Turnov, zámek Hrubý Rohozec a muzeum Dlaskův statek.

Liniová intenzita zatížení cestovním ruchem pak velmi často spojuje místa s kulturně-historickým potenciálem CR uvnitř oblastí přírodního potenciálu cestovního ruchu. V místech

s vysokou koncentrací kulturně-historického potenciálu cestovního ruchu či v místech s vyšším významem tohoto potenciálu v území vzniká důsledkem vysoké návštěvnosti liniová intenzita zatížení cestovním ruchem. Velmi vysoká liniová intenzita zatížení CR se nachází na ose Valdštejn-Hrubá Skála-Trosky na Hruboskalsku, na ose Frýdštejn-Besedice na Maloskalsku, na ose Pařez-Muzeum přírody Českého ráje v Prachovských skalách a na ose Příhrazské skály-hrad Kost v západní části CHKO. Lokální úroveň kulturně-historického potenciálu je kvůli nižší atraktivitě pro návštěvníky zatížen většinou jen střední liniovou intenzitou zatížení CR.

Obr. 50: Konfliktní interakce v CHKO Český ráj (2011)

Zdroj: podklad SHOCart; vlastní zpracování

5.2 Vybrané návrhy udržitelného rozvoje cestovního ruchu v CHKO Český ráj

Problémů spojených s cestovním ruchem v Českém ráji existuje celá řada, a proto byla na základě konfliktních interakcí mezi přírodou a cestovním ruchem provedena typologie problémů s jejich možným typovým řešením. Na konflikty a problémy se v zásadě můžeme dívat ze tří pohledů, ze strany cestovního ruchu, tedy návštěvníků a rezidentů, z pohledu ochrany přírody nebo z ekonomického hlediska. Tato práce se věnuje zejména přístupu z hlediska ochrany přírody a vyhodnocuje tak hlavně environmentální problémy. Socio-kulturní problémy způsobené CR v Českém ráji jsou ve srovnání s těmi environmentálními nepoměrně menší, a proto nebudou dále uváděny možné návrhy na UR CR v této oblasti.

Na území Českého ráje rozlišujeme tři hlavní environmentální problémy, mezi které patří neúnosně vysoká turistická a rekreační zátěž území, nízký podíl udržitelných aktivit CR a nízká ochrana přírodních i kulturně-historických atraktivit před negativními vlivy cestovního ruchu, jako je znečištění odpady, hlukem či znehodnocení krajinného rázu novou výstavbou. Jde tedy o problémy spojené jak s kvantitativním, tak i kvalitativním faktorem turismu.

Kvalitativní faktor provozovaných forem CR v Českém ráji je možné zlepšit zvýšením podílu udržitelných aktivit, kterými jsou ekoturismus, agroturismus nebo venkovská turistika na úkor snížení podílu dnes nejvyužívanějších forem CR - pěší turistiky a cykloturistiky. Podíl venkovské turistiky na formách CR v Českém ráji patří dokonce k nejnižším v celé republice. Při zavádění „měkkých“ forem CR je však potřeba politická, ekonomická i legislativní podpora. Nutné je také všechny aktéry působící v turismu v tomto regionu přesvědčit, že cestovní ruch je závislý na přírodním i kulturně-historickém potenciálu, a proto je třeba ho ochraňovat a tuto ochranu stavět nad požadavky návštěvníků. Naopak pozitivní vlivy CR na okolní krajinu by měly být optimalizovány a jejich přínosy využity k ochraně přírodního prostředí, například podporou „šetrných“ produktů a služeb v oblasti.

Ze současných využívaných forem CR v Českém ráji jsou nejvíce diskutovány problémy spojené s cykloturistikou. Cyklisté zvyšují erozi turistických tras a cyklotras obzvláště v chráněných územích mnohem rychleji než pěší turisté. Tento typ konfliktu se nachází zejména na Hruboskalsku, v okolí Trosek a odtud směrem k hradu Kost. Možné řešení problémů spojených s cykloturistikou v Českém ráji je hlavně ve zkvalitnění infrastruktury, lepší plánování při výstavbě, vytvoření rozsáhlé spojitě sítě cyklostezek vyhýbající se turistickým trasám, ale i silnicím sloužícím zejména automobilové dopravě. V nejcennějších lokalitách, např. ve skalních městech, by bylo vhodné vjezdu cyklistů úplně zakázat.

Druhým typem problémů na území CHKO je nízká ochrana přírodních i kulturně-historických památek před negativními vlivy CR a jejich případná minimalizace, pokud nastanou. Možným řešením se zde jeví zejména některá opatření ze strany Správy CHKO Český ráj, jako jsou různá omezení, zpoplatnění, přehodnocení, kontrola atd. Jako první bychom mohli uvést problém s turistickými trasami, neboť Český ráj má jednu z nejhustších sítí turistických tras v ČR a je na místě zvážit jejich redukci či alespoň optimalizaci. Dále je třeba tyto turistické stezky budovat či opravovat takovým způsobem, aby nedocházelo vlivem použitých materiálů ke změně chemismu a s tím souvisejícímu šíření alochtonních druhů a snižování biodiverzity. Správci CHKO by též měli kontrolovat a upřednostňovat renovaci stávajících rekreačních objektů před výstavbou nových, a to vše při respektování krajinného rázu oblasti. Výrazně by se mělo snížit i znečišťování přírodních zdrojů, jako jsou vodní zdroje, ovzduší nebo půda. Zastaralost MTZ především v oblasti vodního hospodářství vede ke znečišťování vodních toků a ploch např. v okolí Branžeže či Jinolických rybníků. Řešením by mohla být důslednější a častější kontrola podnikatelů v cestovním ruchu ze strany správců CHKO. Ti by měli být kontrolováni a „nuceni“ k dodržování limitů zatížení, hluchnosti, likvidace odpadů, složení odpadních vod a při případném poškozování přírodního prostředí by měli být znečišťovatelé pokutováni vyššími pokutami nebo v konečném důsledku i odebráním licence k provozování činnosti na území CHKO. Se znečišťováním nepřímo souvisí i spotřeba těchto zdrojů, která by měla probíhat také udržitelným způsobem. Zároveň by se na odstraňování negativních dopadů CR na krajinu měli finančně podílet samotní turisté a návštěvníci, zejména poplatky za využívání služeb - ubytovacích, stravovacích, atd., nikoliv formou vstupních poplatků, vstup do přírodních atraktivit by mělo být zpřístupněno bez poplatků.

Dalším problémem způsobeným nízkou ochranou přírodního potenciálu zejména podél vodních toků a ploch sloužících k rekreaci je sešlapávání vegetace u jejich břehů. Řešením by mohlo být zabránění vstupu návštěvníků do míst, kde je přírodní prostředí přítomností turistů poškozováno, a naopak umožnění vstupu v místech, kde by turisté závažně neohrožovali přírodní prostředí. Konkrétním opatřením pak může být položení velkých balvanů či jiných překážek, zábran, závor či plotů na poškozovaných lokalitách v důsledku rekreace turistů u vody, na druhou stranu je však návštěvníkům nutné nabídnout atraktivní alternativní cíl, kterým v případě Českého ráje mohou být koupaliště či rybníky mimo území CHKO.

Problémem se jeví i dopravní systém na území CHKO Český ráj, který je výrazně zaměřen na individuální automobilovou dopravu. Z tohoto důvodu je dnes možné se automobilem dostat do těsné blízkosti téměř všech nejcennějších a nejatraktivnějších památek, což samozřejmě vedlo k nárůstu návštěvnosti a naopak zhoršilo životní prostředí v těchto místech. Možným řešením z hlediska dopravního systému se na tomto místě jeví zavedení integrovaného dopravního

systemu hromadné a bezmotorové dopravy, který by pomohl snížit vysokou intenzitu individuální dopravy. Zajištění lepší dostupnosti i méně známých destinací a naopak omezení možností vjezdu do nejcennějších lokalit by vedlo k většímu rozptýlení turistů po regionu. Pro vznik fungujícího integrovaného dopravního systému je ale třeba spolupráce mezi státním, komunálním a podnikatelským sektorem.

Dalším možným řešením nízké ochrany památek na území CHKO by mohla být nová zonace oblasti či přesunutí vybraných činností do environmentálně méně hodnotných území. Na tomto místě bychom mohli uvést příklad v podobě horolezectví ve skalních městech. Lokality jako Prachovské skály či Hruboskalsko patřily už od počátku rozvoje turismu v regionu k nejintenzivněji navštěvovaným oblastem, a přesto zdejší ochránci přírody neregulovali některé činnosti ve skalních městech či vstupy do těchto destinací. Tato sportovní aktivita nadměrným způsobem zatěžuje krajinu sešlapáváním vegetace mimo značené cesty, odíráním pískovce lany, zvýšenou erozní činností na úpatí skalních věží. Možným řešením pro snížení či alespoň zpomalení negativních vlivů horolezectví v regionu se jeví lepší organizace pohybu těchto návštěvníků, a to včetně jejich větší informovanosti. Omezením či zpoplatněním nejčastěji navštěvovaných skalních věží, např. Kapelníka, Podmokelské či Blatníku, kde jsou vlivy CR nejintenzivnější, by došlo ke snížení počtu lezců a ti by si hledali nová exponovanější místa a možnosti, kde tuto aktivitu provozovat. K tomu je však třeba nabídnout horolezcům alternativní návrhy například vytvořením hodnotných výstupových cest na horolezecky nevyužívané okrajové skály, kam neměli doposud přístup nebo o nich jednoduše nevěděli. Nabízí se možnosti lokalit, jako je Drábovna, Borecké skály, Betlémské skály či Klokočské skály, které by přetíženému Hruboskalsku a Prachovským skalám ulevily. Dále lze do lezeckých oblastí umístit informační tabule s informacemi o skalních věžích a výstupech na ně, kde by se preferovaly právě vybrané lokality pro tuto činnost. Nejznámějším skalním věžím by paradoxně pomohlo i skácení některých vzrostlých stromů v jejich okolí, čímž by se staly věže lépe viditelné i z delších vzdáleností či ze značených turistických tras a návštěvníci by nemuseli přicházet až k samotným skalním věžím, aby se na ně podívali. (KOLEKTIV AUTORŮ, 2006a)

Třetím typem problémů v Českém ráji je kvantitativní faktor turistické a rekreační zátěže území. V současné době není problémem ani tak vysoký počet návštěvníků a turistických aktivit, jako spíše jejich výrazná koncentrace, a to prostorová i časová, do nejatraktivnějších přírodních i kulturně-historických lokalit, které jsou však většinou zároveň nejcennější a nejvíce chráněné. K časové koncentraci návštěvníků dochází především v letních měsících v turistických destinacích, jako jsou Prachovské skály, Trosky, Hruboskalsko, Maloskalsko či Branžež. Dochází tak ke konfliktům mezi vysokým rekreačním potenciálem krajiny a limity a omezeními na straně

přírodního prostředí. Nadměrná intenzita zatížení krajiny pro potřeby CR naráží na ochranu přírody, ale i na ochranu vody a lesů. Vysoký počet návštěvníků ohrožuje nejen přírodní prostředí, ale i samotnou návštěvnost, kdy mezi turisty vzniká pocit přelidněnosti a budou raději vyhledávat „klidnější“ místa pro rekreaci a trávení volného času. (ŠIMKOVÁ, 2009)

Možnými opatřeními z tohoto hlediska jsou regulace lůžkové a rekreační kapacity na území obcí při současném zvyšování komfortu v ubytovacích zařízeních a kvality služeb nebo lze prostorovou a časovou koncentraci řešit pomocí destinačního managementu turistické lokality, např. propagací méně známých lokalit, rozvojem mimosezónních turistických produktů či výběrem ploch soustředění návštěvníků podle jejich potřeb a provozovaných forem CR, čímž se může zabránit jejich koncentraci v environmentálně hodnotných oblastech Českého ráje. Právě v prostorovém i časovém rozptýlení návštěvníků po celém regionu vidí autor velký potenciál z hlediska udržitelného rozvoje cestovního ruchu. Management cestovního ruchu totiž umožňuje usměrnit turistické toky z přetížených lokalit do méně známých lokalit nebo méně využívaných tras a stezek, kde je větší prostor pro intenzivnější rozvíjení cestovního ruchu. V Českém ráji v současné době existuje velká rezerva ve využívání této formy snižování intenzity zatížení území. Velký potenciál ve využití destinačním managementem v tomto regionu má území geoparku Český ráj, které bylo vyhlášeno v roce 2005. Geopark totiž přispívá k rozvoji šetrné turistiky, ekovýchovných aktivit v regionu, ale také vzdělává místní obyvatele a zapojuje je do šetrného rozvoje krajiny. Rozptýlení turistů do mnohem rozsáhlejšího území geoparku, téměř čtyřnásobku území CHKO, by bylo přínosem pro krajinu a celé ŽP v regionu. Takhle rozsáhlé území dovede absorbovat značné množství návštěvníků CHKO a dovede tak ulevit zatěžovaným územím, čímž by mohl nastat udržitelný rozvoj destinace a negativní vlivy cestovního ruchu na danou lokalitu by se minimalizovaly. Pro snížení časové koncentrace návštěvníků v Českém ráji je třeba posílit možnosti turistiky i v zimních měsících (pěší turistika, poznávací turistika) a přizpůsobit tomu nabídku služeb (restaurační a odpočinková zařízení apod.). (GEOPARK, 2011; CZECHTOURISM, 2010b)

V zásadě existuje několik technik, metod či strategií turistického managementu. Pro oblast Českého ráje se jeví jako nejvhodnější kombinace třech základních, a to prostorového rozptýlu účastníků CR v území, prostorové zonace a omezování či zpoplatňování vstupu nebo služeb v hodnotných nebo zranitelných lokalitách CR. Poslední dva jmenované přístupy už byly vysvětleny v předchozích odstavcích. U prostorové koncentrace jde o vybudování sítě preferovaných destinací, která jsou lokalizována a vybavena tak, aby návštěvník neměl potřebu vstupovat do hodnotnějších a zranitelnějších území regionu. Opakem je pak odklon návštěvníků z nejcennějších míst do jiných lokalit, která nejsou tak přetížená nebo poškozená. (KLAPKA, 2006)

Rozptýlení návštěvníků lze provést například větší propagací a snahou přilákat turisty do jiných, méně zatížených skalních měst, jako jsou Besedické skály, Drábovna, Borecké skály apod. K této propagaci méně známých cílů je možné využívat kromě stávajících přístupů i moderní a nové komunikační kanály, jako jsou sociální sítě, internet, či více využívat pozitivních zkušeností návštěvníků apod. Dále je třeba propagovat méně turisticky vytižené kulturně-historické památky regionu, jako jsou zámky Hrubý Rohozec a Mnichovo Hradiště nebo hrady Rotštejn, Valečov a Frýdštejn, na úkor dnes nejvytíženějších hradů Kost, Trosky nebo Valdštejn. V mnoha případech návštěvníci nejsou dobře informováni o alternativních atraktivitách a navštěvují jen ty nejnámější památky CHKO, čímž dochází k velmi vysoké koncentraci a intenzitě zátěže. Zde je uveden stručný přehled atraktivit a možností na území Českého ráje, které dnes nejsou dostatečně propagované a přitom mají potenciál CR a mohou rozptýlit návštěvníky po celé oblasti: sklářské město Železný Brod s předváděním různých sklářských řemesel a tradiční roubenou architekturou, Galerie Granát s ukázkovou výrobou granátového šperku v Turnově, areál Šťastná země v Radvánovicích u Turnova, nedaleké Bozkovské dolomitové jeskyně s procházkou po Riegrově stezce, hrady jako Kumburk, Bradlec, Valečov, Levín, Veliš, nebo hrad a zámek Staré Hrady, zajímavé je i putování po stopách filmových štábů pohádek, jako je Bajaja, O princezně Jasněnce a létajícím ševci, Jak dostat tatínka do polepšovny, Princ a Večernice nebo Nesmrtelná teta, dále například exkurze do místních pivovarů v Nové Pace, ve Svijanech nebo na Hrubém Rohozci nebo Muzeum Škoda Auto v Mladé Boleslavi. Všechny tyto atraktivity mají všem účastníkům CR co nabídnout a zároveň je odklánějí z nejcennějších a nejpřetíženějších lokalit Hruboskalska a Prachovských skal do celého regionu a jeho okolí. (CZECHTOURISM, 2010b; ŠIMKOVÁ, 2009)

K tomu, aby se lokalita stala vyhledávanou destinací CR, je potřeba kromě primárního zdroje (přírodní hodnoty) i sekundárních zdrojů, jako jsou infrastruktura či turistické atraktivity. Stále žádanější se však stávají i terciární zdroje, např. nabídky ucelených produktů, destinační management či jiné nadstavbové prvky, které je třeba aktivně propagovat a nabízet. Vhodnou nabídkou produktů a programů volnočasových aktivit v méně zatížených, ale přesto stále atraktivních destinacích lze ulehčit dnes těm nejzatíženějším a lze prodloužit průměrnou dobu pobytu, zvýšit opakovatelnost návštěv, snížit sezónní výkyvy návštěvnosti či přilákat do regionu náročnější a movitější klientelu. Dále je třeba provázat nabídky jednotlivých lokalit tak, aby se produkty vzájemně doplňovaly. Turisté by měli být více motivováni k návštěvě i dalších lokalit, zejména kulturních, sportovních nebo společenských událostí i v širším okolí, a to hlavně hromadnou dopravou nebo regionálními speciálními turistickými spojeními, jako jsou například cyklobusy. Při vhodném časoprostorovém sestavení programu a aktivit lze dokonce kapacitu území pro turismus zvýšit, aniž by bylo přírodní prostředí regionu dále neúnosně zatěžováno.

V současné době se zvyšuje poptávka po zdravém životním stylu, návratům ke kořenům či poznávání tradičních kultur, je tedy důležité, aby rozvoj turismu nebyl zaměřen na kvantitu, ale spíše na kvalitu. K procházkám, výletům mezi skalami, prohlídkám hradů, zámků a muzeí je třeba nabídnout i jiné atraktivity, např. sjíždění raftů a kanoí na Jizeře, sakrální památky, architekturu, tradiční řemesla nebo třeba montanistiku, což je sběr minerálů, hornin a zkamenělin většinou s doprovodným programem, tedy snaha o autenticitu a jedinečnost místa, kulturního i přírodního prostředí by měla převažovat. Že je nabídka volnočasových aktivit pro turistickou destinaci velmi důležitá, dokazuje i fakt, že se tři čtvrtiny Čechů rozhodují při výběru lokality dovolené právě podle možnosti realizace těchto aktivit. Produkty lze ještě více podpořit vytvářením naučných stezek, jako jsou NS Besedickými skalami, NS Údolím Plakánek nebo tematických stezek, jako jsou Greenway Jizera, Zelený koridor Pojizeří, stezka Pohádkového putování Českým rájem, která se zaměřuje na rodiny s dětmi a netradičním způsobem informuje návštěvníky o faktech a pověstech z regionu, Po stopách charizmatického Albrechta z Valdštejna, Po stopách baroka, Po významných církevních památkách, Sklářská cesta nebo Za drahými kameny a minerály, a spousty dalších stezek, které se nesoustředí pouze na jednu lokalitu, ale propojují více oblastí v regionu, což vede účinně k rozptýlení turistů. (CZECHTOURISM, 2010b; ŠIMKOVÁ, 2009; AOPK ČR, 2011b)

Jako další možnost jak časově rozptýlit návštěvníky během dne i během sezóny se jeví poslední dobou velmi moderní tzv. zážitkový turismus. Veřejnost navštěvující hrady, zámky či jiné kulturní památky si žádá noční prohlídky, hrané scénky vtahující diváka do děje, strašidla na hradbách, šermířské souboje a mnoho jiných akcí. I když se jedná o kvalitativní rozšíření nabídky pro turisty, což dovede účinně rozptýlit turisty během dne, není z hlediska dlouhodobého udržitelného cestovního ruchu správné a efektivní. Tento zážitkový turismus je totiž nejatraktivnější pro mladší návštěvníky a rodiny s dětmi, u kterých tak vzniká špatný vztah k památkám, je proto třeba prosazovat u mladší generace spíše vzdělávání v oblasti udržitelného rozvoje cestovního ruchu. (PÁSKOVÁ, 2009)

6 Závěr

Cestovní ruch se od druhé poloviny devatenáctého století na území Českého ráje vyvinul do masové, místy až nekoordinované podoby. Přesto i po desetiletí trvajícím náporu turistů je oblast Českého ráje stále environmentálně velmi cenná, a to nejen kvůli faktu, že je to oblast s největším soustředěním pískovcových skal v České republice. Region si pro své mimořádně rozmanité přírodní i kulturně-historické podmínky zaslouží být i nadále ochraňován před negativními vlivy CR. S rychle rostoucím cestovním ruchem totiž narůstají i problémy a nežádoucí dopady, které představují potenciální hrozbu pro sociální, ekonomickou i environmentální sféru, a kvůli tomu se v současné době zvyšuje zájem o udržitelný rozvoj cestovního ruchu v této turistické destinaci. Udržitelný cestovní ruch, někdy nazýván též zelený, ekologický či měkký, je přístup zabývající se problematikou konfliktů mezi CR a přírodním prostředím a krajinou, který se snaží minimalizovat třecí plochy vytvořené složitými interakcemi mezi všemi aktéry cestovního ruchu. Principem je tedy neustálé hledání rovnováhy mezi jednotlivými aspekty rozvoje území, zájmy jednotlivých aktérů a mezi pohledy a měřítky různě zacílenými v čase. Je ale nutné dodat, že koncept udržitelného rozvoje cestovního ruchu je reálně proveditelný maximálně na státní úrovni, pokusy jej jakkoliv globalizovat jsou dnes spíše neúspěšné.

Už ze samotného primárního poslání CHKO Český ráj, kterým je ochrana přírodních hodnot, je zřejmé, že přírodní prostředí by mělo být nadřazené cestovnímu ruchu, což by měla být pouze doplňková činnost na tomto území. Příroda a krajina by tedy měla z cestovního ruchu profitovat, a nikoliv naopak. Z tohoto důvodu byl zvolen ekocentrický environmentální přístup k problematice udržitelnosti na úkor ostatních přístupů.

K nejdůležitějším poznatkům a výsledkům této práce patří zjištění, že jedinečný potenciál cestovního ruchu je v současné době velmi intenzivně zatěžován cestovním ruchem, což vede ke konfliktním interakcím, kterým je třeba se dále věnovat. Potřeba ochrany především přírodního potenciálu CR na tomto území je dnes neoddiskutovatelná, protože nepoškozené přírodní zdroje jsou důležité pro všechny aktéry cestovního ruchu, pro ochránce přírody, ale i pro místní obyvatelstvo. Současný stav je však v Českém ráji neudržitelný, protože nejvýznamnější přírodní i kulturně-historické cennosti jsou zároveň nejzatíženějšími oblastmi CR a rekreace, a to jak plošně, liniově, tak i bodově. Čím více je území chráněno nebo čím méně se daný ekosystém vyskytuje v přírodě, tím více láká turisty k jeho návštěvě. K takovým územím patří například Hruboskalsko, Prachovské skály, Maloskalsko, Sobotecko či Příhrazské skály. Do budoucna bude tedy důležité, zda převáží společné zájmy, či naopak konflikty mezi CR a ochranou přírody a krajiny.

Mezi další výsledky této práce patří prostorové vyjádření organizace přírodního a kulturně-historického potenciálu cestovního ruchu, zhodnocení současného stavu turismu v Českém ráji, vymezení problémových interakcí mezi přírodním prostředím a CR a v neposlední řadě také návrh strategie udržitelného rozvoje CR na tomto území na základě vyhodnocení těchto konfliktů. Problémové interakce a konflikty byly identifikovány na základě syntézy prostorové organizace potenciálu CR na straně jedné a prostorové organizace intenzity zatížení CR na straně druhé. Obě tyto prostorové organizace byly již předtím získány dílčími syntézami analytických map, týkajících se dané problematiky. Na základě konfliktních interakcí byla pak provedena typologie těchto problémů, jež jsou typově řešeny v navrhované strategii. Navrhovaná strategie řešení udržitelného rozvoje cestovního ruchu usiluje především o posílení ochrany přírody a krajiny, o kvalitativní změnu forem cestovního ruchu v Českém ráji, o redukci počtu návštěvníků a snížení jejich vlivu na okolní prostředí a také o prostorové rozptýlení návštěvníků po celém regionu, v čemž vidí autor velký potenciál do budoucna (především pak ve využití území Geoparku Český ráj). Soustavná a systematická ochrana a péče o krajinu Českého ráje by se tak měla stát jedním ze základních předpokladů zachování původního charakteru území. Mezi návštěvníky je také třeba zvýšit zájem o nové, alternativní formy CR, které zohledňují a chrání kvalitu přírodního prostředí, jako jsou venkovská turistika, ekoturistika, agroturistika, putování po tematických trasách s nabídkou historických, kulturních, technických a přírodních památek atd. Tyto návrhy jsou spíše obecného charakteru, některé dokonce nemusí mít hmotnou povahu. Ovšem některé problémy jsou v této práci rozepsány podrobněji a návrh strategie udržitelného rozvoje se snaží být mnohem konkrétnější a její realizace by jistě přispěla ke zvýšení stability krajiny i jejích ekosystémů, neboť návrhy jsou v souladu s ochranou krajiny a složek životního prostředí podle zásad udržitelného rozvoje turismu.

Snahou této práce bylo také ověření metodologie, jež byla inspirována principem územního systému ekologické stability, například členění hodnot do tří kategorií atd. Důvodem volby této ojedinělé metody byla snaha do problematiky udržitelného rozvoje cestovního ruchu vnést geografický prostorový pohled, který ostatním zainteresovaným vědám chybí.

7 Shrnutí, Summary

Diplomová práce se zabývá udržitelným cestovním ruchem v Chráněné krajinné oblasti Český ráj a rovněž jeho možnými návrhy řešení do budoucna, protože se v oblasti rozvoje cestovního ruchu předpokládá posílení principů udržitelného rozvoje. Tato oblast se v současné době kvůli svému bohatému a rozmanitému přírodnímu a kulturně-historickému potenciálu cestovního ruchu potýká s vysokou intenzitou plošného, liniového i bodového zatížení, které je koncentrováno do přírodně nejceněnějších území, většinou do skalních měst. To samozřejmě vyvolává konflikty a problémy mezi ochranou krajiny a přírodního prostředí a požadavky a nároky cestovního ruchu. Obecně totiž platí, že čím více je území chráněno nebo čím méně se daný ekosystém v přírodě vyskytuje, tím více je pro cestovní ruch atraktivní. Zjištěním je tedy fakt, že současný stav cestovního ruchu v CHKO Český ráj je dlouhodobě neudržitelný, a proto byla navržena strategie udržitelného rozvoje v Českém ráji.

Problémové interakce a konflikty byly identifikovány na základě syntézy prostorové organizace potenciálu CR a prostorové organizace intenzity zatížení CR, které byly získány již předtím dílčími syntézami analytických map, týkajících se dané problematiky. Na základě prostorové organizace konfliktních interakcí mezi přírodním prostředím a cestovním ruchem byla provedena typologie těchto problémů, které budou následně v navrhované strategii typově řešeny. Navrhovaná strategie udržitelného rozvoje CR usiluje především o tato typová řešení: posílení ochrany přírody a krajiny, kvalitativní změnu forem cestovního ruchu v Českém ráji, redukci počtu návštěvníků a snížení jejich vlivu na okolní prostředí, v neposlední řadě prostorové rozptýlení návštěvníků po celém regionu. Důraz je kladen především na prostorové rozptýlení návštěvníků a také na zvýšení ochrany přírodních a kulturně-historických památek. V práci byla použita a ověřena metodologie, jež byla inspirována principem územního systému ekologické stability a jež do problematiky udržitelného rozvoje cestovního ruchu vnesla geografický prostorový pohled.

Klíčová slova: CHKO Český ráj - udržitelný rozvoj - cestovní ruch - prostorová organizace cestovního ruchu - environmentální problémy - udržitelný cestovní ruch

This thesis deals with sustainable tourism in the Český ráj protected landscape area, as well as its possible solution proposals for the future, because the development of tourism forecasts strengthening of the principles of sustainable development. This area is currently due to its rich and diverse natural and cultural-historical tourism potential struggling with a high intensity of a line and spatial burden, which is concentrated in the most valuable natural areas, mostly in the rock cities. This naturally raises problems and conflicts between the protection of landscape and environment at one side and the requirements and demands of tourism on the other hand. In general, it is true that the more protected areas or the less an ecosystem occurs in nature, the more attractive is for tourism. What has been found is a fact that the current state of tourism in the Český ráj PLA is unsustainable, and therefore a strategy of sustainable development in the Český ráj was proposed.

The problematic interactions and conflicts were identified according to a synthesis of a spatial organization of tourism potential and a spatial organization of tourism burden intensity, which had been previously obtained by the syntheses of the analytical maps relating to this issue. Based on the spatial organization of conflict interactions between the natural environment and tourism, a typology of these problems, which are subsequently solved by types in the proposed strategy, was created. The proposed strategy of sustainable tourism development aims to these particular type solutions: strengthening of the nature and landscape protection, a qualitative change in forms of tourism in the Český ráj, reducing of the number of visitors and their impact on the surrounding environment, as well as a spatial dispersal of visitors throughout the region. The emphasis is placed on the spatial dispersal of visitors and also on enhancing of the natural and cultural heritage protection. A methodology, which was inspired by the principle of a territorial system of ecological stability and which brought a geospatial view into the issue of sustainable tourism development, has been used and validated in this thesis.

Key words: the Český ráj protected landscape area - sustainable development - tourism - spatial organization of tourism - environmental issues - sustainable tourism

8 Seznam použité literatury

- BUČEK, A.; LACINA, J. (1994): *Ekologická síť v krajině*. In: Míchal, I.: *Ekologická stabilita*. Brno: Veronika a MŽP, 1994. 276 s.
- BUČEK, A.; LACINA, J. (1995): *Přírodovědná východiska ÚSES*. In Löw, J., a kol.: *Rukověť projektanta místního územního systému ekologické stability. Teorie a praxe*. Brno: Doplněk. 122 s.
- ČSÚ (1994): *Statistický lexikon obcí České republiky 1992: podle správního rozdělení k 31. prosinci 1992 a výsledků sčítání lidu, domů a bytů ke 3. březnu 1991*. Praha: SEVT. 895 s.
- DOLEŽAL, T.; HOŠEK, R.; NOVÁKOVÁ., E. (2000): *Zásady TUR v cestovním ruchu*. In: Moldan, B.; Hák, T., Kolářová, H., eds.: *K udržitelnému rozvoji České republiky: vytváření podmínek. Svazek 3, Hospodářské sektory a environmentální integrace*. Praha: Univerzita Karlova. Centrum pro otázku životního prostředí, 2002. s. 407 – 414.
- EAGLES, P. F. J.; MCCOOL, S. F. (2002): *Tourism in National Parks and Protected Areas: guidelines for planning and management*. Gland and Cambridge: IUCN. 183 s.
- EAGLES, P. F. J.; MCCOOL, S. F.; HAYNES, C. D. A. (2002): *Sustainable Tourism in Protected Areas: Planning and management*. Wallingford: CABI. 320 s.
- FENNEL, D. (2003): *Ecotourism: an introduction*. London: Routledge. 280 s.
- FILOVÁ, A. (2002): *Trvalo udržitelný rozvoj vo vztahu k rozvoju cestovného ruchu*. In: Acta facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae. Bratislava: Geographica 42. s. 81 – 88.
- HALL, L., LEW, A. A., eds. (1998): *Sustainable Tourism: a geographical perspective*. New York: Prentice Hall. 248 s.
- HUBA, M.; IRA, V. (2000): *Stratégia trvalo udržateľného rozvoja vo vybraných regiónoch*. Bratislava: Spoločnosť pre trvalo udržateľný život v SR. 192 s.
- IZAKOVIČOVÁ, Z.; MIKLÓS L. (1997): *Krajina ako geosystém*. Bratislava: Veda, 152 s.
- IZAKOVIČOVÁ, Z.; MIKLÓS L.; DRDOŠ J. (1997): *Krajinnoekologické podmienky trvalo udržateľného rozvoja*. Bratislava: Veda, 183 s.
- KLAPKA, P. (2001): *Krkonoše a trvale udržateľný rozvoj*. Diplomová práce, Katedra geografie, Masarykova Univerzita.

- KLAPKA, P. (2006): *Návrh strategie udržitelnosti pro biosférickou rezervaci Krkonoše*. Disertační práce, Katedra geografie, Masarykova Univerzita.
- KOLEKTIV AUTORŮ (2006a): *Sledování procesu změn vyvolaných cestovním ruchem na životní prostředí v CHK O Český ráj*. Praha: Kolpron. 40 s.
- KOLEKTIV AUTORŮ (2006b): *Zeměpisný lexikon ČR. Hory a nížiny*. Brno: AOPK ČR. 580 s.
- MARIOT, P. (1983): *Geografia cestovního ruchu*. Bratislava: Veda. 252 s.
- MIČKOVÁ, P. (2009): *Ekoturismus jako udržitelná aktivita v CHKO Bílé Karpaty*. Diplomová práce, Katedra geografie, Univerzita Palackého v Olomouci.
- MMR (2009): *Cestovní ruch v České republice 2008*. Praha: MMR, 98 s.
- MOLDAN, B. (1996): *Indikátory trvale udržitelného rozvoje*. Praha: MŽP ČR. 87 s.
- MOLDAN, B. (1995): *Ekonomické nástroje pro trvale udržitelný rozvoj*. Praha: Ministerstvo životního prostředí ČR. Odbor pro styk s veřejností. 271 s.
- MOLDAN, B.; HÁK, T.; KOLÁŘOVÁ, H., eds.: *K udržitelnému rozvoji České republiky: vytváření podmínek. Svazek 2, Teoretická východiska, souvislosti, instituce*. Praha: Univerzita Karlova. Centrum pro otázky životního prostředí. 387 s.
- NOVÁKOVÁ, E. (2004): *Vnímání dopadů cestovního ruchu rezidenty Českého ráje*. Diplomová práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. Univerzita Karlova.
- PÁSKOVÁ M. (2009): *Udržitelnost rozvoje cestovního ruchu*. Hradec Králové: Gaudeamus. 298 s.
- PÁSKOVÁ M.; ZELENKA J. (2002): *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Brno: Ústav územního rozvoje. 448 s.
- PÁSKOVÁ, M. (2001): „Udržitelný rozvoj“ cestovního ruchu. Praha: Sborník České geografické společnosti 106:3. s. 178 – 195.
- PÁSKOVÁ, M. (2003): *Kapacita území turistického regionu Český ráj pro udržitelný rozvoj cestovního ruchu*. In: Sborník referátů 8. mezinárodní konference: Cestovní ruch, regionální rozvoj a školství. Tábor: KETCR ZF JU České Budějovice. s. 127 – 137.
- RUBÍN, J. et al. (2006): *Přírodní klenoty České republiky*. Praha: Academia. 318 s.

- SHAW, G., WILLIAMS, A.M. (2002): *Critical Issues in Tourism: a geographical perspective*. Oxford: Blackwell Publishing. 371 s.
- ŠIMKOVÁ, E. (2009): *Možnosti udržitelného rozvoje cestovního ruchu v Krkonoších*. In Zelenka, J.; Mls, K., eds.: *Dobrá praxe v udržitelnosti cestovního ruchu*. Hradec Králové: GAUDEAMUS. s. 73 – 85.
- UNWTO, (2004): *Indicators of sustainable development for tourism destinations: a guidebook*. Madrid: World Tourism Organization. 507 s.
- VYSTOUPIL, J. (2006): *Atlas cestovního ruchu České republiky*. Praha, MMR ČR. 157 s.
- VYSTOUPIL, J.; ŠAUER M. (2008): *Geoparky – nový nástroj udržitelného rozvoje cestovního ruchu*. Bratislava: Životné prostredie, Ústav krajinnej ekologie SAV, 42:1, s. 39 – 43.
- WCED (1987): *Our Common Future*. Oxford; New York, N.Y.: Oxford University Press. 400 s.
- WOOD, M. E. (2002): *Ecotourism: principles, practices, and policies for sustainability*. Paris: UNEP. 62 s.
- ZELENKA, J.; MLS K., eds. (2009): *Dobrá praxe v udržitelnosti cestovního ruchu*. Hradec Králové: GAUDEAMUS. 194 s.

Internetové zdroje

- AOPK ČR (2011a): *Bernská úmluva*. [online]. c2011, [cit. 2010-08-15]. URL: <http://www.ochranaprirody.cz/index.php?cmd=page&id=85/>
- AOPK ČR (2011b): *Správa CHKO Český ráj*. [online]. c2011, [cit. 2011-02-15]. URL: www.ceskyraj.ochranaprirody.cz/
- AOPK ČR (2011c): *Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví*. [online]. c2011, [cit. 2010-08-15]. URL: <http://www.ochranaprirody.cz/index.php?cmd=page&id=3257/>
- AOPK ČR (2011d): *Územní systém ekologické stability*. [online]. c2011, [cit. 2010-08-15]. URL: <http://www.ochranaprirody.cz/index.php?cmd=page&id=3261/>
- CITTADELLA (2011): *Základní údaje*. [online]. c2011, [cit. 2011-01-31]. URL: http://www.cittadella.cz/europarc/index.php?p=index&site=CHKO_cesky_raj_cz/

- CZECHTOURISM (2010a): *Maximalizace potenciálu chráněných krajinných oblastí a národních parků v cestovním ruchu*. [online]. c2010, [cit. 2011-02-27]. URL: <http://vyzkumy.czechtourism.cz/>
- CZECHTOURISM (2010b): *Monitoring návštěvníků*. [online]. c2010, [cit. 2011-02-27]. URL: <http://monitoring.czechtourism.cz/CzechTourism/uvod.html/>
- CZECHTOURISM (2010c): *Tourism in the Czech Republic - Facts&Figures*. [online]. c2010, [cit. 2011-02-27]. URL: <http://www.czechtourism.cz/statistiky-a-trendy/>
- ČESKÉ DÁLNIČE (2011): *Rychlostní silnice*. [online]. c2002-2011, [cit. 2011-01-24]. URL: <http://www.ceskedalnice.cz/rychlostni-silnice/>
- ČSÚ (2010a): *Registr hromadných ubytovacích zařízení*. [online]. c2011, [cit. 2011-03-20]. URL: <http://www.czso.cz/lexikon/uz.nsf/index/>
- ČSÚ (2011b): *Cestovní ruch*. [online]. c2011, [cit. 2011-01-20]. URL: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cestovni_ruch/
- ČSÚ (2011c): *ČSÚ a územně analytické podklady za obce ČR*. [online]. c2011, [cit. 2011-03-20]. URL: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/csu_a_uzemne_analyticke_podklady_za_obce_ceske_republiky/
- ČSÚ (2011d): *Regiony, města, obce*. [online]. c2011, [cit. 2011-01-20]. URL: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/regiony_mesta_obce_souhrn/
- EECONET (2011): *The European ecological network*. [online]. c2011, [cit. 2010-08-15]. URL: <http://www.eeconet.org/eeconet/index.html/>
- ENVIPOINT (2009): *Udržitelný turismus a jeho podoby*. [online]. c2007, [cit. 2011-01-29]. URL: <http://www.enviport.cz/udrzitelny-turismus-a-jeho-20540.aspx/>
- EURLEX (1979): *Směrnice Rady ze dne 2. dubna 1979 o ochraně volně žijících ptáků*. [online]. c2011, [cit. 2010-07-09]. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31979L0409:CS:HTML/>
- EURLEX (1992): *Směrnice Rady ze dne 21. května 1992 o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin*. [online]. c2011, [cit. 2010-07-09]. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31992L0043:CS:HTML/>

- EUROPARC FEDERATION (2002): *The European Charter for Sustainable Tourism in Protected Areas*. [online]. c2005, [cit. 2011-02-06]. URL: www.europarc.org/european-charter.org/Documents/
- EUROPEAN COMMISSION (2002): *A European Union Strategy for Sustainable Development*. [online]. c2011, [cit. 2010-09-29]. URL: <http://ec.europa.eu/sustainable/docs/>
- GEOLOGY (2011): *Evropský geopark UNESCO Český ráj*. [online]. c2011, [cit. 2011-02-03]. URL: <http://www.geology.cz/vav-cesky-raj/informace-o-projektu/>
- GEPARK ČESKÝ RÁJ (2006): *Evropský geopark Český ráj*. [online]. c2006, [cit. 2011-02-02]. URL: <http://www.geoparkceskyraj.cz/>
- HRUBOSKALSKO (2008): *Ochrana přírody*. [online]. c2011, [cit. 2011-02-15]. URL: <http://www.hruboskalsko.cz/priroda/>
- LIBERECKÝ KRAJ (2011a): *Atraktivita českých turistických regionů - výzkum 2007*. [online]. c2010, [cit. 2011-03-13]. URL: <http://kultura.kraj-lbc.cz/page3516/>
- LIBERECKÝ KRAJ (2011b): *Monitoring návštěvnosti Libereckého kraje - léto 2005, zima 2006*. [online]. c2010, [cit. 2011-03-13]. URL: <http://kultura.kraj-lbc.cz/page2479/>
- MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR (2006a): *Koncepce státní politiky cestovního ruchu na období 2007 – 2013*. [online]. c2011, [cit. 2010-12-20]. URL: <http://www.mmr.cz/>
- MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR (2006b): *Strategie regionálního rozvoje České republiky na roky 2007 – 2013*. [online]. c2011, [cit. 2010-12-20]. URL: <http://www.mmr.cz/>
- MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ (2010): *Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR*. [online]. c2011, [cit. 2010-12-20]. URL: http://www.mzp.cz/cz/strategie_udrzitelneho_rozvoje/
- NÁRODNÍ GEOPORTÁL INSPIRE (2010): *Mapy – Národní geoportál INSPIRE*. [online]. c2011, [cit. 2011-02-24]. URL: <http://geoportal.gov.cz/web/guest/home/>
- NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV (2011): *Publikační činnost*. [online]. c2011, [cit. 2011-01-25]. URL: <http://www.npu.cz/pro-odborniky/pracoviste-npu/uop-v-liberci/cinnost-a-poskytovane-sluzby/publikacni-cinnost/>
- OCHRANA PŘÍRODY (2010): *Udržitelnost cestovního ruchu*. [online]. c2010, [cit. 2011-03-13]. URL: <http://www.casopis.ochranaprirody.cz/zvlastni-cislo/udrzitelnost-cestovniho-ruchu.html/>

- OSN (2011): *Právo v oblasti životního prostředí*. [online]. c2005, [cit. 2010-08-23]. URL: <http://www.osn.cz/mezinarodni-pravo/?kap=65/>
- REGION MALOSKALSKO (2011): *O regionu*. [online]. c2011, [cit. 2011-02-04]. URL: <http://www.region-maloskalsko.cz/region/chko-cesky-raj/>
- CENIA (2011): *Česká informační agentura životního prostředí*. [online]. c2011, [cit. 2011-01-25]. URL: <http://www.cenia.cz/>
- RESORT ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ (2011): *Státní politika životního prostředí České republiky (2004 – 2010)*. [online]. c2011, [cit. 2011-01-25]. URL: <http://www.cenia.cz/>
- SBÍRKA ZÁKONŮ (2002): *Nařízení vlády ze dne 14. října 2002, kterým se vyhláší CHKO Český ráj*. [online]. c2011, [cit. 2011-02-14]. URL: <http://www.sagit.cz/pages/uvod.asp?cd=2&typ=r>
- STÁTNÍ SPRÁVA (2011): *Územní členění*. [online]. c2000-2011, [cit. 2011-01-08]. URL: <http://www.statnisprava.cz/>
- STRUKTURÁLNÍ FONDY (2006): *Národní rozvojový plán České republiky 2007 – 2013* [online]. c2011, [cit. 2010-11-23]. URL: <http://www.strukturalni-fondy.cz/>
- TAXONOMICKÝ KLASIFIKAČNÍ SYSTÉM PŮD ČR (2011): *Klasifikační systém půd ČR*. [online]. c2011, [cit. 2011-01-21]. URL: <http://klasifikace.pedologie.cz/>
- TURISTICKÝ REGION ČESKÝ RÁJ (2011a): *CHKO Český ráj - Český ráj*. [online]. c1992-2011, [cit. 2011-02-04]. URL: <http://www.cesky-raj.info/cs/priroda-a-krajina/chko-cesky-raj.html/>
- TURISTICKÝ REGION ČESKÝ RÁJ (2011b): *Program trvale udržitelného rozvoje cestovního ruchu v turistickém regionu Český ráj*. [online]. c1992-2011, [cit. 2011-02-04]. URL: <http://www.cesky-raj.info/cs/sdruzeni-cesky-raj/program-rozvoje/program-rozvoje.html/>
- UNEP&WTO (2005): *Making Tourism More Sustainable. A Guide for Policy Makers*. [online]. c2011, [cit. 2010-09-27]. URL: <http://www.uneptie.org/shared/publications/>
- UNESCO (2011): *The Man and the Biosphere (MAB) Programme*. [online]. c1995-2011, [cit. 2010-08-19]. URL: <http://www.unesco.org/>
- UNWTO (2011): *UNWTO Tourism Highlights, Edition 2010*. [online]. c2011, [cit. 2011-02-16]. URL: <http://www.unwto.org/facts/eng/highlights.htm/>

Seznam použitých zkratk

AOPK ČR - Agentura ochrany přírody a krajiny ČR

CENIA - Česká informační agentura životního prostředí

CITES - Convention on International Trade in Endangered Species

CR - Cestovní ruch

ČR - Česká republika

ČSÚ - Český statistický úřad

ČÚZK - Český úřad zeměměřický a katastrální

EAO - Ekonomicky aktivní obyvatelstvo

ECEAT - European Centre for Ecology and Tourism

EECONET - European Ecological Network

EIA - Environmental Impact Assessment

EU - European Union

EVL - Evropsky významná lokalita

GIS - Geografický informační systém

HDP - Hrubý domácí produkt

HUZ - Hromadná ubytovací zařízení

CHKO - Chráněná krajinná oblast

IUCN - International Union for Conservation of Nature

KES - Koeficient ekologické stability

MAB - Man and the Biosphere

MMR - Ministerstvo pro místní rozvoj

MŽP - Ministerstvo životního prostředí

NP - Národní park

NRP - Národní rozvojový plán

PLA - Protected landscape area

PR - Přírodní rezervace

PRP - Potenciální rekreační plochy

SLDB - Sčítání lidu, domů a bytů

SWOT - Analýza silných a slabých stránek, příležitostí a hrozeb

TIC - Turistické informační centrum

TIES - The International Ecotourism Society

TR - Turistický region

TRF - Turisticko-rekreační funkce

TRZ - Turisticko-rekreační zatížení

UCR - Udržitelný cestovní ruch

UNDP - United Nations Development Programme

UNEP - United Nations Environment Programme

UNESCO - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

UNWTO - World Tourism Organization

UR - Udržitelný rozvoj

USD - United States Dollars

ÚSES - Územní systém ekologické stability

WCED - World Commission on Environment and Development

ŽP - Životní prostředí

Seznam tabulek, obrázků a příloh

Seznam tabulek:

Tab. 1: Příjmy z mezinárodního CR v České republice v letech 2005 až 2009	11
Tab. 2: Kapacita HUZ v České republice (2009)	12
Tab. 3: Kritéria pro typologii vlivů CR na okolní prostředí	19
Tab. 4: Rozdíly mezi měkkým a tvrdým cestovním ruchem	31

Seznam obrázků:

Obr. 1: Vývoj a odhad počtu turistů ve světě v letech 1950 až 2020	10
Obr. 2: Příjmy a výdaje z CR v České republice v letech 1997 až 2009	11
Obr. 3: Zahraniční turisté v HUZ podle krajů v ČR (2009)	13
Obr. 4: Předpoklady cestovního ruchu	17
Obr. 5: Interpretace udržitelného rozvoje cestovního ruchu	31
Obr. 6: Defertova funkce podle destinačních typů na území ČR	41
Obr. 7: Poloha CHKO Český ráj v rámci krajů České republiky (2011)	51
Obr. 8: Poloha CHKO Český ráj v rámci okresů ČR (2011)	52
Obr. 9: Poloha CHKO Český ráj v rámci obvodů POÚ ČR (2011)	52
Obr. 10: Poloha CHKO Český ráj v systému obcí a dopravní sítě (2011)	53
Obr. 11: CHKO Český ráj v rámci dopravní sítě České republiky (2011)	54
Obr. 12: Reliéf v CHKO Český ráj (2011)	55
Obr. 13: Geologické typy na území CHKO Český ráj (2011)	56
Obr. 14: Hydrologické poměry na území CHKO Český ráj (2011)	59
Obr. 15: Chráněné oblasti přirozené akumulace vod v CHKO Český ráj (2011)	60
Obr. 16: Klimatické oblasti na území CHKO Český ráj (2011)	61
Obr. 17: Land cover na území CHKO Český ráj (2011)	66
Obr. 18: Letecký snímek s vymezenými hranicemi CHKO Český ráj (2011)	67
Obr. 19: Zonace CHKO Český ráj (2011)	70
Obr. 20: Chráněná území v CHKO Český ráj (2011)	71
Obr. 21: Zvláště chráněná území uvnitř CHKO Český ráj (2011)	72
Obr. 22: NATURA 2000 a přírodní parky na území CHKO Český ráj (2011)	73
Obr. 23: Podíl potenciální rekreační plochy na území CHKO Český ráj (2010)	75
Obr. 24: Koeficient ekologické stability v obcích na území CHKO Český ráj (2010)	76
Obr. 25: Nadregionální ÚSES na území CHKO Český ráj (2011)	77
Obr. 26: Regionální ÚSES na území CHKO Český ráj (2011)	78
Obr. 27: Prostorová organizace přírodního potenciálu CR v CHKO Český ráj (2011)	79
Obr. 28: Turistické atraktivity, trasy a cyklotrasy na území CHKO Český ráj (2011)	80
Obr. 29: Chráněná území, turistické atraktivity, trasy a cyklotrasy na území CHKO Český ráj (2011)	81

Obr. 30: Syntéza zonace CHKO, chráněných území a turistických atraktivit, tras a cyklotras na území CHKO Český ráj (2011)	82
Obr. 31: Kulturně-historický potenciál CR v CHKO Český ráj (2011)	83
Obr. 32: Prostorová organizace potenciálu CR v CHKO Český ráj (2011)	84
Obr. 33: Vytíženost silničních úseků v oblasti CHKO Českého ráje (2005)	86
Obr. 34: Schéma zátěží turistických tras v hlavní sezóně (léto) - pěší turisté (2006)	87
Obr. 35: Schéma zátěží turistických tras mimo hlavní sezónu (jaro, podzim) - pěší turisté (2006) ..	88
Obr. 36: Schéma zatížení turistických tras, vzájemné porovnání sezón - pěší turisté (2006)	89
Obr. 37: Schéma zátěží turistických tras v hlavní sezóně (léto) - cyklisté (2006)	91
Obr. 38: Schéma zátěží turistických tras mimo hlavní sezónu (jaro, podzim) - cyklisté (2006)	92
Obr. 39: Schéma zatížení turistických tras, vzájemné porovnání sezón - cyklisté (2006)	93
Obr. 40: Intenzita liniového zatížení CR v CHKO Český ráj (2011)	94
Obr. 41: Návštěvnost turistických atraktivit na území CHKO Český ráj (2009)	95
Obr. 42: Turisticko-rekreační zatížení obcí na území CHKO Český ráj (2010)	97
Obr. 43: Turisticko-rekreační funkce obcí na území CHKO Český ráj (2010)	99
Obr. 44: Celkové zatížení obcí na území CHKO Český ráj (2010)	100
Obr. 45: Podnikatelská aktivita v pohostinství a ubytování na území CHKO Český ráj (2001)	101
Obr. 46: Zaměstnanost v pohostinství a ubytování na území CHKO Český ráj (2001)	102
Obr. 47: Intenzita plošného zatížení CR v CHKO Český ráj (2011)	103
Obr. 48: Intenzita zatížení CR v CHKO Český ráj (2011)	104
Obr. 49: Hodnocení služeb v CHKO Český ráj návštěvníky (2010)	108
Obr. 50: Konfliktní interakce v CHKO Český ráj (2011)	113

Seznam příloh:

- Příloha 1: Indikátory udržitelného cestovního ruchu podle UNWTO z roku 1992
- Příloha 2: Indikátory vybrané Správou CHKO Český ráj pro monitoring změn vyvolaných CR
- Příloha 3: Poloha CHKO Český ráj v rámci obcí České republiky
- Příloha 4: Vybrané charakteristiky obcí na území CHKO Český ráj
- Příloha 5: Výměry jednotlivých typů ploch obcí na území CHKO Český ráj
- Příloha 6: Návštěvnost vybraných památek v CHKO Český ráj v roce 2009

Přílohy

Příloha 1: Indikátory udržitelného cestovního ruchu podle UNWTO z roku 1992

Klíčové ukazatele		
Ukazatel	Konstrukce indikátoru	Příklad metod sběru dat
Ochrana území	kategorie územní ochrany dle indexu IUCN	záznamy správy území o jeho zařazení do určitých kategorií ochrany, mapy
Stres	počty turistů navštěvujících lokalitu za rok, měsíc, ...	počty turistů, množství odpadu ve specifické studované oblasti
Intenzita užívání	počty osob/ha nebo km cest v hlavní sezóně	počty návštěvníků pláží, ubytovaných hostů
Sociální dopady	poměr počtu turistů a místních obyvatel	počty turistů v místě, záznamy policie o přestupcích návštěvníků
Kontrola rozvoje	EIA, kontroly využití půdy (landuse)	materiály ústavu územního rozvoje, stavebního úřadu
Odpadové hospodářství	množství pevného a podíl recyklovaného odpadu, kapacita a míra využití hygienických zařízení v místě	data statistických úřadů, záznamy o odvozech nákladů, počet osob/hyg. zařízení v hlavní sezóně
Plánovací proces	existence rozvojového regionálního plánu destinace zahrnujícího sektor CR	plánovací dokumentace pro regionální i místní cestovní ruch
Kritické ekosystémy	počty ohrožených biologických druhů	časové řady počtu ohrožených druhů
Spokojenost spotřebitelů	míra spokojenosti návštěvníků	pravidelná dotazníková šetření
Spokojenost místních obyvatel	míra spokojenosti rezidentů	pravidelný monitoring faktorů spokojenosti
Lokální indikátory		
Sezónnost cestovního ruchu	poměr prodaných lůžek v hlavní a vedlejší sezóně	měsíční časové řady hostů registrovaných ubytovacích zařízení
Negativní dopady na přírodu	pytlačení, neoficiální vstupy do chráněných oblastí, ...	úřední záznamy incidentů
Degradace kulturního kapitálu	náklady náprav škod zapříčiněných turismem	data správců památek, pořadatelů festivalů, ...
Složené Indikátory		
Únosná kapacita	včasné varování: složené měřítko klíčových faktorů ovlivňujících schopnost území absorbovat danou míru turistického rozvoje	kombinace ukazatelů kvality vody, přístupu k vodě, citlivosti místa kapacity infrastruktury
Tlak na lokalitu	složené měřítko míry dopadu včetně kumulativních dopadů ostatních sektorů, přírodní a kulturní aspekty těchto dopadů	náklady na úklid, odstranění škod, hustota využívání místa (osoby/m ²), sezónní návaly, negativní prvky chování
Přitažlivost	kvalitativní měřítko atributů činících místo pro turisty přitažlivé a měnících se v čase	kombinace ukazatelů kvality vody, srovnávacího oceňování krajinné a kulturní rozmanitosti, úroveň údržby, hodnocení návštěvníků

Zdroj: PÁSKOVÁ, M. (2001): „Udržitelný rozvoj“ cestovního ruchu. Praha: Sborník České geografické společnosti 106:3. s. 178 – 195.

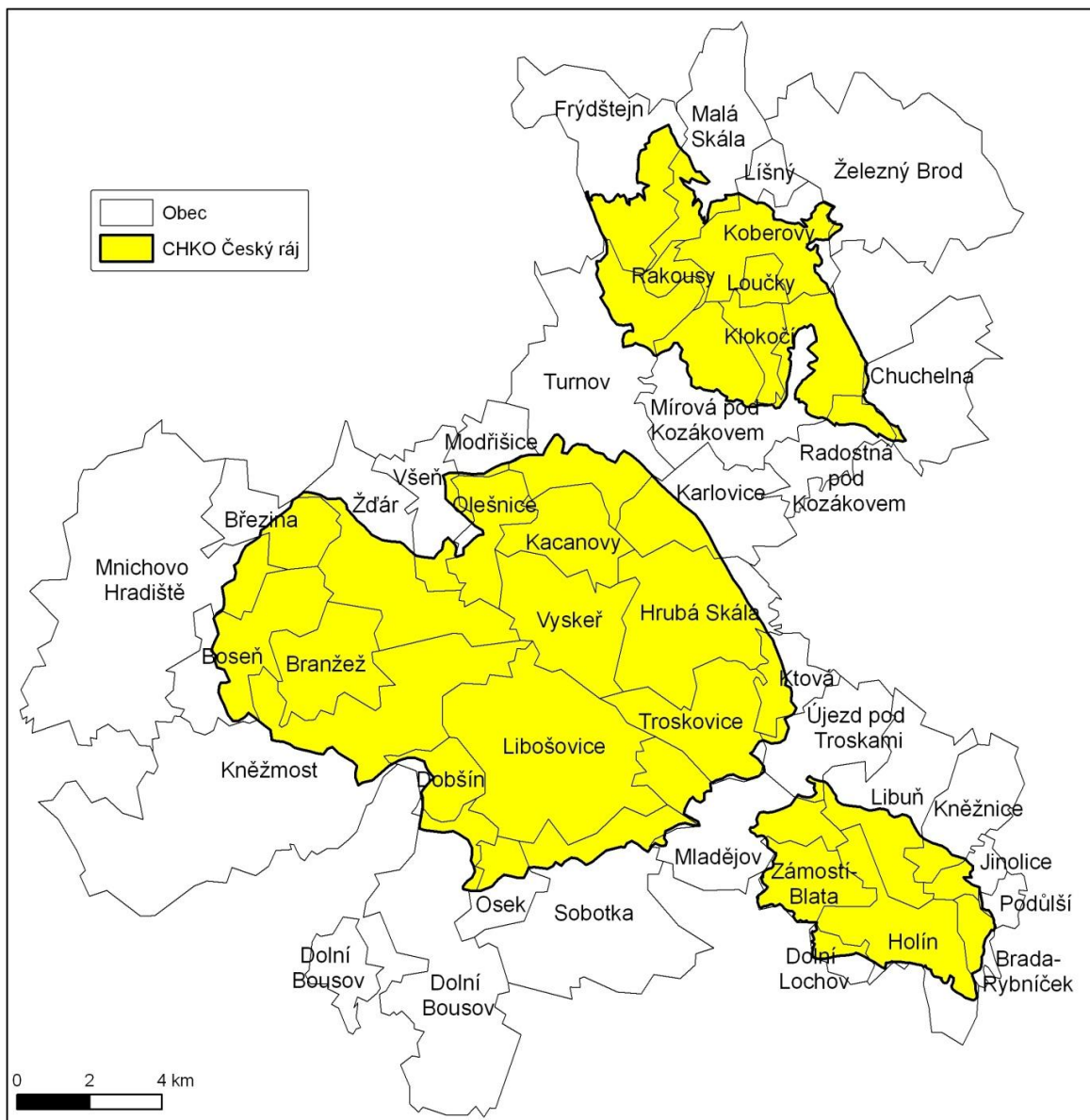

Příloha 2: Indikátory vybrané Správou CHKO Český ráj pro monitoring změn vyvolaných CR

Ukazatel	Sledovaná charakteristika	Sběr dat
Stres	Zatížení hrdlových bodů a extrémně zatížených lokalit	Sčítání procházejících, počty prodaných vstupenek
Intenzita užívání	počty osob/ha nebo km cest v hlavní sezóně	Sčítání procházejících, počty prodaných vstupenek
Sociální dopady	Poměr počtu turistů a místních obyvatel	Počty lůžek, počty objektů individuální rekreace, počty trvale hlášených obyvatel
Kontrola rozvoje	Kvalita územně plánovací dokumentace	Existence závazných regulačních limitů v územních plánech obcí a regulačních plánech
	Změna využívání území	nárůst zastavěných ploch, počty zahajovaných novostaveb
Proces plánování	existence rozvojového plánu cestovního ruchu a jeho naplňování	pravidelné vyhodnocení
Kritické ekosystémy (dopad na přírodu)	počty vzácných (ohrožených) biologických druhů	inventarizace
	hlášená poškození skalních povrchů	hlášení o poškození
	hluková zátěž	měření
	poškození vegetačního krytu	průběžné vyhodnocování
Spokojenost návštěvníků	míra spokojenosti návštěvníků	pravidelná dotazníková šetření
Spokojenost místních obyvatel	míra spokojenosti místních obyvatel	pravidelný monitoring faktorů spokojenosti

Zdroj: PÁSKOVÁ, M. (2001): „Udržitelný rozvoj“ cestovního ruchu. Praha: Sborník České geografické společnosti 106:3. s. 178 – 195.

Příloha 3: Poloha CHKO Český ráj v rámci obcí České republiky

Zdroj: CENIA (2011): Česká informační agentura životního prostředí. [online]. c2011, [cit. 2011-01-25]. URL: <http://www.cenia.cz/> vlastní zpracování

Příloha 4: Vybrané charakteristiky obcí na území CHKO Český ráj

obec	okres	rozloha (km ²)	oby. (1. 1. 2010)	OB/ km ²	počet HUZ	lůžka v HUZ	objekty individ. rekreace (4x)	lůžka celkem	HUZ/ km ²	celkové zatížení/ km ²	TRF
Boseň	MB	9,9	434	43,7	1	21	220	241	24,3	68,0	55,5
Brada-Rybníček	Jl	1,9	132	68,4	3	110	100	210	108,8	177,1	159,1
Branžež	MB	6,7	215	32,1	7	737	780	1517	226,4	258,4	705,6
Březina	MB	5,6	384	68,3	0	0	80	80	14,2	82,6	20,8
Dobšín	MB	3,5	210	59,5	9	60	372	432	122,5	182,0	205,7
Dolní Bousov	MB	24,3	2 566	105,6	2	60	732	792	32,6	138,1	30,9
Dolní Lochov	Jl	1,6	50	31,6	0	0	68	68	43,0	74,5	136,0
Frydštejn	JN	14,5	849	58,6	8	275	548	823	56,8	115,4	96,9
Holín	Jl	10,4	593	57,0	8	241	460	701	67,3	124,3	118,2
Hrubá Skála	SE	13,8	571	41,3	9	346	784	1130	81,7	123,0	197,9
Chuchelna	SE	10,8	948	87,9	4	43	424	467	43,3	131,2	49,3
Jinolice	Jl	2,1	166	77,3	3	480	52	532	247,7	325,0	320,5
Kacanovy	SE	6,0	179	29,8	3	53	176	229	38,1	67,9	127,9
Karlovice	SE	10,2	738	72,3	18	715	260	975	95,5	167,8	132,1
Klokočí	SE	2,4	178	74,7	1	12	92	104	43,7	118,4	58,4
Kněžmost	MB	40,5	1 774	43,9	9	535	1080	1615	39,9	83,8	91,0
Kněžnice	Jl	6,7	262	39,2	4	105	152	257	38,4	77,6	98,1
Koberovy	JB	8,7	1 025	117,2	1	34	592	626	71,6	188,8	61,1
Ktová	SE	4,0	185	46,8	1	46	240	286	72,4	119,2	154,6
Libošovice	Jl	19,8	454	22,9	9	297	612	909	45,9	68,8	200,2
Libuň	Jl	10,5	821	77,9	6	470	808	1278	121,3	199,3	155,7
Líšný	JB	1,7	258	148,8	3	55	164	219	126,3	275,1	84,9
Loučky	SE	1,6	161	97,8	0	0	80	80	48,6	146,3	49,7
Malá Skála	JB	10,0	1 131	113,0	25	751	1088	1839	183,7	296,6	162,6
Mírová pod Kozákovem	SE	19,2	1 586	82,4	8	203	568	771	40,1	122,5	48,6
Mladějov	Jl	12,0	467	38,8	7	365	676	1041	86,4	125,2	222,9
Mnichovo Hradiště	MB	34,3	8 507	247,9	6	130	544	674	19,6	267,5	7,9
Modříšice	SE	3,4	390	114,0	0	0	92	92	26,9	140,8	23,6
Olešnice	SE	5,3	177	33,5	2	17	144	161	30,5	64,0	91,0
Osek	Jl	3,8	188	49,3	0	0	60	60	15,7	65,1	31,9
Podůlší	Jl	1,4	252	182,6	3	96	56	152	110,1	292,8	60,3
Radostná pod Kozákovem	SE	5,7	358	63,1	2	28	192	220	38,7	101,8	61,5
Rakousy	SE	1,4	72	51,4	1	18	92	110	78,5	129,9	152,8
Sobotka	Jl	19,3	2 487	128,7	13	193	708	901	46,6	175,3	36,2
Troskovice	SE	8,3	107	12,9	6	260	320	580	70,0	82,9	542,1
Turnov	SE	22,7	14 445	635,8	21	622	652	1274	56,1	691,9	8,8
Újezd pod Troskami	Jl	7,6	327	43,2	2	12	240	252	33,3	76,5	77,1
Všeň	SE	5,6	543	96,8	2	40	180	220	39,2	136,1	40,5
Vyskeř	SE	9,6	372	38,7	6	109	460	569	59,2	97,9	153,0
Záměstí-Blata	Jl	4,4	119	27,1	4	372	132	504	114,6	141,7	423,5
Žďár	MB	14,8	1 249	84,4	11	284	652	936	63,2	147,6	74,9
Železný Brod	JB	22,5	6 514	289,3	11	312	1260	1572	69,8	359,2	24,1
CELKEM		428,9	52 444	122,3	239	8507	16992	25499	59,5	181,7	48,6

Zdroj: vlastní šetření;

ČSÚ (1994): *Statistický lexikon obcí České republiky 1992: podle správního rozdělení k 31. prosinci 1992 a výsledků sčítání lidu, domů a bytů ke 3. březnu 1991*. Praha: SEVT. 895 s.;

ČSÚ (2011): *ČSÚ a územně analytické podklady za obce ČR*. [online]. c2011, [cit. 2011-03-20]. URL:

http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/csu_a_uzemne_analyticke_podklady_za_obce_ceske_republiky/

Příloha 5: Výměry jednotlivých typů ploch obcí na území CHKO Český ráj

Obec	Celková výměra (ha)	Zahrady (ha)	Ovocné sady (ha)	Trvalé travní porosty (ha)	Lesní půda (ha)	Vodní plochy (ha)	Orná půda (ha)	Zastavěné plochy (ha)	Ostatní plochy (ha)	Ekologicky příznivé plochy (ha)	Ekologicky nepříznivé plochy (ha)	Koeficient ekologické stability	Potenciálně rekreační plochy v %
Boseň	993	26	179	72	308	3	354	14	37	588	405	1,5	59,2
Brada-Rybníček	193	7	8	42	65	0	63	3	6	122	72	1,7	63,2
Branžež	670	14	3	107	306	48	144	8	40	478	192	2,5	71,3
Březina	562	10	2	41	44	88	303	11	63	185	377	0,5	32,9
Dobšín	353	14	5	43	160	2	104	7	18	224	129	1,7	63,5
Dolní Bousov	2 431	55	23	240	575	108	1 238	47	145	1 001	1 430	0,7	41,2
Dolní Lochov	158	4	3	31	17	2	83	2	16	57	101	0,6	36,0
Fřýdštejn	1 448	71	6	340	557	3	334	15	122	977	471	2,1	67,5
Holín	1 041	37	14	77	443	4	397	16	53	575	466	1,2	55,2
Hrubá Skála	1 383	33	100	235	591	52	272	16	84	1 011	372	2,7	73,1
Chuchelna	1 079	26	1	376	305	4	231	13	122	713	366	1,9	66,1
Jinolice	215	7	0	29	11	11	135	6	16	58	157	0,4	27,0
Kacanovy	601	13	1	96	433	2	29	3	24	545	56	9,7	90,8
Karlovice	1 021	32	6	194	215	23	460	18	73	470	551	0,9	46,0
Klokočí	238	15	37	47	69	1	49	3	17	169	69	2,4	70,9
Kněžmost	4 045	64	28	314	1 108	78	2 154	56	243	1 592	2 453	0,6	39,4
Kněžnice	668	21	10	95	162	3	331	9	37	291	377	0,8	43,5
Koberovy	874	52	0	221	405	1	107	11	77	679	195	3,5	77,6
Ktová	395	12	0	79	39	5	231	6	23	135	260	0,5	34,2
Libošovice	1 982	34	55	178	656	14	924	28	93	937	1 045	0,9	47,3
Libuň	1 053	33	13	224	159	32	482	21	89	461	592	0,8	43,8
Líšný	173	17	0	47	67	8	0	4	30	139	34	4,1	80,2
Loučky	165	17	41	43	30	0	21	2	11	131	34	3,9	79,5
Malá Skála	1 001	96	5	305	369	20	89	16	101	795	206	3,9	79,4
Mírová pod Kozákovem	1 924	101	68	513	633	12	463	27	107	1 327	597	2,2	69,0
Mladějov	1 204	30	15	180	310	13	494	18	144	548	656	0,8	45,5
Mnichovo Hradiště	3 432	118	123	302	313	49	2 009	115	403	905	2 527	0,4	26,4
Modřišice	342	15	3	66	6	9	220	7	16	99	243	0,4	28,9
Olešnice	528	12	5	150	192	4	129	7	29	363	165	2,2	68,7
Osek	381	7	5	88	12	7	222	8	32	119	262	0,5	31,2
Podúlsí	138	8	2	14	1	1	94	5	13	26	112	0,2	18,8
Radostná pod Kozákovem	568	24	6	175	63	2	252	9	37	270	298	0,9	47,6
Rakousy	140	10	0	36	30	11	39	2	12	87	53	1,6	62,1
Sobotka	1 932	55	28	227	372	10	1 052	50	138	692	1 240	0,6	35,8
Troskovice	829	16	54	85	391	15	223	7	38	561	268	2,1	67,7
Turnov	2 272	219	32	363	405	54	683	138	378	1 073	1 199	0,9	47,2
Újezd pod Troskami	756	20	1	142	18	7	481	14	73	188	568	0,3	24,9
Všeň	561	18	5	115	17	13	326	12	55	168	393	0,4	30,0
Vyskeř	961	34	23	168	288	9	386	11	42	522	439	1,2	54,3
Zámostí-Blata	440	10	3	82	225	7	84	5	24	327	113	2,9	74,4
Žďár	1 480	57	9	232	592	32	459	27	72	922	558	1,7	62,3
Železný Brod	2 251	125	8	593	883	44	263	48	287	1 653	598	2,8	73,4
CELKEM	42 885	1 589	930	7 007	11 845	811	16 414	845	3 440	22 183	20 699	1,1	51,7

Zdroj: ČSÚ (2011): ČSÚ a územně analytické podklady za obce ČR. [online]. c2011, [cit. 2011-03-20]. URL: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/csu_a_uzemne_analyticke_podklady_za_obce_ceske_republiky/

Příloha 6: Návštěvnost památek v CHKO Český ráj v roce 2009

Turistická atraktivita	Návštěvnost
Areál Šťastná země	65 000
Dlaskův statek	15 195
Frýdštejn	26 504
Hrad Valdštejn	72 505
TIC Dolní Bousov	1 439
TIC Mnichovo Hradiště	3 559
TIC Sobotka	9 393
TIC Turnov	29 059
TIC Železný Brod	6 796
Kost	68 852
Malá Skála, Vranov-Pantheon	103 297
Maloskal. Galerie – Boučkův statek	1 020
Městské muzeum v Železném Brodě	8 357
Muzeum Českého ráje	33 529
Muzeum města Mnichovo Hradiště	3 520
Muzeum přírody Český ráj	4 600
Prachovské skály	114 621
Rotštejn	13 412
Rozhledna Dubecko	350
Rozhledna Kozákov	23 975
Státní zámek Hrubý Rohozec	29 287
Trosky	107 301
Valečov	18 672
Zámek Hrubá Skála	2 289
Zámek Humprecht	26 819
Zámek Mnichovo Hradiště	18 412

Zdroj: KÚ Libereckého kraje, odbor kultury, památkové péče a cestovního ruchu, 2011